AT HOME IN EUROPE

Moslims in Amsterdam

OPEN SOCIETY FOUNDATIONS

Moslims in Amsterdam

At Home in Europe Project

OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS

© 2010 Open Society Foundations
All rights reserved

ISBN: 978-1-936133-04-8

Gepubliceerd door

OPEN SOCIETY FOUNDATIONS

400 West 59th Street
New York, NY 10019
USA

Neem voor meer informatie contact op met:

AT HOME IN EUROPE PROJECT

OPEN SOCIETY FOUNDATION

100 Cambridge Grove
W6 0LE London
UK

Website
www.soros.org/initiatives/home

Omslagfoto door © Nikolaj Lund voor de Open Society Foundations
Omslagontwerp door Ahlgrim Design Group
Lay-out door Q.E.D. Publishing
Gedrukt in Hongarije
Gedrukt op Cyclus Offsetpapier vervaardigd uit 100% gerecycleerde vezels

Inhoudsopgave

Acknowledgements 5
Preface 7
Muslims in Amsterdam 9
List of Abbreviations 14
Definitions and Terminology 16
Executive Summary 19
1. Introduction 23
2. Population and Demographics 28
3. City Policy 35
4. Experiences of Muslim Communities: Identity, Belonging and Interaction 42
5. Experiences of Muslim Communities: Education 55
6. Experiences of Muslim Communities: Employment 67
7. Experiences of Muslim Communities: Housing 75
8. Experiences of Muslim Communities: Health 80
9. Experiences of Muslim Communities: Policing and Security 87
10. Experiences of Muslim Communities: Participation and Citizenship 96
11. Experiences of Muslim Communities: The Role of the Media 109
12. Addressing the Needs and Concerns of Muslims 116
13. Conclusion 120
14. Recommendations 122
Annex 1. Bibliography 127
Annex 2. List of Stakeholders Interviewed 131
Annex 3. List of Relevant Organisations and Individuals 132

De Missie van Open Society Foundations

De Open Society Foundations werken aan het opbouwen van levendige en tolerante democratieën waarin regeringen verantwoording afleggen aan hun burgers. Door samenwerking met lokale gemeenschappen in meer dan 70 landen willen de Open Society Foundations bijdragen aan een rechtvaardige samenleving, de naleving van mensenrechten, vrijheid van meningsuiting en toegang tot gezondheidszorg en onderwijs.

Dankbetuigingen

Dit rapport is geschreven als deel van een serie monitoringsrapporten, 'Moslims in EU steden'. Deze serie richt zich op elf steden in de Europese Unie (EU) met substantiële moslimpopulaties. De rapporten richten zich op de volgende wijken en steden: Slotervaart, Amsterdam; Borgerhout, Antwerpen; Kreuzberg, Berlijn; Nørrebro, Kopenhagen; Hamburg-Mitte, Hamburg; Evington, Spinney Hills, Stoneygate, Leicester; 3e Arrondissement, Marseille; 18e Arrondissement, Parijs; Feijenoord, Rotterdam; Järvafältet, Stockholm; Waltham Forest, Londen.

De rapporten zijn samengesteld door het At Home in Europe Project van de Open Society Foundations in samenwerking met lokale/nationale deskundigen. Het At Home in Europe Project wil graag de volgende individuen die sinds 2007 betrokken zijn bij het onderzoek bij name noemen en bedanken. Dit rapport werd geschreven door Mayke Kaag:

Onderzoekers

Mayke Kaag	*Onderzoeker. Afrika-Studiecentrum, Universiteit Leiden*
Farid Tabarki	*Interview- en focusgroepcoördinator, Oprichter/Directeur van Studio Zeitgeist*

De interviews en focusgroepen werden uitgevoerd door een team in Amsterdam, onder begeleiding van de Interview- en focusgroepcoördinator. Het team bestond uit de volgende mensen: Shane Pulmano, Tim de Gier, Rik-Jan Brinkman, Kim Dankoor, Hanna Bouaicha, Tanja Bubic, Vivian Slotman, Anne van Leeuwen and Eric Cillessen.

Professor Jan Rath, directeur van het Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES), Universiteit van Amsterdam, heeft de conceptversies van dit rapport beoordeeld, waarvoor wij hem erg erkentelijk zijn.

In juni 2009 hielden de Open Society Foundations een gesloten rondetafelbijeenkomst in Amsterdam, waar deskundigen hun kritiek en commentaar op het conceptrapport konden geven. We zijn dankbaar voor het grote aantal deelnemers dat hier veel van hun tijd en expertise aan gewijd heeft. De deelnemers waren o.a. afgevaardigden van het Amsterdamse stadsbestuur, minderheidsgroepen, maatschappelijke organisaties en relevante deskundigen. We willen ook graag onze dank betuigen aan de Anne Frank Stichting, voor het organiseren van de rondetafelbijeenkomst. In het bijzonder bedanken wij Marija Davidovic en Peter Rodrigues.

We willen de volgende mensen en instituten bedanken voor hun bijdragen aan de rapporten door het beschikbaar zijn voor interviews, het bieden van informatie of

onderzoek, of het beoordelen en kritiek geven op het rapport: Piet Guijt (Islamtisch College), Meriem Ameziane (24 karaat), Khalil Aitblal (Refresh Entertainment), Fatima Sabah (Stichting Nisa voor Nisa), Nejma Elmaach (Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling Amsterdam).

Een aantal andere individuen hebben ook toestemming gegeven om te worden geïnterviewd door het communicatieteam van de Open Society Foundations, aan hen betuigen wij ook dank.

Het At Home in Europe Project draagt de uiteindelijke verantwoording voor de inhoud van het rapport en eventuele fouten of onjuiste voorstellingen.

Open Society Foundations Team

Nazia Hussain (At Home in Europe Project)	*Directeur*
Tufyal Choudhury (At Home in Europe Project)	*Senior Beleidsadviseur*
Klaus Dik Nielsen (At Home in Europe Project)	*Advocacy mederwerker*
Hélène Irving (At Home in Europe Project)	*Programma Assistent*
Andrea Gurubi Watterson (At Home in Europe Project)	*Programma medewerker*
Csilla Tóth (At Home in Europe Project)	*Programma Assistent*
Katy Negrin	*Consultant Redacteur*

Voorwoord

De kerngedachte van de Open Society Foundations (Foundations) is dat in een open maatschappij alle mensen gelijkwaardig zijn en gelijke kansen moeten krijgen. De Foundations zet zich in om discriminatie tegen te gaan, waarbij ze zich met name richt op de schade die door discriminerend gedrag wordt toegebracht aan minderheden, en beijvert zich ervoor dat toegang tot gelijke kansen voor iedereen een integraal onderdeel van overheidsbeleid ter bevordering van sociale inclusie wordt.

Het At Home in Europe Project van de Open Society Foundations richt zich op monitoring en lobby-activiteiten met betrekking tot de positie van minderheden in een veranderend Europa. Door onderzoek en het aangaan van betrekkingen met beleidsmakers en gemeenschappen, verkent het project zaken gerelateerd aan de politieke, sociale en economische participatie van moslims en andere gemarginaliseerde groepen op lokaal, nationaal en Europees niveau.

Moslims, hier geboren of net aangekomen, staatsburgers of niet, zijn een groeiende en gevarieerde populatie die Europa voor een van de grootste uitdagingen stelt: hoe kunnen we gelijke rechten garanderen in een omgeving van snelgroeiende diversiteit. Europa is niet meer – als het ooit al zo was – een monocultureel en monoreligieus continent; de arriverende minderheidsgroepen en hun identiteit als Europeaan zijn een essentieel onderdeel van de politieke agenda en dialoog geworden.

Het At Home in Europe Project onderzoekt d.m.v. haar rapporten over moslims in EU landen, stads- en gemeentebeleid dat actief probeert moslimgemeenschappen en hun specifieke behoeften te begrijpen. Verder is het doel van het project om het karakter en de mate van betrokkenheid van beleidsmakers bij hun ingezetenen met een moslim- en minderheidsachtergrond naar voren te brengen door goede praktijkvoorbeelden in geselecteerde Europese steden te laten zien. Een onderliggend thema is hoe moslimgemeenschappen zelf actief hebben bijgedragen aan het aanpakken van discriminatie en of de behoeften van specifieke groepen een individuele beleidsaanpak rechtvaardigen om barrières voor gelijke kansen te overwinnen.

Het stadsrapport bouwt voort op eerder werk van de Foundations op het gebied van minderheidsbescherming, met name op de EU Monitoring en Advocacyrapporten met betrekking tot de situatie van moslims in Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk. Al deze onderzoeken laten zien dat verder onderzoek nodig is. De huidige beperkte gegevens die beschikbaar zijn met betrekking tot moslimpopulaties in Europa zijn geëxtrapoleerd van gegevens op basis van etnische achtergrond en land van afkomst. Het gebrek aan nauwkeurige gegevens beperkt de mogelijkheden tot het creëren van genuanceerd, specifiek beleid op het gebied van zaken die relevant zijn voor moslims, alsmede het ontwikkelen van geïntegreerd beleid ter bevordering van sociale inclusie.

De At Home in Europe rapportenserie bevat een overzicht en individuele rapporten van 11 steden in zeven Europese landen. De geselecteerde steden voor het project zijn gekozen op basis van in 2006 uitgevoerde literatuurreviews, rekening houdend met

bevolkingsgrootte, diversiteit en de lokale politieke context. Alle 11 stadsrapporten werden samengesteld door teams van lokale deskundigen op basis van eenzelfde methodologie om een vergelijkende analyse mogelijk te maken.

Elk stadsrapport bevat gedetailleerde aanbevelingen om de kansen voor volledige participatie en betrokkenheid van moslims in de maatschappij te verbeteren, en hen tegelijkertijd de mogelijkheid te bieden culturele, taalkundige, religieuze en andere gemeenschappelijke kenmerken van belang voor hun identiteit te behouden. Deze aanbevelingen, primair gericht op specifieke lokale betrokkenen, zullen de basis vormen voor de lobby-activiteiten van de Foundations.

Moslims in Amsterdam

Inhoudsopgave

Lijst met Afkortingen 15
Definities en Terminologie 17
Samenvatting 20
1. Inleiding 24
1.1 Methodologie 25
2. Bevolking en Demografie 29
2.1 Vestigingsgeschiedenis van moslims in Amsterdam 32
2.2 Moslims in Slotervaart 33
3. Stadsbeleid 36
3.1. Structuur van het Bestuur 36
3.2 Diversiteits-, integratie- en sociale cohesiebeleid 37
3.3 Het beeld van moslims in Amsterdam en Slotervaart 41
4. Ervaringen van moslimgemeenschappen: identiteit, thuisvoelen en interactie 43
4.1 Waardering van de Buurt 43
4.2 Sociale Interactie 47
4.3 Vragen over identiteit en zich thuis voelen 51
4.4 Conclusie 54
5. Ervaringen van Moslimgemeenschappen: Scholing 56
5.1 Onderwijsprestatieniveaus 57
5.2 Ervaringen van moslimleerlingen en ouders 60
5.3 Islamitische scholen en faciliteiten voor moslimleerlingen op andere scholen 62
5.4 Initiatieven om scholing in Slotervaart te verbeteren 67
6. Ervaringen van Moslimgemeenschappen: Werkgelegenheid 69
6.1 Moslims op de arbeidsmarkt 70
6.2 Discriminatie op de arbeidsmarkt 73
6.3 Lokaal beleid om werkgelegenheidskansen voor moslims te bevorderen 75
7. Ervaringen van Moslimgemeenschappen: Huisvesting 78
7.1 Het beeld van moslims over hun huisvestingsituatie 78
7.2 Beleid voor stadsvernieuwing in Slotervaart 81
8. Ervaringen van Moslimgemeenschappen: Gezondheid 83

8.1 De gezondheid van moslims in Amsterdam 83
8.2 Gezondheidsfaciliteiten in Amsterdam en Slotervaart en hun gebruik door moslims 84
8.3 Ervaringen van moslims in het gebruik van gezondheidszorg en sociale faciliteiten 86
8.4 Lokaal beleid om de toegankelijkheid van gezondheidszorg voor moslims te verbeteren 88
9. Ervaringen van Moslimgemeenschappen: Politie en Veiligheid 90
9.1 Moslims in het politiekorps 90
9.2 Veiligheidsgevoel en ervaringen als cliënten van de politie en het justitiële systeem 92
9.3 Beleid om de relatie van moslims met de politie te verbeteren en hun gevoel van veiligheid te vergroten 97
10. Ervaringen van Moslimgemeenschappen: Participatie en Staatsburgerschap 100
10.1 Politieke participatie van moslims 100
10.2 Islamitische burgerlijke maatschappelijke organisaties en de participatie van moslims in de burgermaatschappij 109
10.3 Lokaal beleid en initiatieven om de burgerlijke participatie van moslims te promoten 111
11. Ervaringen van Moslimgemeenschappen: De Rol van de Media 114
11.1 Mediagebruik door Moslims 114
11.2 Mediaberichtgeving van moslims in Amsterdam en Slotervaart 116
11.3 Reacties en meningen van moslims 119
11.4 Lokaal beleid en initiatieven om de berichtgeving in de media over moslims te verbeteren 120
12. Tegemoetkomen aan de Behoeften en Zorgen van Moslims 122
12.1 Identiteit, Erbij horen en Interactie 122
12.2 Onderwijs 122
12.3 Werkgelegenheid 123
12.4 Huisvesting 124
12.5 Gezondheid en sociale zorg 124
12.6 Politiebewaking en veiligheid 125
12.7 Participatie en staatsburgerschap 125
12.8 De rol van de media 126

13. Conclusie 127
14. Aanbevelingen 129
14.1 Identiteit, zich thuis voelen, en interactie 129
14.2 Onderwijs 130
14.3 Werkgelegenheid 131
14.4 Huisvesting 131
14.5 Gezondheid 132
14.6 Politiebewaking en Veiligheid 132
14.7 Participatie en Staatsburgerschap 133
14.8 Media 134
Bijlage 1. Bibliografie 135
Bijlage 2. Lijst van Geïnterviewde Betrokkenen 138
Bijlage 3. Lijst van Relevante Organisaties en Individuen 139

Inhoudsopgave van figuren

Figuur 1. Tot op welke hoogte denkt u dat scholen respect hebben voor verschillende religieuze gebruiken? 61
Figuur 2. Totale participatie op de arbeidsmarkt, naar afkomst en geslacht, 2007 71
Figuur 3. Tot op welke hoogte denkt u dat werkgevers respect hebben voor verschillende religieuze gebruiken? 75
Figuur 4. Heeft u een koophuis, huurhuis of iets anders? 79
Figuur 5. Hoeveel jaar woont u in deze omgeving? 79
Figuur 6. Wat is uw belangrijkste reden om naar dit gebied te verhuizen of in dit gebied te wonen? 80
Figuur 7. Hoe tevreden bent u met de gezondheidsvoorzieningen? 86
Figuur 8. In welke mate denkt u dat ziekenhuizen en medische klinieken respect hebben voor verschillende religieuze gebruiken? 87
Figuur 9. Bent u de afgelopen 12 maanden slachtoffer geweest van criminaliteit? .. 93
Figuur 10. Als u slachtoffer van criminaliteit bent geweest, waar gebeurde dit dan? . 94
Figuur 11. Als u slachtoffer van criminaliteit bent geweest, heeft u dan aangifte bij de politie gedaan? 94
Figuur 12. Heeft u in de afgelopen 12 maanden contact gehad met de politie (met wat voor reden dan ook)? 95
Figuur 13. Als u contact heeft gehad met de politie, wie heeft het initiatief tot dat contact dan genomen? 95
Figuur 14. Was u tevreden met het verloop en de uitkomst van dat contact? 96

Figuur 15. Hoe tevreden bent u met de politie? 96
Figuur 16. Bent u bevoegd om te stemmen voor lokale verkiezingen? 101
Figuur 17. Heeft u in de laatste gemeenteraadsverkiezingen gestemd? 102
Figuur 18. Heeft u in de afgelopen 12 maanden een vergadering bezocht over lokale faciliteiten of problemen? 103
Figuur 19. Bent u van mening dat u invloed heeft op beslissingen over uw stad? ... 105
Figuur 20. Bent u van mening dat u invloed heeft op beslissingen over dit land? ... 105
Figuur 21. Hoe tevreden bent u met de rechtbanken? 106
Figuur 22. Hoe tevreden bent u met het nationale parlement? 107
Figuur 23. Hoe tevreden bent u met de overheid? 107
Figuur 24. Hoe tevreden bent u met het stadsbestuur? 108

Inhoudsopgave van tabellen

Tabel 1. Opbouw van de moslimsteekproef van het onderzoek, per geslacht, geboorteland en leeftijd 26
Tabel 2. Opbouw van de niet-moslimsteekproef van het onderzoek, per geslacht, geboorteland en leeftijd 27
Tabel 3. Bevolking van Amsterdam per leeftijdsgroep, 1 januari 2008 29
Tabel 4. Bevolking van Amsterdam per land van afkomst, 1 januari 2008 30
Tabel 5. Nationaliteit van de Amsterdamse bevolking met een Marokkaanse en Turkse achtergrond, 1 januari 2007 en 1 januari 2008 31
Tabel 6. Leeftijdsopbouw van de Amsterdamse bevolking van Turkse en Marokkaanse afkomst 32
Tabel 7. Leeftijdsopbouw van de bevolking van Slotervaart, laat Turkse, Marokkaanse en autochtone afkomst zien, 1 januari 2008. 34
Tabel 8. Bevolkingsopbouw per wijkcluster in Slotervaart, 1 januari 2007 35
Tabel 9. Zijn de mensen in deze buurt bereid elkaar te helpen? 44
Tabel 10. Is dit een hechte buurt? 45
Tabel 11. Hebben mensen in deze buurt dezelfde waarden? 46
Tabel 12. Werken mensen samen om deze buurt te verbeteren? 46
Tabel 13a. Er zouden initiatieven genomen moeten worden om mensen te stimuleren meer interactie te hebben met mensen met andere achtergronden: antwoorden van moslims 50
Tabel 13b. Er zouden initiatieven genomen moeten worden om mensen te stimuleren meer interactie te hebben met mensen met andere achtergronden: antwoorden van niet-moslims 51
Tabel 14. Tot op welke hoogte voelt u zich thuis in uw lokale omgeving? 51

Tabel 15. Tot op welke hoogte voelt u zich thuis in uw stad? 52
Tabel 16. Tot op welke hoogte voelt u zich thuis in dit land? 52
Tabel 17. Vindt u zichzelf Nederlands? 53

Lijst met Afkortingen

ADB	Anti Discriminatie Bureau
GBPs	EU Gemeenschappelijke Basisprincipes
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CGB	Commissie Gelijke Behandeling
SMN	Samenwerkingsverband Marokkanen in Nederland
CDA	Christen-Democratisch Appel
CP / CP86	Centrum Partij
CWI	Centrum voor Werk en Inkomen
D66	Democraten ’66
DMO	Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling
Foundations	Open Society Foundations
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
GL	Groen Links
HAVO	Hoger Algemeen Vormend Onderwijs
HVO	Humanistisch Vormingsonderwijs
IKOS	Interkerkelijk Overleg in Schoolzaken
IMES	Amsterdam Instituut voor Migratie en Etnische Studies
LN	Leefbaar Nederland
LPF	Lijst Pim Fortuyn
MBO	Middelbaar Beroeps Onderwijs
MTNL	Multiculturele Televisie Nederland
NMO	Nederlandse Moslim Omroep
NT2	Nederlands als Tweede Taal

NVU	Nederlandse Volksunie
PAS	Platform Amsterdam Samen
PvdA	Partij van de Arbeid
PVV	Partij voor de Vrijheid
RIAGG	Regionaal Instituut voor Ambulante Geestelijke Gezondheidszorg
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SIP	Sociaal Investeringsprogramma
SIZIN	Stichting Interculturele Zorgconsulenten Nederland
SP	Socialistische Partij
VMBO	Voorbereidend Middelbaar Beroeps Onderwijs
VVD	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
VVE	Voor- en Vroegschoolse Educatie
VWO	Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs

DEFINITIES EN TERMINOLOGIE

Allochtoon (meervoud Allochtonen): Semantisch komt het woord van de klassieke Griekse woorden *allos* (ander) en *chthonos* (land). Oorspronkelijk werd deze term alleen gebruikt in de geologie en het kwam pas in 1961 in het Nederlandse woordenboek. Het refereerde aan immigranten, het woord werd voor het eerst gebruikt door de socioloog Hilde Verweij Jonker, om een neutraal alternatief te bieden voor de termen "gastarbeider", "buitenlander" of "immigrant". Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gebruikt voor "allochtoon" de definitie "een persoon waarvan minstens één van de ouders in het buitenland geboren is". Er wordt een onderscheid gemaakt tussen personen die in het buitenland geboren zijn (eerste generatie) en personen die in Nederland geboren zijn (tweede generatie) uit eerste generatie immigranten. Deze definitie is erg breed en veel mensen in Nederland passen in deze categorie. Daarom is er een verdere onderverdeling gemaakt naar "Westers" en "niet Westers".

Autochtoon (meervoud Autochtonen): Deze term is het tegenovergestelde van *allochtoon.* In de loop der tijd is men deze term vooral gaan gebruiken als aanduiding voor een persoon of meerdere personen van de inheemse bevolking van een land of gebied.

Discriminatie: De term "discriminatie" wordt veel gebruikt in dit rapport; het omvat pesterij en directe en indirecte discriminatie. Artikel 1 en 2 van de Europese Rassenrichtlijn verbiedt uitdrukkelijk zowel "directe" als "indirecte" discriminatie. Er is sprake van directe discriminatie als "een persoon minder gunstig wordt behandeld dan een ander persoon behandeld wordt, werd of zou worden in een vergelijkbare situatie op grond van ras of etnische afkomst". Volgens de Richtlijn is er sprake van indirecte discriminatie "als een ogenschijnlijk neutrale voorwaarde, criterium of gebruik personen van een ander ras of etnische afkomst een uitzonderlijk nadeel oplevert vergeleken met andere personen, behalve als die voorwaarde, dat criterium of dat gebruik objectief gerechtvaardigd is voor een legitiem doel en de manieren om dat doel te halen passend en noodzakelijk zijn".

Etnische of raciale 'profiling': Hiervan is sprake wanneer rechtshandhavers ras, etniciteit, religie of nationale afkomst in plaats van individueel gedrag als basis gebruiken om beslissingen te nemen over wie (misschien) betrokken is bij criminele activiteiten.

Etniciteit: Deel uitmakend van een groep die bijvoorbeeld overeenkomstige taal, culturele gebruiken, religie of overeenkomstige identiteit heeft, gebaseerd op een gedeelde geschiedenis. In Nederland is etniciteit sterk gerelateerd aan een maatschappelijke en culturele context. Gegevens over de omvang van etnische groepen zijn meestal niet beschikbaar in Nederland. Daarom gebruikt het CBS in plaats daarvan gegevens over *allochtonen.*

Pesterij is gedrag dat "een intimiderende, vijandige, corrumperende, vernederende of kwetsende omgeving" creëert.

Integratie: De definitie die in dit rapport gebruikt wordt is "een dynamisch tweerichtingenproces van wederzijdse aanpassing door alle immigranten en inwoners van de Europese Unie" zoals in de Gemeenschappelijke Basis Principes beschreven staat. In de Uitleg over de EU Gemeenschappelijke Principes over Integratie 2004 (GBPs) staat: "Integratie is een dynamisch lange termijn en voortdurend tweerichtingenproces van wederzijdse aanpassing, niet een statisch resultaat. Het vraagt niet alleen om participatie van immigranten en hun nakomelingen, maar van alle inwoners. Het integratieproces bestaat o.a. uit aanpassing door immigranten, zowel mannen als vrouwen, die allemaal rechten en verantwoordelijkheden hebben met betrekking tot hun nieuwe land of woonplaats. De ontvangende maatschappij is ook betrokken en moet kansen creëren om volledige economische, culturele en politieke participatie van immigranten te realiseren. Dientengevolge worden Lidstaten gestimuleerd om zowel immigranten als nationale inwoners bij integratiebeleid te betrekken en om wederzijdse rechten en verantwoordelijkheden duidelijk te communiceren".

Islamfobie: Irrationele vijandigheid, angst en haat voor de Islam, Moslims en Islamitische cultuur en actieve discriminatie van leden van deze groep of van de groep als geheel.

Gemarginaliseerden: Gemarginaliseerde groepen kunnen deel uitmaken van een etnische of raciale minderheid en een subcategorie van minderheidsgroepen. Ze kunnen ook gekenmerkt en onderscheiden worden van andere groepen door sociaal economische nadelen en een machteloze positie in de maatschappij of in een groep. Dit rapport definieert gemarginaliseerde groepen als diegenen die sociale buitensluiting ervaren, of ze nu deel uitmaken van een minderheids- of een meerderheidsgroep in de maatschappij.

Migrant: De definitie van de United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO) verwijst naar een "persoon die tijdelijk of permanent verhuisd is naar een land waar hij of zij niet is geboren en substantiële sociale banden heeft opgebouwd met dit land". Deze definitie omvat ook studenten, kinderen en familieleden. Er wordt meestal onderscheid gemaakt tussen migranten en asielzoekers, vluchtelingen en statelozen, die niet tot deze categorie gerekend worden. In sommige landen verwijst "migrant" ook naar een persoon die in een land geboren is waar zijn ouders naartoe gemigreerd zijn.

Minderheid: In internationaal recht is er geen definitie van deze term. Sommige landen definiëren een minderheid zoals de nationale wetten die omschrijven. In dit rapport verwijst de term naar etnische en religieuze groepen die geen dominante groep in de samenleving zijn.

Moslim: Deze groep is divers en hoewel er een gemeenschappelijk geloofssysteem is en Moslims misschien gemeenschappelijke ervaringen kunnen hebben, gaat dit rapport uit van de eigen identificatie als Moslim van de ondervraagden. Zodoende bevat deze term ook Moslims die zichzelf meer in een culturele dan in een religieuze context plaatsen.

Nationaliteit: Land van ingezetene.

Oorspronkelijke Nederlander: In de Engelse versie van dit rapport, is de term "native Dutch" gebruikt als vertaling voor de Nederlandse term *autochtoon*, oftewel een persoon geboren uit Nederlandse ouders.

Niet-Moslim: In dit rapport is een niet-Moslim iemand die zich definieert als niet bij het Islamitische geloof horend.

Ras: De term "ras" wordt gebruikt bij het gebruik van discriminatie op grond van ras, dit komt voor als mensen gediscrimineerd worden omdat ze vermoedelijk bij een groep horen die geïdentificeerd wordt door uiterlijke kenmerken zoals huidskleur, haar of voorkomen. Verwijzingen naar rassen in dit rapport moeten niet worden opgevat alsof afzonderlijke menselijke rassen bestaan.

Racisme: In dit rapport zal "racisme" gedefinieerd worden als "rassendiscriminatie" waaronder volgens de VN Conventie m.b.t. de Eliminatie van Alle Vormen van Raciale Discriminatie "elk soort onderscheid, buitensluiting of voorkeursbehandeling gebaseerd op ras, kleur, afkomst of nationale of etnische afkomst met het doel of effect afbreuk te doen aan of het tenietdoen van de erkenning, het op gelijkwaardige basis genieten of de uitvoering van mensenrechten en de fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal, cultureel gebied of anderszins". Rassendiscriminatie kan ook gebaseerd zijn op zichtbaar verschil vanwege het tot een andere culturele groep behoren.

Sociale inclusie: Het bestaan en de bevordering van gelijke rechten en toegang op het gebied van scholing, werk en besluitvorming. Het tegengaan van discriminatie overwinnen is impliciet in beleid en praktijk ter bevordering van sociale inclusie.

"Derdelander": Een individu die niet uit een EU-lidstaat komt.

SAMENVATTING

In 2008 is in Amsterdam ongeveer 12 procent, 9000 mensen, van de bevolking moslim. Het merendeel is van Marokkaanse en Turkse afkomst. Anderen zijn van Surinaamse, Egyptische en Pakistaanse afkomst. De Amsterdamse moslimbevolking is relatief jong en geeft het immigratiepatroon weer van Nederland, wat in 1960 begon en zijn hoogtepunt bereikte in de jaren '80 en '90. Iets meer dan 50 procent van de moslims is eerste generatie migrant, en iets minder dan 50 procent behoort tot de tweede generatie.

Sommige moslims zijn hoogopgeleid terwijl andere geen basis diploma's hebben. Hun inkomens variëren van huishoudens die van het minimum inkomen leven tot welvarende tweeverdieners. De rol van de islam in de levens en identiteiten van moslims verschilt ook. Deze diversiteit onder moslims betekent dan ook dat ze niet beschouwd kunnen worden als een homogene groep met een gedeelde cultuur, etniciteit en sociale achtergrond.

Voor 11 september 2001 (9/11) identificeerden beleidsmakers en de bevolking moslims niet als een aparte sociale groep, maar primair als lid van verschillende etnische minderheden. De situatie veranderde sterk na de aanslagen van 11 september 2001. Nationale politici zoals Pim Fortuyn, Ayaan Hirsi Ali en Rita Verdonk wakkerden het vuur van een groeiende negatieve en openlijk vijandige houding tegen moslims aan. In Amsterdam schokte de moord op de regisseur Theo van Gogh door een jonge moslim in november 2004 de publieke opinie en creëerde druk om lokaal beleid voor moslims te maken. De Amsterdamse gemeente stelde het "Wij Amsterdammers" actieprogramma op dat nog steeds een basis vormt voor het stadsbeleid op het gebied van integratie, participatie en diversiteit. In tegenstelling tot de polarisatie, de confronterende publieke debatten en het beleid op het nationale niveau, is het Amsterdamse beleid er een van dialoog met gemeenschappen en streeft de gemeenteraad ernaar de stadsbevolking 'bij elkaar te houden'. Met de verkiezing van Ahmed Marcouch als stadsdeelvoorzitter van Slotervaart in 2006 werd de islam een belangrijk aandachtspunt bij het maken van beleid. Imams en moskeebestuur werden vanaf toen belangrijke partners, en waarden die belangrijk zijn voor moslims worden nu door beleidsmakers veel genoemd in publieke verklaringen.[1]

Beleidsdebatten over moslims op het gemeentelijke niveau focussen op hoe men de scheiding tussen kerk en staat moet interpreteren en op samenwerking tussen de gemeente, islamitische organisaties en andere islamitische actoren. Debatten richten zich ook op de spanningen tussen de bescherming van de vrijheid van meningsuiting en het tegengaan van discriminatie en het behouden van wat sommigen niet-

[1] Sinds maart 2010 is Marcouch geen stadsdeelvoorzitter van Slotervaart meer. Hij werd opgevolgd door Achmed Baâdoud, ook van Marokkaanse afkomst. Sinds juni 2010 is Marcouch lid van het Nederlandse parlement.

onderhandelbare elementen van de Nederlandse cultuur vinden die zowel door moslims als door alle anderen die in Nederland wonen opgevolgd moeten worden.

Het onderzoek voor dit rapport laat zien dat veel moslims in Slotervaart zich meer thuisvoelen en meer gehecht zijn aan Amsterdam dan aan Nederland.[2] Ze zijn vrij sterk aan de buurt gehecht, vooral vergeleken met niet-moslims in hun buurt. Moslims hebben ook meer vertrouwen in hun gemeentebestuur dan in de landelijke regering.

Ondanks deze positieve feiten, ervaren veel moslims in Slotervaart sociaal-economische uitsluiting,non-acceptatie en problemen in de communicatie met niet-moslims.

Sociaal-economische Buitensluiting

Moslims leven verspreid over Amsterdam, maar zijn geconcentreerd in de oude buurten dicht bij het stadscentrum, zoals De Pijp en De Baarsjes, en ook steeds meer in de westelijke buitenwijken, zoals Slotervaart. Delen van de westelijke buitenwijken kunnen beschouwd worden als gesegregeerde woonwijken. De bevindingen suggereren dat sommige moslims het waarderen om tussen bewoners met dezelfde culturele en/of etnische achtergrond te wonen, maar de meesten beschouwden segregatie in woonwijken als onwenselijk.

Concentratie in bepaalde woongebieden leidt tot het probleem van segregatie op scholen. Moslimkinderen in Slotervaart gaan over het algemeen naar een basisschool waar de meerderheid van de leerlingen allochtoon is. Op de middelbare school heeft segregratie een andere achtergrond: veel leerlingen van niet-westerse etnische minderheden volgen beroepsonderwijs en veel autochtonen volgen een meer academische leerweg. Tweede generatie moslims hebben een belangrijke vooruitgang gemaakt in het onderwijs: terwijl de meeste ouders ongeletterd of halfgeletterd zijn, hebben veel van hun kinderen voortgezet onderwijs of een hogere opleiding gevolgd. Toch verlaten een aantal jongeren vroegtijdig hun school en lopen het risico om probleemjongere te worden.

Meer dan 30 procent van de moslimhuishoudens in Amsterdam leven van een minimumloon. Tweede generatie moslims zijn beter opgeleid en hebben betere banen, waardoor dit percentage waarschijnlijk omlaag zal gaan. Toch blijft het een feit dat moslims vanwege vooroordelen nog steeds meer sociaal-economische problemen ondervinden dan autochtonen bij het betreden van de arbeidsmarkt. Het is stimulerend dat over het algemeen, als moslims een baan hebben, discriminatie vanwege hun etnische of religieuze achtergrond veel minder erg wordt. Dit benadrukt

[2] Sinds het schrijven van dit rapport heeft er een verandering plaatsgevonden in de administratieve grenzen van Amsterdam. Sinds mei 2010 zijn de 15 stadsdelen samengevoegd tot acht stadsdelen. De stadsdelen waarnaar het rapport verwijst zijn niet meer als zodanig rechtsgeldig en Slotervaart, waar dit rapport zich vooral op richt, is nu deel van de grotere deelgemeente Amsterdam Nieuw-West. Dit is overigens alleen een administratieve verandering en heeft geen enkele invloed op de bevindingen.

het belang van moslims en niet-moslims om elkaar te leren kennen om zo stereotypes te ontkrachten en vooroordelen te verminderen. Hoewel een groot aantal moslims vaak interactie hebben met mensen van een andere etnische of religieuze achtergrond, zou er meer gedaan kunnen worden om verdere interactie te ondersteunen. Factoren die de kansen op interactie negatief beïnvloeden zijn segregatie, werkloosheid, werk in plaatsen waar een religieuze/etnische groep domineert en een gebrek aan mobiliteit buiten het eigen lokale gebied.

Intolerantie

Terwijl sociaal-economische uitsluiting een probleem is dat groepen moslims delen met andere groepen in de maatschappij, ervaren vooral moslims problemen met acceptatie van hun identiteit omdat ze tot zondebok verworden zijn voor publieke angsten over de veiligheid in Nederland. Dit komt met name door de polarisatie in het publieke debat op het landelijke niveau en stigmatiserende berichtgeving in de media. Dit Foundations rapport laat zien dat zelfs onder hoogopgeleide moslims met goede banen er een gevoel heerst dat zulke vooroordelen hun betekenisvolle integratie verhinderen.

Communicatie en culturele gevoeligheden

Niet goed begrepen worden is voor veel moslims een probleem in de gezondheidszorg, sociale hulpverlening, scholing en in andere situaties waarin zij moeten communiceren met professionals zoals dokters en leraren met andere culturele achtergronden. Deze communicatieproblemen worden veroorzaakt door het feit dat er groepen moslims zijn, met name eerste generatie migrantenvrouwen, geen Nederlands spreken, maar ook omdat niet- moslimprofessionals niet weten hoe zij in hun werk tegemoet kunnen komen aan culturele waarden van moslims.

Beleidsreacties

Om sociaal-economische uitsluiting tegen te gaan, bestrijden de Amsterdamse stadsautoriteiten segregatie in woongebieden door een grootschalig stadsvernieuwingsplan. Verder stimuleren ze participatie op de arbeidsmarkt d.m.v. maatregelen zoals persoonlijke begeleiding en taalcursussen. Segregatie op scholen krijgt erg weinig aandacht.

Een gedeelde Amsterdamse identiteit is een belangrijk middel om sociale samenhang tussen verschillende groepen in de stad te versterken. De ideale geïntegreerde Amsterdamse identiteit geeft ruimte aan andere identiteiten, zoals de religieuze, etnische en seksuele identiteiten van een individu. De publieke campagnes van “Wij Amsterdammers” laten dan ook een grote variëteit aan Amsterdamse inwoners zien. Zulke campagnes moeten echter opboksen tegen de heersende negatieve toon van landelijke publieke debatten en mediaberichtgeving over moslims en uitingen van discriminatie door inwoners.

Sinds 2006 is geloof – vooral de islam – een belangrijke kern voor het maken van beleid in Slotervaart en wordt het beschouwd als een van de hulpmiddelen die de gemeenschap kan gebruiken om betere onderlinge relaties op te bouwen. In een aantal gevallen heeft de op geloof gebaseerde aanpak goed gewerkt, maar Ahmed Marcouch, die van Marokkaanse afkomst is, werd ook geconfronteerd met tegenstand en scepticisme van verschillende groepen, ook van een deel van de etnische Marokkaanse bevolking, vanwege zijn publiekelijk maken van cultureel gevoelige kwesties in de Marokkaanse gemeenschap en zijn weigering om automatisch aan hun kant te staan in publieke debatten. Zijn op geloof gebaseerde aanpak voor beleid maken werd ook bekritiseerd door gesecularisseerde Turken, terwijl sommigen het gevoel hadden dat hij Marokkanen bevoordeelde. Dit benadrukt dat er uiteenlopende meningen binnen de moslimgemeenschap zijn en de noodzaak dat elke geloofsgebaseerde aanpak van beleidsmakers deze diversiteit moet begrijpen en reflecteren.

De meest belangrijke initiatieven om communicatie en interculturele dialoog te bevorderen zijn ter hand genomen door migranten, geloofsgebaseerde en privéorganisaties. Voorbeelden van zulke activiteiten zijn Stichting Witte Tulp voor onderwijs en I-Psy en SIZIN voor gezondheidszorg. De gemeente en de politie proberen een divers personeelsbestand te creëren, want ze erkennen dat diversiteit in het personeelsbestand communicatie met de gevarieerde lokale gemeenschappen bevordert. Toch blijft er behoefte aan verbetering. De voornaamste uitdagingen zijn het vasthouden van ervaren en bekwaam personeel met diverse achtergronden en ook het trainen van organisaties om tegemoet te komen aan de behoeften van specifieke etnische groepen. Om dit te bereiken moeten de organisaties hun beleid en aanpak veranderen. Het rapport benadrukt de afstand tussen verschillende groepen die elkaar niet kennen, maar geeft ook aan dat er positieve stappen gemaakt zijn of kunnen worden als interactie plaatsvindt in een wederzijds respectvolle en vriendschappelijke omgeving.

Goede praktijkvoorbeelden zijn in de verschillende publieke en particuliere sectoren in heel Amsterdam te vinden. Slotervaart is leerzaam voor andere steden en kan als voorbeeld dienen voor hoe men beleid maakt met een positieve aanpak en hoe men geloofsidentiteiten begrijpt. Slotervaart illustreert dat gemeentelijk beleid niet op zichzelf staat, maar beïnvloed wordt door de houdingen naar specifieke groepen zoals moslims en bepaalde kwesties zoals de islam,die mogelijk op het nationale niveau circuleren en door de pers wordt uitgedragen. De effectiviteit van lokaal beleid en integratiestrategieën om alle groepen te helpen zich thuis te voelen en mee te doen wordt verhinderd door een nationaal politiek klimaat waarin anti-moslimvertogen de boventoon voeren.

Een positieve houding ten opichte van de Islam en beleid dat gebaseerd is op dialoog is op zichzelf niet voldoende. Het is van groot belang om andere barrières die participatie en betrokkenheid van veel moslims in Slotervaart en Nederland verhinderen, aan te pakken en hierbij moet vooral ook gekeken worden naar de sleutelkwesties van integratie op scholen, gelijke en eerlijke toegang tot de arbeidsmarkt, en het op alle gebieden tegengaan van discriminatie.

1. INLEIDING

De bedoeling van dit rapport is om de dagelijkse ervaringen van gewone moslims die in Slotervaart, Amsterdam, wonen te begrijpen. De focus ligt vooral op de impact van publiek beleid dat zich richt op het bevorderen van integratie en sociale betrokkenheid. Integratie wordt hier beschouwd als wederzijds proces dat zowel betrokkenheid van individuen als het creëren van kansen voor participatie vereist.

Een rapport dat zich richt op moslims als een groep heeft als uitdaging dat moslims geen vaste, duidelijk begrensde categorie zijn, maar eerder een diverse groep individuen met verschillende religieuze gewoonten en gebruiken die nu vooral door buitenstaanders zo gedefinieerd en onderscheiden wordt. Het kan degene omvatten die de islam aanhangen, maar ook degenen die vanwege hun culturele of etnische achtergrond door anderen in de maatschappij beschouwd worden als moslim, zelfs als ze een ander geloof of helemaal geen geloof hebben.

De identificatie van een persoon als moslim, zowel door hemzelf als door anderen, is geen neutrale kwestie, want het kan leiden tot identificatie met een groep die soms gestigmatiseerd en gedemoniseerd wordt in publieke debatten. In sociaal en publiek beleid worden moslims steeds meer beschouwd als een potentieel veiligheidsrisico of als niet van zins en niet in staat om te integreren.

In de context van dit rapport werd de identificatie van een persoon als moslim overgelaten aan het eigen inzicht van de geïnterviewde en werd niet teruggegrepen op vaststaande religieuze of culturele definities. Gedeeltelijk komt dit doordat de primaire focus van dit rapport niet op religieuze zaken of geloof ligt maar op de alledaagse ervaringen van degenen die zichzelf als moslim zien op vier gebieden die cruciaal zijn voor sociale integratie: scholing, werk, gezondheidszorg, en burgerlijke en politieke participatie. Het rapport onderzoekt de effecten van marginalisatie en discriminatie en de verschillende manieren waarop lokaal beleid integratiezaken kan aanpakken.

Een focus op actie op het lokale niveau in gebieden zoals Slotervaart waar moslims een groter aandeel van de bevolking uitmaken dan in de stad of gemeente als geheel maakt het beter mogelijk om de interactie tussen inwoners, beleidsmakers en politici te onderzoeken. Door lokale monitoring onderzoekt het rapport ook of de concentratie moslims in de wijken en buurten de ontwikkeling van praktische oplossingen voor sociale problemen die beantwoorden aan de behoeften en standpunten van de moslimbevolking, heeft gestimuleerd. Terwijl het onderzoek op het lokale niveau opgezet is om het vergelijkbaar te maken met andere wijken in Nederlandse steden en in andere landen, moet niettemin de achtergrond van Slotervaart in gedachten gehouden worden.

1.1 Methodologie

Het onderzoek in Amsterdam werd uitgevoerd van januari tot juni 2008. Naast het bestuderen van bestaande onderzoeks- en beleidsliteratuur, werd er veldonderzoek gedaan in de wijk Slotervaart om nieuwe primaire data te verzamelen. Het veldwerk bestond uit 200 persoonlijke diepte interviews met lokale bewoners (107 Moslims en 93 niet-Moslims) van Slotervaart. De interviews werden in het Nederlands, Turks en Marokkaans gehouden. De kwesties werden ook onderzocht in zes focusgroepdiscussies met moslim-inwoners. Er werden extra interviews gedaan met lokale professionals, zoals leraren en gezondheidszorgmedewerkers, gemeenschapsvertegenwoordigers, niet-overheidsorganisaties en deskundigen betrokken bij anti-discriminatie en integratiezaken. Een lijst van de geïnterviewden is opgenomen in Bijlage 2. Een conceptversie van dit rapport werd besproken met professionals in het veld, vertegenwoordigers van gemeentelijke instanties, moslim- en niet-moslimorganisaties en academici tijdens een bijeenkomst in Amsterdam in juni 2009. Hun opbouwende kritiek en de informatie die tijdens deze bijeenkomst vergaard werd, zijn zo veel mogelijk toegevoegd aan dit rapport.

Het belangrijkste doel van dit vergelijkend onderzoek was om aan te geven wat belangrijke zorgen van moslims in steden in de Europese Unie zijn en om overeenkomsten en verschillen tussen moslims en niet-moslims die in dezelfde lokale gebieden wonen te identificeren. De enquêtes werden daarom uitgevoerd met een niet willekeurige steekproef van individuen uit subgroepen in Slotervaart, Amsterdam: 107 moslims en 93 niet-moslims werden geïnterviewd. De kenmerken (leeftijd, etniciteit en geslacht) van de geselecteerde respondenten werden geëxtrapoleerd uit de beschikbare landelijke bevolkings-statistieken voor de stad.

De samenstelling van de groep moslim en niet-moslimondervraagden wordt getoond in Tabel 1 en 2.

Tabel 1. Opbouw van de moslimsteekproef van het onderzoek, per geslacht, geboorteland en leeftijd

Geslacht	Geboorteland	Leeftijdsgroep						Totaal
		<20	20–29	30–39	40–49	50–59	60+	
Man	Afghanistan	1	1	0	0	0	0	2
	Marokko	1	3	4	7	3	11	29
	Nederland	5	9	1	1	0	0	16
	Pakistan	0	0	1	0	0	0	1
	Suriname	0	0	0	1	0	0	1
	Turkije	1	1	3	2	1	1	9
	Turks Cyprus					1		1
Totaal man		**8**	**14**	**9**	**11**	**5**	**12**	**59**
Vrouw	Irak	0	0	0	1	0	0	1
	Marokko	2	1	6	9	2	0	20
	Nederland	7	8	1	0	0	0	16
	Pakistan	1	0	0	0	0	0	1
	Suriname	0	0	0	1	0	0	1
	Turkije	1	1	4	3	0	0	9
Totaal vrouw		**11**	**10**	**11**	**14**	**2**		**48**
Totaal		**19**	**24**	**20**	**25**	**7**	**12**	**107**

Bron: Open Society Foundations

Tabel 2. Opbouw van de niet-moslimsteekproef van het onderzoek, per geslacht, geboorteland en leeftijd

Geslacht	Geboorteland	Leeftijdsgroep						Totaal
		<20	20–29	30–39	40–49	50–59	60+	
Man	Italië	0	0	0	1	0	1	2
	Nederland	7	8	7	4	5	7	38
	Suriname	0	0	0	0	0	1	1
Totaal man		**7**	**8**	**7**	**5**	**5**	**9**	**41**
Vrouw	Argentinië	0	0	0	0	0	1	1
	Tsjechië	0	0	1	0	0	0	1
	Voormalig Joegoslavië	0	0	0	0	1	0	1
	Duitsland	0	0	1	0	0	0	1
	Marokko	0	0	1	0	0	0	1
	Nederland	6	8	2	4	14	8	42
	Nigeria	0	0	1	0	0	0	1
	Polen	0	0	0	1	0	0	1
	Suriname	0	0	0	1	0	1	2
Totaal vrouw		**6**	**8**	**6**	**6**	**15**	**10**	**51**
Blanco	Nederland						1	1
Totaal blanco							**1**	**1**
Totaal		**13**	**16**	**13**	**11**	**20**	**20**	**93**

Bron: Open Society Foundations

Een van de methodologische keuzes die gemaakt zijn om met de sociale groep van moslims te werken terwijl de term "moslim" niet als van tevoren vaststaand etiket beschouwd werd, is mensen hun eigen definitie van moslim of niet-moslim als uitgangspunt te laten nemen. Dit heeft goed gewerkt, alhoewel er wel enkele problemen aan deze keuze zaten.

Ten eerste tonen veel gegevens die in Nederland en andere Europese landen beschikbaar zijn geen religieuze verwantschap, maar gaan ze uit van informatie

over etniciteit en land van herkomst. Dit rapport steunt gedeeltelijk op secundaire literatuur en onderzoek om de bevindingen van het rapport in een kader te plaatsen en de nodige achtergrondinformatie over Nederland te geven, maar men moet in gedachten houden dat de meeste secundaire literatuur over moslims voornamelijk over Turkse en Marokkaanse immigranten en hun nakomelingen gaat. Terwijl de moslimondervraagden van dit onderzoek zichzelf als moslim definieerden, wordt in dit onderzoek de toegewezen definitie (gedefinieerd als moslim door toewijzing en niet door zelfdefinitie) soms ook gebruikt vanwege de beperkingen van de literatuur.

Moslim zijn is vooral een religieuze identiteit. De selectie is dus gemaakt op basis van religieuze identiteit. Als tweede stap werd deze religieus gedefinieerde groep verder aangesproken als lokale inwoners van een bepaalde wijk. Met betrekking tot veel zaken die relevant zijn voor het leven in een stadsbuurt en dus voor het onderzoek, doet de religieuze identiteit niet ter zake voor het gedrag, de ervaringen en de zorgen. Veel van de resultaten van dit rapport zijn dus niet exclusief voor de geïnterviewde moslims, in het opzicht dat andere minderheidsgroepen in de geselecteerde landen gelijksoortige problemen kunnen tegenkomen.

Tenslotte heeft de keuze om onderzoek onder moslims in Slotervaart en in Overtoomse Veld te doen, vooral de kans geboden om tot in detail te leren over de ervaringen van een deel van de moslimbevolking in Amsterdam en om meer te weten te komen over het interessante beleid en andere initiatieven die hier de afgelopen jaren genomen zijn om de integratie stimuleren. Er moet wel benadrukt worden dat deze keuze beperkingen heeft in die zin dat de casus niet representatief is voor alle moslims in Amsterdam en nog minder voor moslims in Nederland. Het is ook belangrijk om onderzoeken te initiëren naar de ervaringen van moslims in andere contexten, zoals middenklasse-buurten. Voorzichtigheid is daarom geboden bij het extrapoleren van de bevindingen naar andere contexten.

2. BEVOLKING EN DEMOGRAFIE

Dit hoofdstuk begint met een overzicht van de bevolking en de demografische gegevens voor Amsterdam met inbegrip van gegevens over de leeftijdsopbouw en etnische diversiteit van de bevolking. Vervolgens worden de vestigingsgeschiedenis, en de demografische en bevolkingsgegevens die beschikbaar zijn in relatie tot moslims in Amsterdam gegeven, alvorens een overzicht van de gegevens voor Slotervaart te geven, het gebied in Amsterdam waar het veldwerk voor dit onderzoek primair op gericht was.

Amsterdam is de grootste stad van Nederland met een bevolking van 747,290 inwoners in 2008, zoals tabel 3 aangeeft met een verdeling in leeftijdsgroepen.

Tabel 3. Bevolking van Amsterdam per leeftijdsgroep, 1 januari 2008[4]

Leeftijdsgroep	Aantal mensen
0-4 jaar	45,288
5-19 jaar	110,148
20-34 jaar	195,934
35-49 jaar	186,552
50-64 jaar	125,758
65+	83610

Bron: Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek, beschikbaar op http://www.os.amsterdam.nl/tabel/12057/

De bevolking van Amsterdam is in veel opzichten afwijkend van de Nederlandse bevolking. Volgens gegevens van de gemeentelijke statistische dienst, leeft 15 procent van de Amsterdamse bevolking in een twee-ouder huishouden met kinderen (vergeleken met 25 procent van Nederland in zijn geheel) terwijl 10 procent van de huishoudens uit een alleenstaande ouder met kinderen bestaat (vergeleken met 3 procent in heel Nederland).[5] Tevens is de halve bevolking van Amsterdam vrijgezel, vergeleken met 15 procent van de hele Nederlandse bevolking.[6]

[4] Beschikbaar op de website van het Amsterdamse Departement voor Onderzoek en statistiek http://www.os.amsterdam.nl/tabel/12057/ (bezocht in augustus 2009).

[5] Beschikbaar op de website van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek http://www.os.amsterdam.nl/xls/2008_jaarboek_214.xls (geraadpleegd: augustus 2009).

[6] Beschikbaar op de website van Statistieken Nederland op http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71488ned&D1=a&D2=0&D3=0&D4=0,5-16&D5=0,5,7-8&HDR=T&STB=G1,G2,G3,G4&VW=T (geraadpleegd: augustus 2009).

Een groot gedeelte van de bevolking van Amsterdam leeft van een laag inkomen: ongeveer 20 procent van de huishoudens in Amsterdam leeft van een inkomen van slechts 105 procent van het wettelijke sociale minimum, dat is twee keer zo veel als het landelijk gemiddelde.[7] Bijna 75 procent van deze huishoudens hebben de afgelopen drie jaar al op dit minimum inkomen geleefd.[8]

De inwoners van Amsterdam worden ook gekenmerkt door grote culturele diversiteit. De stad telt 177 nationaliteiten. De helft van de stadsbevolking wordt geïdentificeerd als oorspronkelijke Nederlander (*autochtoon*), een persoon die in Nederland is geboren, en wiens ouders ook in Nederland werden geboren. Ongeveer 40 procent van de bevolking behoort tot een etnische minderheid, voornamelijk uit Suriname, de Nederlandse Antillen, Turkije en Marokko.[9] Zie tabel 4. Bevolking van Amsterdam naar land van afkomst.

Tabel 4. Bevolking van Amsterdam per land van afkomst, 1 januari 2008[10]

Afkomst van groep	Aantal mensen
Antillianen	11,440
Nederlanders	381,374
Marokkanen	67,153
Andere niet-westerse etnische minderheden	72,175
Surinamers	68,813
Totaal niet-westerse etnische minderheden	258,494
Turken	38,913
Westerse etnische minderheden	107,422

Bron: Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek

Ongeveer 75 procent van de allochtone Nederlandse inwoners van Amsterdam (*allochtonen*, mensen die niet in Nederland zijn geboren, of geboren in

[7] SCP/CBS (Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek), "Armoedebericht 2008". Beschikbaar op http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/36D737E0-56E3-4EA8-8109-350F5CA19ADB/0/2008v55pub.pdf (geraadpleegd: augustus 2009).

[8] GGD Amsterdam, "Alle Amsterdammers gezond! Kadernota volksgezondheidsbeleid 2008–2011", p. 11 Beschikbaar op http://www.gezond.amsterdam.nl/GetDocument.aspx?DocumentID=2440&name=Alle-amsterdammers-gezond-:-kadernota-volksgezondheidsbeleid-Amsterdam-2008-2011 (geraadpeegd: augustus 2009).

[9] *Ibid.*

[10] Beschikbaar op de website van de Amsterdam Afdeling voor onderzoek en Statistiek op http://www.os.amsterdam.nl/tabel/7549/ (vanaf augustus 2009).

Nederland maar met een ouder die niet in Nederland is geboren) heeft het Nederlandse staatsburgerschap.[11] Veel alochtonen hebben een dubbele nationaliteit, wat vooral veel voorkomt bij Turken en Marokkanen. De Marokkaanse wet verbiedt zijn staatsburgers hun Marokkaanse nationaliteit op te geven. In 2007-08 was er een daling in het aantal Marokkanen en Turken in Amsterdam die alleen hun oorspronkelijke nationaliteit hadden en een stijging in het aantal dubbele nationaliteiten (zie Tabel 5.).

Tabel 5. Nationaliteit van de Amsterdamse bevolking met een Marokkaanse en Turkse achtergrond, 1 januari 2007 en 1 januari 2008

	Buitenlandse nationaliteit, 1 januari 2007	Buitenlandse nationaliteit, 1 januari 2008	Dubbele nationaliteit, 1 januari 2007	Dubbele nationaliteit, 1 jan 2008
Marokkaans	18,104	16,975	46,484	48,361
Turks	10,295	10,128	26,946	27,511

Bron: I Amsterdam portal, beschikbaar op http://amsterdam.nl/?ActItmIdt=122657

Er zijn geen officiële statistieken beschikbaar voor de religieuze verwantschap van de mensen in Amsterdam. Er zijn daarom indirecte methoden gebaseerd op gegevens over etnische achtergronden gebruikt om het aantal moslims in Amsterdam te schatten. Marokkanen en Turken vormen de twee grootste moslimgemeenschappen in Amsterdam: 90 procent van de mensen van Marokkaanse afkomst en 70 procent van de mensen van Turkse afkomst voelen zich verwant aan de Islam.[12] Kleinere moslimgemeenschappen zijn er onder de Surinaamse en andere niet-westerse etnische minderheden (bijvoorbeeld onder de 5000 Egyptenaren en de 5000 Pakistanen die in Amsterdam wonen). Aan de hand van deze gegevens kan geschat worden dat er ongeveer 90.000 moslims in Amsterdam wonen. Dit wordt bevestigd door een onderzoek van de Amsterdamse gemeente dat, gebaseerd op een enquête onder 3000 inwoners van Amsterdam, vaststelt dat ongeveer 12 procent van de stadsbevolking moslim is.[13]

Vanwege de afwezigheid van directe gegevens over moslims, zal dit rapport gebaseerd zijn op literatuur die zich richt op de Marokkaanse en Turkse gemeenschappen om de positie van moslims in Amsterdam te beschrijven,

[11] "Driekwart allochtonen in Amsterdam heeft Nederlandse nationaliteit" , beschikbaar op I Amsterdam portal, http://amsterdam.nl/?ActItmIdt=122657 (August 2009).

[12] M. Maussen, *Ruimte voor de Islam? Stedelijk beleid, voorzieningen, organisaties* Spinhuis, Apeldoorn/Antwerpen, 2006, p. 67 (hierna Maussen, *Ruimte voor de Islam?*).

[13] Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek, *De Amsterdamse Burgermonitor 2007*, p. 41.

alsook op het Open Society Foundations (Foundations) veldonderzoek. De gegevens van dit onderzoek onderscheiden niet-moslims en moslims, omdat alle deelnemers gevraagd werd tot welke geloofsgroep ze behoorden.[14]

Iets meer dan de helft van de bevolking van Turkse (55 procent) en Marokkaanse (52 procent) afkomst is eerste generatie migrant. Zo is dus 44 procent van de Turken en 48 procent van de Marokkanen van de tweede generatie.[15] De derde generatie is vooralsnog een kleine groep.[16] De bevolking van Turkse en Marokkaanse afkomst heeft een jong leeftijdsprofiel, zoals te zien is in Tabel 6. Van de totale bevolking is 47 procent onder de 34 jaar; onder mensen van Turkse afkomst is dit percentage hoger, 63 procent en dit is 67 procent onder mensen van Marokkaanse afkomst.[17]

Tabel 6. Leeftijdsopbouw van de Amsterdamse bevolking van Turkse en Marokkaanse afkomst[18]

Leeftijdsgroep	Turkse afkomst	Marokkaanse afkomst
0-4 jaar	3,192	7,602
5-19 jaar	10,610	19,168
20-34 jaar	10,976	18,017
35-49 jaar	8,920	12,940
50-64 jaar	3,600	6,052
65+	1,267	2,477

Bron: Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek

2.1 Vestigingsgeschiedenis van moslims in Amsterdam

Midden jaren '60 kwamen de eerste Marokkaanse en Turkse gastarbeiders, over het algemeen alleen mannen, naar Nederland en veel vestigden zich in Amsterdam. Vanaf de jaren '70 werden Marokkaanse en Turkse migranten met

[14] De categorieën bevatten ook atheïsme en humanisme.

[15] Als eerste generatie wordt gedefinieerd een immigrant die in een nieuw land is gearriveerd en dit kan in sommige gevallen ook naturalisatie omvatten. Tweede generatie verwijst naar de eerste generatie kinderen die geboren worden uit migranten die zich in een nieuw land hebben gevestigd.

[16] Beschikbaar op de website van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek http://www.os.amsterdam.nl/feitenencijfers/25079/ (geraadpleegd in augustus 2009).

[17] Beschikbaar op de website van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek http://www.os.amsterdam.nl/tabel/7700/ (geraadpleegd in augustus 2009).

[18] Beschikbaar op de website van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek http://www.os.amsterdam.nl/tabel/7700/ (geraadpleegd in augustus 2009).

hun vrouw en kinderen herenigd onder de gezinsherenigingswet. Deze families vestigden zich vooral in de gebieden dichtbij het stadscentrum, zoals De Baarsjes en De Pijp. Vanaf de jaren '80 verhuisden steeds meer families naar de *Westelijke Tuinsteden* van Amsterdam die in de jaren '50 en '60 gebouwd waren om het huizentekort van jonge middenklasse gezinnen op te lossen. Deze buitenwijken maken deel uit van het Algemeen Uitbreidingsplan en werden gebouwd om een moderne, ruime leefomgeving met groen en een gemeenschappelijke ruimte tussen de huizenblokken te creëren.

Tegen de jaren '80 begonnen de autochtone middenklasse gezinnen uit deze buitenwijken en de stad Amsterdam te verhuizen naar buitengebieden. De huizen in de westelijke buitenwijken, waarvan Slotervaart er een is, waren aantrekkelijk voor de gastarbeiders en hun gezinnen vanwege de lage huur en de grootte van de woningen vergeleken met de oude 19e eeuwse huizen waar ze vroeger woonden. Zo namen langzamerhand gezinnen van Marokkaanse, en in mindere mate Turkse afkomst, de plaats in van de autochtone gezinnen. Momenteel de meerderheid van de bevolking in delen van Slotervaart uit niet-westerse etnische minderheden. Het duidelijkste voorbeeld is Overtoomse Veld, waar een grote meerderheid van de mensen van Marokkaanse afkomst is.[19]

2.2 Moslims in Slotervaart[20]

Op 1 januari 2008 was de bevolking van Slotervaart 44,185, waarvan 3,803 van Turkse afkomst en 7,692 van Marokkaanse afkomst. Tabel 7 laat de leeftijdsopbouw van deze twee groepen en van de autochtone bevolking zien.

[19] J.-D. de Jong, *Kapot Moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van "Marokkaanse" jongens* Amsterdam, Uitgeverij Aksant, 2007, pp. 57–58 (hierna De Jong, Etnografisch onderzoek).

[20] Zie voetnoot 2, sinds mei 2010 is het aantal gemeentes verminderd.

Tabel 7. Leeftijdsopbouw van de bevolking van Slotervaart, laat Turkse, Marokkaanse en autochtone afkomst zien, 1 januari 2008.[21]

Leeftijdsgroep	Turkse afkomst	Marokkaanse afkomst	Autochtone Nederlander
0-4 jaar	295	834	787
5-19 jaar	1,255	2,509	2,701
20-34 jaar	665	1,910	3,365
35-49 jaar	929	1,458	4,714
50-64 jaar	279	707	3,853
65+	80	274	4,412

Bron: Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek

Slotervaart is in vier buurtclusters verdeeld, die in totaal 28 buurten beslaan. De vier clusters zijn Slotervaart, Overtoomse Veld, Westlandgracht en Sloter-Riekerpolder. De meerderheid van de bevolking van Marokkaanse en Turkse afkomst woont in de clusters van Slotervaart en Overtoomse Veld. Dit zijn de oudere delen van de deelgemeente Slotervaart die voornamelijk bestaan uit sociale woningbouw. De andere delen werden meer recentelijk gebouwd, met een redelijk groot aantal duurdere huur- en koopwoningen.

Tabel 8 laat de diversiteit van de bevolking in elke clusterbuurt van Slotervaart zien en laat zien dat vooral in Overtoomse Veld en Slotervaart een groot aantal moslims woont. De helft van de bevolking van Overtoomse Veld en 27 procent van de bevolking van Slotervaart is moslim.

[21] Beschikbaar op de website van het Amsterdamse Departement voor Onderzoek en statistiek http://www.os.amsterdam.nl/tabel/11616/ (geraadpleegd in augustus 2009).

Tabel 8. Bevolkingsopbouw per wijkcluster in Slotervaart, 1 januari 2007[22]

	Buurtclusters				
	Slotervaart	**Overtoomse Veld**	**Westlandgracht**	**Sloter-Riekerpolder**	**deelgemeente Slotervaart**
Totale bevolking	16,407	9,693	4,505	13,308	43,913
Mannen	7,796	4,798	2,330	6,590	21,514
Vrouwen	8,611	4,895	2,175	6,718	22,399
Bevolking per generatie					
Eerste generatie etnische minderheden	4,988	3,857	1,506	2,451	12,802
Tweede generatie etnische minderheden	4,263	3,305	939	2,364	10,871
Autochtone Nederlander:	7,156	2,531	2,060	8,493	20,240
Bevolking per afkomst					
Surinamers	1,307	661	306	1,077	3,351
Antillianen	125	85	56	128	394
Turken	1,513	1,334	371	468	3,686
Marokkanen	3,041	3,220	559	491	7,311
Andere niet-westerse etnische minderheden	1,456	1,028	508	814	3,806
Totaal niet-westerse minderheden	7,442	6,328	1,800	2,978	18,548
Westerse minderheden	1,809	834	645	1,837	5,125
Autochtone Nederlander:	7,156	2,531	2,060	8,493	20,240
Totaal	**16,407**	**9,693**	**4,505**	**13,308**	**43,913**

Bron: Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek

[22] Beschikbaar op de website van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek http://www.os.amsterdam.nl/tabel/3670/ (geraadpleegd in augustus 2009).

3. STADSBELEID

3.1. Structuur van het Bestuur

De stad Amsterdam wordt centraal bestuurd door het stadsbestuur. De 45 leden van deze raad worden elke 4 jaar door de inwoners van Amsterdam gekozen.[23] Het dagelijkse bestuur van de stad is de verantwoording van de burgemeester en een bestuurscomité van zes wethouders. Dit comité is uit en door de gemeenteraad gekozen. De burgemeester wordt niet gekozen, maar wordt voor zes jaar aangewezen door de Minister van Binnenlandse zaken. Het stadsbestuur wordt ondersteund door een professioneel apparaat van diensten en (project) bureaus met hun eigen mandaten en gebieden van expertise. Gezondheidszorg wordt bijvoorbeeld ondersteund door de Gemeentelijke Gezondheidsdienst, terwijl de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO) beleid maakt voor onderwijs, integratie, jongeren, kunst en sport. Platform Amsterdam Samen (PAS) is een projectbureau dat zich speciaal richt op het bevorderen van sociale samenhang.

Veel beleidscompetenties zijn verder gedelegeerd op het deelgemeentelijke niveau. Amsterdam is in 15 deelgemeentes verdeeld (*stadsdelen*) met hun eigen raad en bestuurlijke comités, geleid door een stadsdeelvoorzitter die om de vier jaar wordt gekozen. Het aantal raadsleden wordt bepaald door het aantal inwoners van de deelgemeente. Op het niveau van de deelgemeente wordt de raad gesteund door professionals die verantwoordelijk zijn voor de beleidsvoorbereiding en de uitvoering.

De deelgemeentes zijn verantwoordelijk voor het beleid op alle zaken zoals infrastructuur, huisvesting, werkgelegenheid, scholing, gezondheidszorg, sociale zorg, integratie en onderlinge samenhang, die het mandaat van de deelgemeente niet overstijgen. Zo is het primaire wegennetwerk van de stad de verantwoordelijkheid van de gemeente, terwijl de secundaire wegen de verantwoordelijkheid van de deelgemeentes zijn. Met hetzelfde principe zijn basisscholen de verantwoordelijkheid van de deelgemeente, aangezien ze alleen een functie hebben voor de deelgemeente. De middelbare scholen zijn de verantwoordelijkheid van de centrale stad, aangezien de middelbare scholen niet alleen leerlingen uit de deelgemeente aantrekken, maar ook van het gebied daarbuiten.

[23] In 1986 werd het stemrecht voor gemeentelijke verkiezingen en het recht om voor een publieke functie op het lokale niveau te worden verkozen, uitgebreid naar mensen die in Nederland wonen, maar niet de Nederlandse nationaliteit hebben. Zie FORUM, *Fact Book 2008. The Position of Muslims in the Netherlands: Facts and Figures*, Utrecht, FORUM, 2008, p. 19, beschikbaar op http://www.forum.nl/pdf/factbook-islam-en.pdf (geraadpleegd in augustus 2009) (hierna FORUM, *Fact Book 2008*).

De deelgemeentes hebben daarom redelijk veel vrijheid om hun eigen beleid te bepalen. Ze hebben geen directe relatie met de nationale regering. Dit betekent dat de nationale regering alleen met het centrale stadsbestuur te maken heeft en niet met de deelgemeentes. Geld van het nationale bestuursbudget dat voor projecten op het niveau van de deelgemeente bestemd is, wordt bijvoorbeeld niet direct aan de deelgemeentes gegeven, maar wordt via het centrale stadsbestuur gegeven.

Hoewel de deelgemeente dus een deel van de verantwoording heeft, is er afstemming tussen de centrale stad en de lagere administratieve niveaus. Het belangrijkste middel voor afstemming tussen de stad en de deelgemeentes is het Bestuursakkoord stad en stadsdelen 2006–2010. In dit akkoord hebben het stadsbestuur en de deelgemeenteraden ingestemd samen te werken op een aantal gebieden die van groot belang zijn voor heel Amsterdam, zoals jeugdzaken, het tegengaan van huiselijk geweld, het verminderen van het percentage schoolverlaters zonder diploma, economische groei en het opstellen en uitvoeren van regels.[24]

3.2 Diversiteits-, integratie- en sociale cohesiebeleid

Landelijke niveau

Voor het begrijpen van stadsbeleid met betrekking tot diversiteit en integratie, vooral in relatie tot de Islam en moslims, is het belangrijk te weten hoe beleid met betrekking tot minderheden en integratie zich de afgelopen tientallen jaren in Nederland ontwikkeld heeft.

De reactie van beleidsmakers op de toename van Marokkaanse en Turkse gastarbeiders bouwde voort op de benadering van religieuze pluraliteit zoals die zich in de 19e eeuw ontwikkeld had. De scheiding tussen kerk en staat heeft in Nederland een specifieke vorm aangenomen onder invloed van geschiedenis en politiek. In tegenstelling tot bijvoorbeeld Frankrijk, waar de publieke ruimte gezien wordt als neutraal en religie als behorend tot het privé-domein, wordt in Nederland van oudsher de publieke ruimte niet gezien als neutraal maar als pluralistisch. Verschillende godsdiensten, ideologieën en culturele groeperingen worden beschouwd als sociale zuilen met gelijke rechten om hun culturele en geloofspraktijken zowel individueel als collectief uit te oefenen. Deze ideeën over de vorm en structuur van de maatschappij hebben in de loop der jaren het beleid met betrekking tot diversiteit, integratie en cohesie beïnvloed.

Het bestaan van een aantal christelijke groeperingen en de wens hen eigen gelijke ruimte te geven resulteerde in het ontstaan van het zuilensysteem. De

[24] Gemeente Amsterdam, *Bestuursakkoord stad en stadsdelen 2006–2010* Amsterdam, 2006, beschikbaar op http://www.amsterdam.nl/gemeente/volg_het_beleid_0/bestuursakkoord/volledig/bestuursakkoord_stad (bezocht in augustus 2009).

maatschappij werd rondom deze zuilen georganiseerd, elke geloofsovertuiging had zijn eigen scholen, sociale en vrijetijdsorganisaties enzovoort. Toen in de jaren 1960 en 1970 de eerste niet-westerse minderheden en gastarbeiders naar Nederland kwamen, probeerde de regering ze in dit systeem te integreren, met de islam als nieuwe zuil. De oprichting van Turkse en Marokkaanse organisaties werd gestimuleerd. Er werd aangenomen dat zij hun cultuur en religie in eigen kring konden uitoefenen en door deze organisaties in de Nederlandse maatschappij konden integreren, net zoals de katholieken, de hervormden en alle andere groepen gedaan hadden.[25]

De integratie van nieuwe migrantengroepen in de zuilenmaatschappij voltrok zich echter in een tijd dat de verzuiling zelf al minder belangrijk werd door de toenemende secularisatie van de Nederlandse samenleving. Dit had ook invloed op het beleid voor etnische en religieuze minderheden. Terwijl in de jaren '90 het pluralistische perspectief belangrijk bleef, ontwikkelde zich tegelijkertijd een alternatieve visie die eist dat etnische minderheden als individu moeten integreren.[26] Beleid gericht op emancipatie door middel van etnische zelforganisaties werd vervangen door beleid gericht op een benadering van integratie gericht op individuen.

Hoewel in de jaren '80 en '90 enig beleid gemaakt werd met betrekking tot islam en moslims in het algemeen, zoals met betrekking tot het bouwen van moskeeën, lag de focus van minderhedenbeleid voornamelijk toch vooral op etnische minderheden. Na de aanslagen in New York en Washington op 11 september 2001 (9/11), werden moslims een belangrijke doelgroep voor beleidsmakers. Volgens Maussen domineerden zowel een marginalisatie- als een assimilatieperspectief in landelijke beleidsdebatten over moslims: moslims zouden zich aan de Nederlandse maatschappij en Nederlandse normen en cultuur moeten aanpassen, ervan uitgaande dat de islam met de Nederlandse cultuur botst.[27] Het marginalisatiemodel is het minst radicale van de twee in die zin dat culturele praktijken van minderheden getolereerd worden, maar in een zeer beperkte vorm zodat ze geen bedreiging vormen voor de meerderheidscultuur en in de veronderstelling dat de minderheidscultuur uiteindelijk zal verdwijnen en worden opgenomen in de meerderheidscultuur. Het assimilatiemodel vereist van minderheden dat ze hun oorspronkelijke identiteit en culturele praktijken volledig opgeven en zich aanpassen aan de meerderheidscultuur.

---

[25] Maussen, *Ruimte voor de Islam?*; J. Rath, R. Penninx, K. Groenendijk and A. Meijer (eds), *Western Europe and its Islam*, Leiden, Brill, 2001; S. V. Monsma and C. J. Soper, *The Challenge of Multiculturalism: Church and State in Five Democracies*, New York, Rowman and Littlefield, 1997.

[26] Maussen, *Ruimte voor de Islam?,* p. 63.

[27] Maussen, *Ruimte voor de Islam?*, pp. 54–64.

Amsterdam

De ontwikkeling van integratiebeleid in Amsterdam volgde de landelijke tendens. Het oorspronkelijke pluralistische perspectief zoals uitgedrukt door steun aan etnische migrantenorganisaties werd gevolgd door een verandering richting een dialoog- en individueel gerichte aanpak. Het effect van deze verandering van beleidsaanpak betekende dat etnische organisaties niet meer op permanente regeringssubsidies konden rekenen. In plaats daarvan werden subsidies gegeven aan projecten gericht op integratie. Dit betekende dat ook organisaties die niet op etniciteit gebaseerd waren, subsidies konden aanvragen. Migrantenadviesraden die als tussenpersoon tussen migrantenorganisaties en beleidsmakers fungeerden, werden afgeschaft.

Op het stedelijke niveau in Amsterdam hadden de marginalisatie- en assimilatieperspectieven niet veel invloed. In plaats van polarisatie, werd de nadruk op het stimuleren van samenhang gelegd, naar bij elkaar brengen in tijden van crises of problemen. In plaats van aanpassing aan de Nederlandse cultuur of het isoleren van radicale elementen, werd de nadruk gelegd op een gezamelijke democratie en leefsituatie (in Amsterdam); op een gedeelde stadscultuur en leefomstandigheden; en op het belang van dialoog tussen mensen met andere ideeën.

Dit werd een expliciete beleidsstrategie na de moord op de filmregisseur Theo van Gogh door een geradicaliseerde Nederlandse jongere van Marokkaanse afkomst in november 2004. Deze gebeurtenis schokte heel Nederland. Sommige landelijke politici en andere opinievormers probeerden in te spelen op het toenemende gevoel van angst en haat en riepen om anti-moslimmaatregelen, maar hier werd tegenwicht aan geboden door de burgemeester van Amsterdam en de raad van wethouders, die de behoefte aan rust en dialoog benadrukten.[28]

In de periode na het incident, lanceerde de gemeente een actieplan genaamd Wij Amsterdammers, gebaseerd op delen en dialoog. Dit actieplan bestaat nog steeds, hoewel in de loop der tijd er wel een aantal aanpassingen en veranderingen zijn doorgevoerd. “Wij Amsterdammers II: Investeren in mensen en het stellen van grenzen” stimuleert o.a. cohesie, maar heeft als toegevoegd element het doel om radicalisatie[29] en polarisatie in de gaten te houden en tegen te gaan. Een actieplan gericht op het bestrijden van radicalisatie maakt dan ook deel uit van het Wij Amsterdammers programma. Meer informatie over het actieplan en concrete beleidsinitiatieven kan in hoofdstuk 10.3 gevonden worden.

---

[28] Toen zaten de PvdA, GroenLinks en de VVD in de gemeenteraad; na de gemeenteverkiezingen in 2006, bestond de raad uit de PvdA en GroenLinks.

[29] Radicalisering in andere groepen, zoals rechts-conservatieve groepen, is ook een kernpunt van het programma, niet alleen radicalisering onder moslims.

In 2008 publiceerden de burgemeester en de gemeenteraad een verslag waarin zij hun ideeën over de relatie tussen openbaar bestuur en religie verwoorden. In het verslag werd geconcludeerd dat deze relatie in Nederland geleid wordt door de volgende vier principes: de scheiding tussen kerk en staat, vrijheid van godsdienst, het gelijkheidsprincipe, en de neutraliteit van bestuur. Vooral het laatste punt staat centraal in de visie van de burgemeester en wethouders. In het verslag worden er drie vormen van neutraliteit onderscheiden: ten eerste, exclusieve neutraliteit, wat betekent dat religie een privézaak is en buiten de publieke sfeer moet blijven (ook wel Franse visie); ten tweede, inclusieve neutraliteit, wat betekent dat de regering steun en samenwerking mag verlenen aan deelnemende religieuze partijen, maar er ook voor moet zorgen dat de andere principes ook in praktijk gebracht worden. Dit betekent bijvoorbeeld dat alle (religieuze) deelnemende partijen gelijk behandeld moeten worden. De derde vorm van neutraliteit is compenserende neutraliteit. Onder deze aanpak kan het openbaar bestuur een religieuze partij bevoordelen boven een andere, omdat de eerste zich in een achterstandspositie bevindt, opdat zij deze achterstand kunnen inlopen. De burgemeester en de wethouders zijn van mening dat in bepaalde situaties compenserende neutraliteit nuttig en acceptabel is.

De expliciete erkenning, in 2003, dat religieuze organisaties partners van de gemeente kunnen zijn, is een breuk met het beleid van de jaren 1980.[30] De recente uitwerking van het concept van compenserende neutraliteit betekent dat de burgemeester en wethouders sterk positie innemen tegen anti-moslims en anti-religieuze sentimenten en tendensen in de Amsterdamse maatschappij en in publieke debatten.

Slotervaart

Slotervaart dient in veel opzichten als een experimenteerveld voor het cohesie- en integratiebeleid gericht op moslims. De stadsdeelvoorzitter Ahmed Marcouch, zelf een praktiserend moslim en in deze functie sinds 2006, is een erg belangrijke stimulator hierin.[31]

In de geschiedenis van Slotervaart waren de rellen in 1998 een belangrijk keerpunt. Deze rellen braken uit nadat een politieman een twaalfjarige jongen arresteerde. Veel bewoners twijfelden aan de legaliteit van de arrestatie en keerden zich tegen de politieagent. Jongeren en volwassenen blokkeerden het gebied en er werd een speciale patrouillegroep gestuurd om de demonstranten te verwijderen.[32] Het incident bracht Slotervaart landelijke bekendheid en op

[30] Gemeente Amsterdam, "Erbij horen en meedoen. Uitgangspunten voor integratie in de gemeente Amsterdam" *Gemeenteblad*1 (1), nr. 214, Amsterdam, 2003.

[31] Het onderzoek voor dit rapport duurde van 2008–2009. In maart 2010 werd Marcouch vervangen door Achmed Baadoud.

[32] De Jong, *Etnografisch onderzoek,* p. 65.

het gemeentelijke en deelgemeentelijke niveau werd men zich bewust dat er echte problemen in Slotervaart waren die tussenkomst nodig maakten. In de periode na de rellen werd er beleid ontwikkeld om integratie te bevorderen. Het feit dat veel inwoners van Slotervaart Overtoomse Veld moslim zijn stelde beleidsmakers voor een extra uitdaging en werd door sommigen beschouwd als deel van het probleem, vooral na 11 september.[33] De verkiezing van Marcouch in 2006 leidde tot een significante wijziging in beleid. Het nieuwe bestuur nam verwijzingen naar religieuze islamitische waarden in haar beleid op en begon expliciet religieuze actoren erbij te betrekken om via hen de bevolking beter te kunnen bereiken.[34]

3.3 Het beeld van moslims in Amsterdam en Slotervaart

Het beeld dat de autochtone Nederlander over moslims heeft is over het algemeen vrij negatief. Een onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau wees bijvoorbeeld uit dat in 2006 52 procent van de autochtone volwassenen vonden dat de West-Europese en de islamitische manier van leven onverenigbaar zijn.[35] Hetzelfde onderzoek wees uit dat een meerderheid van de Turken (60 procent) en Marokkanen (70 procent) vonden dat de autochtone Nederlanders een erg negatief beeld van de islam hadden.[36] Een grote meerderheid van de bevolking (zowel autochtone Nederlanders als etnische minderheden) denkt dat spanningen tussen verschillende groepen de afgelopen jaren is toegenomen.[37] 9/11 heeft duidelijk invloed gehad op de plotselinge toename van anti-moslimsentimenten.[38] Politici zoals Frits Bolkestein in de jaren 1990 en later Pim Fortuyn creëerden een atmosfeer waarin het geen taboe meer was om deze sentimenten op een directe en compromisloze manier te uiten.

De moord op Theo van Gogh door een geradicaliseerde Nederlandse moslim in Amsterdam Oost in 2004 had grote invloed op deze sfeer en zette de toon voor het publieke debat, op het landelijke niveau gestimuleerd door politici zoals

---

[33] Interview met de secretaris van de deelgemeente Slotervaart, Slotervaart, februari 2008.

[34] Interview met de secretaris van de deelgemeente Slotervaart, Slotervaart, februari 2008.

[35] J. Dagevos and M. Gijsberts, *Jaarrapport integratie* SCP, Den Haag, 2007, p. 294 (hierna *Jaarrapport integratie 2007*).

[36] *Ibid.*, p. 296.

[37] FORUM, *Fact Book 2008.*

[38] Zie bijvoorbeeld EUMC, "Anti-Islamic reactions in the EU after the terrorist acts against the USA, the Netherlands", Amsterdam, EUMC, 2002; IHF, "Intolerance and discrimination against Muslims in the EU, developments since 9/11", Vienna, IHF, 2005, beschikbaar op http://www.ihf-hr.org/viewbinary/viewdocument.php?download=1&doc_id=6237 (geraadpleegd in augustus 2009).

Rita Verdonk en Geert Wilders die sterk inspelen op anti-westerse en anti-migranten sentimenten en angsten.

Op het niveau van de centrale stad beïnvloedt de burgemeester, Job Cohen (in functie vanaf 2001[39]), sterk het beeld van de stad en haar beleid: hij is voor een flexibele, open houding en vredige onderhandelingen en stelt zich ten doel "de bevolking bij elkaar te houden".[40] Dit leidde vaak tot de kritiek, zelfs in zijn eigen partij (PvdA), dat hij te coulant is, vooral voor moslims. De PvdA wordt geassocieerd met het multiculturele beleid uit de jaren '70 en '80, die in de huidige publieke opinie als 'gefaald' te boek staat.[41] Deels als reactie daarop heeft een deel van de huidige PvdA opgeroepen tot streng beleid voor etnische minderheden.[42]

Het beeld van moslims in Slotervaart wordt beïnvloedt door de landelijke media en politiek, maar ook door de ervaringen van mensen in hun eigen buurt, en beleid en politiek op het niveau van Slotervaart. Het Foundations rapport suggereert dat mensen geneigd zijn om extreem negatieve ideeën over moslims te hebben, of juist het tegenovergestelde, en om een tegenwicht te bieden aan negatieve beelden juist erg positieve ideeën over moslims propageren. In zo'n gepolariseerd debat is het moeilijk een genuanceerd standpunt in te nemen. Zoals te zien is in hoofdstuk 4.2 is er een grote groep inwoners die regelmatig contact heeft met mensen van een andere religie, maar er is ook een vrij grote groep die dat niet heeft. Dit impliceert, dat de media – en vooral de nationale media – waarschijnlijk een belangrijke invloed hebben op het beeld dat mensen over moslims hebben. Wat er in Amsterdam en Slotervaart gebeurt, wordt op het nationale niveau opgepikt door media en politiek en het is onvermijdelijk dat dit ook invloed heeft op het beeld van lokale inwoners.

---

39 Job Cohen werd in 2010 gevraagd als lijsttrekker voor de PvdA bij de landelijke verkiezingen. Eberhard van der Laan volgde hem op als burgemeester van Amsterdam.

40 Zie bijvoorbeeld, transscriptie van de nieuwe conferentie van de burgemeester op http://amsterdam.nl/gemeente/college/burgemeester_cohen/toespraken/overig/toespraak_2 (geraadpleegd in augustus 2009).

41 Het debat en de meningen over het falen van multicultureel beleid geassocieerd met de PvdA zijn sterk beïnvloed door het kritische essay "Het multiculturele drama", door Paul Scheffer, gepubliceerd in 2000.

42 Zie het PvdA conceptbesluit "Verdeeld Verleden, Gedeelde Toekomst", beschikbaar op http://pvda.nl/binaries/content/assets/pvda/Publicaties/2009/03/PvdA_Partijbestuur_Verdeeld+verleden+gedeelde+toekomst.pdf/PvdA_Partijbestuur_Verdeeld+verleden+gedeelde+toekomst.pdf (geraadpleegd: augustus 2009).

4. ERVARINGEN VAN MOSLIMGEMEENSCHAPPEN: IDENTITEIT, THUISVOELEN EN INTERACTIE

Een gevoel van thuishoren, waardering van de omgeving, en de intensiteit en wijze van interactie met anderen zijn belangrijke indicatoren voor de mate waarin mensen zich in een bepaalde maatschappij thuisvoelen. Dit deel begint met het onderzoeken van de meningen van deelnemers aan het Foundations onderzoek met betrekking tot hun buurt en lokale omgeving. Er wordt gekeken naar de positieve en negatieve aspecten van deze gebieden zoals die door de ondervraagden werden geïdentificeerd. Vervolgens wordt gekeken naar de antwoorden op vragen bedoeld om de sociale cohesie te meten. Deze omvatten o.a. vragen over of de respondenten dachten dat mensen in hun buurt bereid waren elkaar te helpen, dat dit een buurt was met een sterke gemeenschap, en of ze dezelfde waarden en normen deelden. Ook wordt naar bewijs gezocht van het niveau van betekenisvolle interactie die ondervraagden met mensen buiten hun eigen etnische en religieuze groep hebben. Tenslotte onderzoekt dit hoofdstuk de antwoorden gegeven op vragen over het gevoel van thuishoren in Slotervaart, Amsterdam en Nederland, en over identiteit.

4.1 Waardering van de Buurt

Meer dan de helft van de ondervraagden van de Foundations enquête geeft aan dat ze tevreden waren met de buurt[43] waarin ze wonen (55 procent), terwijl 37 procent aangeeft dat ze tot op bepaalde hoogte tevreden zijn over hun buurt. Slechts 8 procent van de ondervraagden gaf aan dat ze ontevreden waren over hun buurt. In dit geval is er nauwelijks verschil tussen moslims en niet-moslims: 58 procent van de moslims was tevreden met de buurt en 36 procent was tot op bepaalde hoogte tevreden, terwijl 6 procent ontevreden was met de buurt.

Er is ook weinig verschil tussen moslim- en niet-moslimondervraagden over de positieve aspecten van de buurt. Mensen die tevreden zijn met de buurt zijn dat door het feit dat het openbaar vervoer, winkels en andere faciliteiten dichtbij zijn; omdat de opzet en het karakter van de buurt (het is groen, rustig, met brede straten en veel openbare ruimte, grote huizen vergeleken met andere buurten terwijl ze minder duur zijn, met zowel huur- als koopwoningen); omdat ze goed met de mensen die in de buurt wonen kunnen opschieten (omdat het gemengd is; omdat ze goed contact hebben met hun buren). Moslims noemen soms expliciet toegang tot islamitische faciliteiten (zoals moskeeën of halal-slagerijen) als voordeel. Een deelnemer in een focusgroep merkte bijvoorbeeld op: "In de gemeente Amstelveen, waar ik vroeger woonde,

[43] De buurt waarin iemand woont werd gedefinieerd als het gebied binnen 15–20 minuten loopafstand van huis.

was er geen islamitische slagerij." Sommige moslims benadrukten dat ze tevreden waren met de buurt omdat het een gemengde buurt is, terwijl andere moslims tevreden waren vanwege de grote Marokkaanse of Turkse gemeenschap. Een ondervraagde zei: "Ik voel me hier geen buitenlander."

Bij de vraag wat mensen niet fijn vonden aan hun buurt, waren de meest genoemde oorzaken overlast van jongeren (rondhangen, vandalisme), criminaliteit en vuil. Dit correspondeert met de Leefbaarheidsmonitor Slotervaart[44] waarin deze aspecten werden genoemd als de meest voorkomende ergernissen. Ook werd de sociale samenstelling van de bevolking door sommige ondervraagden genoemd als negatief punt van hun buurt. Sommige mensen vonden dat de samenstelling van de buurt te eenvormig was. Er waren ook ondervraagden met Marokkaanse achtergrond die aangaven dat er te veel Marokkanen in hun buurt woonden, terwijl er een klein aantal autochtonen was die klaagde dat er "te veel hoofddoekjes kwamen", wat in hun ogen leidde tot achteruitgang van de buurt.

In de Foundations enquête werd aan de respondenten gevraagd in welke mate ze het eens waren met een aantal uitspraken over het karakter van de buurt als indicator van de sociale samenhang. Deze stellingen zijn in tabel 9-12 te zien.

Tabel 9. Zijn de mensen in deze buurt bereid elkaar te helpen?

	Sterk mee eens	Mee eens	Oneens	Sterk oneens	Weet niet	Totaal
Moslim, %	17.9	50.0	22.6	3.8	5.7	100.0
Niet-moslim, %	12.8	44.7	24.5	6.4	11.7	100.0
Gemiddeld	15.5	47.5	23.5	5.0	8.5	100.0
Totaal aantal	**31**	**95**	**47**	**10**	**17**	**200**

Bron: Open Society Foundations

Het blijkt dat moslims iets positiever (67,9 procent) zijn dan niet-moslims in hun evaluatie over de bereidheid van mensen in hun buurt om elkaar te helpen (57,5 procent).[45] In de moslimsteekproef zijn mensen die in Marokko geboren zijn positiever (71 procent) dan de mensen die in Turkije (50 procent) geboren

[44] Beschikbaar op de deelgemeente website http://www.slotervaart.amsterdam.nl/stadsdeel_in_beeld/cijfers/leefbaarheidsmonitor?ActItmIdt=92725 (bezocht in augustus 2009).

[45] De opties "sterk mee eens" en "mee eens" zijn samengevoegd.

zijn, zij zeggen vaker dat ze het niet weten (22 procent) dan in Marokko geboren ondervraagden (2 procent minder). Dezelfde tendens geldt voor de volgende stelling in tabel 10.

Tabel 10. Is dit een hechte buurt?

	Sterk mee eens	Mee eens	Oneens	Sterk oneens	Weet niet	Totaal
Moslim, %	10.4	39.6	41.5	2.8	5.7	100.0
Niet-moslim, %	7.4	21.3	45.7	19.1	6.4	100.0
Gemiddeld	9.0	31.0	43.5	10.5	6.0	100.0
Totaal aantal	**18**	**62**	**87**	**21**	**12**	**200**

Bron: Open Society Foundations

Er is een duidelijk verschil tussen de mening van moslims en niet-moslims over of de mensen in de buurt een hechte gemeenschap vormen. Terwijl de helft van de moslims het er mee eens was (50 procent), was minder dan een derde van de niet-moslims (28,7 procent) het er mee eens. Toch blijkt dat in de moslimsteekproef mensen van Marokkaanse en Turkse achtergrond sterk verschilden in hun waardering over de samenhang van de buurt: Marokkanen waren het veel vaker eens met de stelling dat de mensen in de buurt een sterke gemeenschap vormden (55.1 procent) dan de moslims van Turkse achtergrond (22,3 procent).[46] Dit zou verklaard kunnen worden door de grotere aanwezigheid van Marokkanen in de buurt.

[46] De opties "sterk mee eens en "mee eens" zijn samengevoegd. De groep in Nederland geboren moslims is hier weggelaten, omdat die uit mensen bestaat van zowel Marokkaanse als Turkse afkomst.

Tabel 11. Hebben mensen in deze buurt dezelfde waarden?

	Sterk mee eens	Mee eens	Oneens	Sterk oneens	Weet niet	Totaal
Moslim, %	5.7	39.6	36.8	9.4	8.5	100.0
Niet-moslim, %	3.2	27.7	39.4	19.1	10.6	100.0
Gemiddeld	4.5	34.0	38.0	14.0	9.5	100.0
Totaal aantal	**9**	**68**	**76**	**28**	**19**	**200**

Bron: Open Society Foundations

Moslims waren het er ook eerder mee eens (45,3) dan niet-moslims (30,9) dat mensen in de buurt dezelfde normen en waarden hebben (tabel 11). In de moslimsteekproef was er geen duidelijk verschil tussen mensen geboren in Marokko, Turkije en Nederland.

Tabel 12. Werken mensen samen om deze buurt te verbeteren?

	Sterk mee eens	Mee eens	Oneens	Sterk oneens	Weet niet	Totaal
Moslim, %	8.5	36.8	34.0	8.5	12.3	100.0
Niet-moslim, %	4.3	28.7	36.2	17.0	13.8	100.0
Gemiddeld	6.5	33.0	35.0	12.5	13.0	100.0
Totaal aantal	**13**	**66**	**70**	**25**	**26**	**200**

Bron: Open Society Foundations

Moslims waren het er ook eerder mee eens (45,3 procent) dan niet-moslims (33 procent) dat mensen in de buurt geloven dat er in hun buurt wordt samengewerkt om de buurt te verbeteren (tabel 12). Het blijkt dat in de moslimsteekproef, mensen geboren in Marokko het vaker eens waren (59,1 procent)[47] met de stelling dat de "mensen in deze buurt samenwerken om hun

[47] De opties "sterk mee eens" en "mee eens" zijn samengevoegd.

buurt te verbeteren" dan de mensen die in Turkije geboren zijn (33,4 procent), die vaker aangaven dat ze het niet wisten (27,8 procent).

Er kan geconcludeerd worden dat mensen in Slotervaart hun buurt over het algemeen fijn vinden. Moslims waren positiever dan niet-moslims over sociale aspecten en de mate van samenhang in hun buurt. In de moslimsteekproef waren mensen die in Marokko geboren waren positiever dan mensen die in Turkije geboren waren.

4.2 Sociale Interactie

Sociale interactie kan over het algemeen gedefinieerd worden als een dynamische, veranderende reeks van sociale acties tussen individuen of groepen. Maar mensen passen niet alleen hun acties aan, maar ook hun ideeën. Onderzoeken hebben uitgewezen dat interactie tussen groepen niet altijd leidt tot een vermindering van vooroordelen; in tegendeel, als de interactie oppervlakkig is, worden vooroordelen vaak bevestigd. Vooroordelen verminderen in situaties waarin er meer dan oppervlakkig persoonlijk contact is en als een vertegenwoordiger van een andere groep echt beschouwd wordt als een normaal lid van die groep en niet slechts als een persoon of als een uitzondering op de regel.[48]

Een onderzoek door het SCP analyseerde de invloed van etnische concentraties in bepaalde buurten op het proces van integratie. In het onderzoek werd geconcludeerd dat de waargenomen sociale afstand tussen verschillende groepen in verschillende steden voor een groot deel te maken heeft met de segregatie van verschillende bevolkingsgroepen. Contact met de autochtone bevolking is het laagst in buurten waarin een groot aantal etnische minderheden woont. Homogene buurten versterken dus etnisch homogene contacten. Ook in etnisch gemengde buurten is contact niet vanzelfsprekend. De bevindingen van het onderzoek suggereren dat als meer dan de helft van de inwoners van niet-westerse etnische afkomst is, contact van de autochtone bevolking met de etnische bevolking in feite over het algemeen vermindert.[49]

Het SCP onderzoek suggereert dat een snelle toevloed van niet-westerse minderheden ook een probleem voor sociale samenhang is. Als de aanwezigheid van deze categorieën in een buurt in een korte tijd snel toeneemt, zullen

[48] Zie o.a. R. Islam and M. Hewstone, “Dimension of contact as predictors of intergroup anxiety, perceived outgroup variability and outgroup attitudes: an integrative model”, *Personality and Social Psychology Bulletin* 19 (1993), pp. Pettigrew, T. F. and L. R. Tropp. “Does intergroup contact reduce prejudice? Recent meta-analytical findings”, in S. Oskamp (ed.), *Reducing Prejudice and Discrimination.*, Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum, 2000.

[49] SCP, Uit elkaars buurt. De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming, Den Haag, SCP, 2005

contacten tussen de etnisch autochtone bevolking en de inwoners die tot een etnische minderheid behoren, verminderen. Dit suggereert dat een oververtegenwoordiging van etnische minderheden in een buurt door autochtone inwoners beschouwd wordt als bedreiging, waardoor zij zich steeds meer terugtrekken in hun eigen etnische groep. In dit opzicht heeft de groeiende concentratie etnische minderheden in grote steden een negatieve impact, want het zal tot nog minder contacten leiden. Het SCP onderzoek suggereert ook dat contact met autochtone Nederlandse mede-inwoners belangrijk is voor het aanleren van de Nederlandse taal door etnische minderheden. Gemiddeld hebben Turken in Nederland de minste contacten met autochtone Nederlanders. Vergeleken met andere niet-westerse etnische minderheden zijn zij het sterkst gericht op hun eigen etnische gemeenschap en is hun beheersing van de Nederlands taal het minst goed. Tot slot laat het SCP onderzoek zien dat contacten tussen de etnische en autochtone bevolking ook belangrijk zijn om wederzijdse acceptatie te bevorderen.[50]

The Foundations enquête vroeg hoe vaak de ondervraagden interactie hadden met mensen van een andere etnische achtergrond op een betekenisvolle manier (dat wil zeggen contact dat meer inhoudt dan slechts een begroeting) en in welke context.

De resultaten suggereren dat de meerderheid van de ondervraagden dagelijks interactie hebben met mensen van een andere etnische achtergrond: 63,3 procent van de mannen en 62,2 procent van de vrouwen heeft dagelijks op het werk of op school contact met mensen van een andere etnische achtergrond, terwijl ongeveer 20 procent van de mannen en vrouwen zeggen dat ze nooit interactie hebben met mensen van een andere etnische achtergrond in de context van school of werk. Werk en school blijken de belangrijkste plaatsen te zijn voor deze interactie. Moslimmannen wijken niet veel af van het gemiddelde. Meer moslimvrouwen (68.8 procent) dan het vrouwelijke gemiddelde blijken dagelijks contact te hebben met andere etnische achtergronden op het werk of op school, terwijl het percentage moslimvrouwen dat nooit contact heeft met mensen van een andere etnische achtergrond iets lager is dan het vrouwelijke gemiddelde van 16,7 procent.

In de vrije tijd is er minder contact met mensen met andere achtergronden dan tijdens werktijd, maar het is nog steeds substantieel: 38,8 procent van de mannen en 46,3 procent van de vrouwen gaven aan dat ze mensen van andere etnische achtergronden ten minste eens per week tijdens vrije tijd en sportactiviteiten ontmoeten. Zowel moslimmannen als moslimvrouwen antwoordden iets vaker dan gemiddeld positief op deze vraag. Hoewel 34 procent van de mannen en 41 procent van de vrouwen aangaven dat ze nooit

[50] SCP, Uit elkaars buurt. De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming, Den Haag, SCP, 2005

mensen van andere etnische achtergronden tijdens hun vrije tijd of sportactiviteiten tegenkomen, en dit aantal is iets lager voor moslimmannen en moslimvrouwen.

Er zijn ook vaak inter-etnische contacten tijdens sociale ontmoetingen die niet onder werktijd of vrijetijdsactiviteiten vallen: 28,3 procent van de mannelijke ondervraagden geeft aan dagelijks, 19,2 procent geeft aan wekelijks en 14,1 procent geeft aan maandelijks zulke contacten te hebben, terwijl 29,3 procent zo een contact helemaal niet heeft. Voor vrouwen zijn de percentages: 19,4 procent (dagelijks), 21,4 procent (wekelijks), 12,2 procent maandelijks en 39,8 procent (helemaal niet). Meer moslimmannen en vrouwen dan gemiddeld hebben zulke sociale contacten en vooral moslimvrouwen (29,1 procent dagelijks, 25 procent wekelijks, 10,4 procent maandelijks en 27,1 procent helemaal niet).

Dezelfde vraag werd gesteld met betrekking tot interactie tussen mensen van verschillende religies of geloof. In dit geval waren werk en school ook de plaatsen waar interactie het vaakst voorkwam. Onder mannelijke ondervraagden ontmoetten 50,5 procent en onder vrouwelijke ondervraagden 52,5 procent van de mensen van een ander religie elkaar dagelijks op het werk of school, terwijl 27,3 procent van de mannen en 22,2 procent van de vrouwen aangaven dat ze nooit mensen van een andere religie op deze plaatsen ontmoetten. Het percentage moslims verschilt niet veel van dit algemene beeld.

Interactie met mensen van een andere religie is minder tijdens vrijetijd- en sportactiviteiten, maar toch vrij veel. Ruim 34 procent van de mannen en 34 procent van de vrouwen ontmoet ten minste eens per week mensen van een andere religie in deze plaatsen, terwijl 39,8 procent van de mannen en 42,7 procent van de vrouwen aangeven dat ze hier geen mensen van een andere religie ontmoeten. Iets meer moslimmannen dan gemiddeld ontmoeten mensen van andere religies op deze plaatsen (41,4 procent); moslimvrouwen wijken af van het gemiddelde.

Mensen hebben vaak interactie met mensen van een andere religie tijdens sociaal contact buiten werktijd en vrijetijdsactiviteiten. Hoewel 37,4 procent van de mannen aangeven dat ze nooit zulke contacten hebben, hebben anderen wel dagelijks (22,2 procent), wekelijks (22,2 procent) of maandelijks (9 procent) zulke contacten. Onder vrouwen heeft 46,9 procent niet zulke contacten, terwijl de anderen wel dagelijks (17.3 procent), wekelijks (12.2 procent) of maandelijks (14.3 procent) zulke contacten hebben. Meer moslimvrouwen dan het gemiddelde hebben sociale contacten met mensen van een andere religie buiten werktijd of vrijetijdsactiviteiten, dagelijks (27,1 procent) of wekelijks (18,8 procent).

Er kan geconcludeerd worden dat de meerderheid van de ondervraagden regelmatig tot zeer regelmatig contact heeft met mensen van andere etnische en

religieuze achtergronden, hoewel contact met mensen van een andere religie minder vaak voorkomt dan met mensen van een andere etnische achtergrond. Werk en school zijn de plaatsen waar de meeste interactie plaatsvindt, maar meer dan de helft van de ondervraagden heeft ook interactie met mensen van een andere etnische achtergrond en/of religie tijdens vrijetijdsactiviteiten en andere sociale gelegenheden. De bevindingen voor moslimvrouwen spreken het bekende idee tegen dat moslimvrouwen het meest geïsoleerd zijn en alleen interactie hebben met hun eigen etnische en religieuze groep.

Echter, 75,9 procent van de ondervraagden denkt dat er initiatieven genomen moeten worden om interactie met mensen van verschillende achtergronden te stimuleren; slechts 24,1 procent is hier tegen. Er is geen significant verschil tussen de geslachten in dit opzicht. Loskoppelen van religie en geslacht laat zien dat moslimvrouwen (85,4 procent) vaker voorstander zijn van initiatieven om mensen te stimuleren met mensen van andere achtergronden om te gaan dan het gemiddelde, terwijl niet-moslimvrouwen minder vaak voorstander zijn dan het gemiddelde (64,7 procent). In de mannelijke groep is er geen significant verschil tussen moslims (76,3 procent) en niet-moslims (78 procent).

Als leeftijd wordt meegerekend, blijkt dat in alle groepen moslims vaker voorstander zijn van initiatieven om interactie tussen mensen van verschillende achtergronden te stimuleren dan niet-moslims en dat over het algemeen mensen in de leeftijdsgroep van 30-39 jaar het meest voorstander zijn, terwijl de jongere en de oudere leeftijdsgroepen dit minder nuttig vinden. Dit is te zien in tabel 13a en 13b.

Tabel 13a. Er zouden initiatieven genomen moeten worden om mensen te stimuleren meer interactie te hebben met mensen met andere achtergronden: antwoorden van moslims

		Leeftijd						Totaal
		<20	20–29	30–39	40–49	50–59	60 +	
Ja, %		73.7	65.2	100.0	84.0	85.7	83.3	81.1
Nee, %		26.3	34.8	0.0	16.0	14.3	16.7	18.9
Totaal	**%**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**
	Totaal	**19**	**23**	**20**	**25**	**7**	**12**	**106**

Bron: Open Society Foundations

Tabel 13b. Er zouden initiatieven genomen moeten worden om mensen te stimuleren meer interactie te hebben met mensen met andere achtergronden: antwoorden van niet-moslims

		Leeftijd						Totaal
		<20	20–29	30–39	40–49	50–59	60 +	
gaven geen antwoord, %		0.0	5.9	0.0	0.0	0.0	0.0	1.1%
Ja, %		61.5	52.9	69.2	81.8	75.0	75.0	69.1%
Nee, %		38.5	41.2	30.8	18.2	25.0	25.0	29.8
Totaal	**%**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**
	Totaal	**13**	**17**	**13**	**11**	**20**	**20**	**94**

Bron: Open Society Foundations

4.3 Vragen over identiteit en zich thuis voelen

Ondervraagden gaven ook aan in welke mate zij zich thuisvoelen in hun buurt, Amsterdam en Nederland, zoals te zien is in tabel 14-16.

Tabel 14. Tot op welke hoogte voelt u zich thuis in uw lokale omgeving?

	Erg sterk	Redelijk sterk	Niet erg sterk	Helemaal niet	Weet niet	Totaal
Moslim, %	38.7	41.5	11.3	7.5	0.9	100.0
Niet-moslim, %	34.4	35.5	18.3	11.8	0.0	100.0
Gemiddeld	36.7	38.7	14.6	9.5	0.5	100.0
Totaal aantal	**73**	**77**	**29**	**19**	**1**	**199**

Bron: Open Society Foundations

Tabel 15. Tot op welke hoogte voelt u zich thuis in uw stad?

	Erg sterk	Redelijk sterk	Niet erg sterk	Helemaal niet	Weet niet	Totaal
Moslim	48.1	35.8	10.4	0.9	4.7	100.0
Niet-moslim	58.5	28.7	8.5	4.3	0.0	100.0
Gemiddeld	53.0	32.5	9.5	2.5	2.5	100.0
Totaal aantal	**106**	**65**	**19**	**5**	**5**	**200**

Bron: Open Society Foundations

Tabel 16. Tot op welke hoogte voelt u zich thuis in dit land?

	Erg sterk	Redelijk sterk	Niet erg sterk	Helemaal niet	Weet niet	Totaal
Moslim, %	48.1	31.1	17.0	1.9	1.9	100.0
Niet-moslim, %	61.7	26.6	7.4	4.3	0.0	100.0
Gemiddel d	54.5	29.0	12.5	3.0	1.0	100.0
Totaal aantal	**109**	**58**	**25**	**6**	**2**	**200**

Bron: Open Society Foundations

De antwoorden laten zien dat een meerderheid van de ondervraagden zich thuis voelt in hun buurt, moslims iets meer dan niet-moslims. Het gevoel van thuishoren in de stad is groter dan dat in de buurt, hoewel het gevoel van thuishoren onder moslims iets lager is dan onder niet-moslims. Het verschil tussen moslims en niet-moslims is veel groter wanneer er gevraagd wordt naar het gevoel van thuishoren in Nederland, in die zin dat moslims zich minder vaak thuis voelen in Nederland dan niet-moslims.

Aan mensen die aangaven dat ze zich niet thuis voelen in Amsterdam werd gevraagd wat de reden(en) hiervoor waren. Van de 59 moslims die deze vraag beantwoordden, verwezen er 13 naar racisme en discriminatie en een aantal daarvan gaven expliciet aan dat de situatie de afgelopen paar jaar verslechterd

was. Anderen gaven aan dat ze zich niet thuis voelen in de stad vanwege een aantal andere redenen, zoals criminaliteit, de kou, en de drukte van een grote stad.

Van de 42 niet-moslims die deze vraag beantwoordden, gaven er drie aan dat ze zich niet thuisvoelen in de stad vanwege de vele mensen van etnische minderheden en twee gaven aan dat ze gediscrimineerd werden. De anderen gaven aan dat ze zich niet thuis voelen in de stad vanwege verschillende andere redenen zoals criminaliteit en de drukte van de stad.

Bij de vraag of men zichzelf als Nederlander beschouwt (of men zich cultureel identificeert met Nederland, niet of men een Nederlands paspoort heeft) antwoordde 59,4 procent van de moslims en 91,4 procent van de niet-moslims positief. Er zijn belangrijke verschillen binnen de moslimsteekproef. Moslims die in Nederland geboren zijn (77,4 procent) voelen zich veel eerder Nederlander dan degenen die in het buitenland geboren zijn. Van de ondervraagden die in Marokko geboren waren, beantwoordde 53 procent deze vraag positief, terwijl slechts 38,9 procent van de ondervraagden die in Turkije geboren zijn deze vraag positief beantwoordde.

Wanneer de data gedifferentieerd worden naar leeftijd, blijkt er wat verschil te zijn tussen degenen die in Nederland geboren zijn en degenen die in het buitenland geboren zijn. Vooral degenen in de leeftijdsgroep van 30-39 jaar beschouwen zichzelf het minst vaak als Nederlander (Tabel 17).

Tabel 17. Vindt u zichzelf Nederlands?

		Leeftijd						Totaal
		<20	20–29	30–39	40–49	50– 9	60 +	
Ja, %		68.4	68.2	45.0	60.0	57.1	50.0	59.0
Nee, %		31.6	31.8	55.0	40.0	42.9	50.0	41.0
Totaal	**%**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**
	Totaal	**19**	**22**	**20**	**25**	**7**	**12**	**105**

Bron: Open Society Foundations

Onder moslims die zichtbare religieuze identificatie dragen, voelde 82 procent zich "erg sterk" of "redelijk sterk" thuis in Nederland. Voor moslims die hun religie niet zichtbaar laten zien is dit percentage 78 procent. Dit betekent dat een zichtbare religieuze identiteit geen negatief effect heeft op het gevoel van thuisvoelen in Nederland.

Als men kijkt naar de relatie tussen het gevoel van thuishoren en ervaringen van discriminatie, blijkt dat van de 20 moslims die geen sterk gevoel van thuishoren in Nederland, 15 zeiden dat ze veel of redelijk veel racisme ervaren hadden. Van de 11 niet-moslims die zich niet thuis voelden, hadden er drie veel racisme ervaren, twee hadden redelijk veel racisme ervaren en vier een beetje. Van alle ondervraagden die zich niet thuis voelden, hadden slechts een moslim en twee niet-moslims geen racisme ervaren. Hoewel de meeste moslims en niet-moslims die zich thuis voelden in Nederland ook racisme ervoeren, ervoer de meerderheid het niet vaak. Bovenstaande bevestigt de logische aanname dat herhaalde ervaringen van racisme een negatief effect hebben op het gevoel van thuishoren van mensen in een land.

Van de moslims die zichzelf Nederlander vinden, denkt 41 procent dat anderen hen ook als Nederlander zien, terwijl 59 procent denkt dat anderen hen niet als Nederlander zien. Het spreekt voor zich dat het een bron van frustratie kan zijn voor mensen als hun zelfbeeld niet overeenkomt met het beeld van anderen. Daarentegen denkt 90,7 procent van de moslims die zichzelf niet als Nederlander beschouwt, dat anderen hen ook niet als Nederlander beschouwen.

De meeste mensen die denken dat anderen hen niet als Nederlander beschouwen, denken dat dat door hun uiterlijk komt: "Omdat ik er uitzie als een Marokkaan/Turk." Twee vrouwen gaven aan dat ze niet als Nederlander worden beschouwd, omdat ze een hoofddoek dragen. Veel mensen klaagden dat ze niet in een hokje geplaatst willen worden, want "we zijn allemaal mensen" en sommigen zeiden dat ze zich soms Marokkaans en soms Nederlands voelen. Een paar mensen zeiden dat ze zich bovenal moslim voelden.

4.4 Conclusie

Uitingen van mensen met betrekking tot hun gehechtheid aan een plaats zijn contextspecifiek en gelaagd, zoals men ziet bij de antwoorden op de Foundations enquête en de verklaringen die gegeven worden in de focusgroepen.

Het blijkt dat door negatieve publiciteit en een negatieve publieke opinie, mensen in Slotervaart – en vooral moslims – de behoefte hebben hun buurt te verdedigen en om sterk te benadrukken dat hun buurt goed is en dat ze het leuk vinden daar te wonen. Dit komt vooral omdat in de publieke opinie de negatieve zaken met name gekoppeld worden aan het feit dat er veel moslims in Slotervaart wonen (en vooral Marokkanen); dit betekent dat het negatieve beeld hen direct raakt en dat de uiting dat ze gehecht zijn aan de buurt als een directe verdediging gezien kan worden.

Dit sluit niet uit dat op andere momenten mensen kunnen zeggen dat ze vinden dat er te veel etnische minderheden in hun buurt wonen. Ze denken misschien dat dit niet goed is voor het imago van de buurt, de kansen voor hun kinderen, het niveau van faciliteiten enz. Maar ze kunnen zich ook thuisvoelen in hun eigen groep, wat ook invloed kan hebben op hun beoordeling van de rest van de stad en het land. Er is een redelijk aantal moslims dat aangeeft dat ze zich niet op hun gemak voelen in het stadscentrum of elders, omdat ze zich gediscrimineerd voelen of omdat mensen naar ze staren en denken "dat ik hun tas wil stelen".

Op het niveau van de deelgemeente Slotervaart is de hechting aan de buurt en het stadsdeel een sterke aanwinst en een collectief kapitaal om op verder te bouwen. De deelgemeente zou meer kunnen doen met deze aanwinst. Hoe belangrijk het is om de kenmerken van Slotervaart en haar bevolking in iets positiefs te veranderen werd duidelijk begrepen door een lid van de Slotervaart denk-tank,[51] die voorstelde om een project op te richten, *"Parijse toestanden"* genaamd,[52] verwijzend naar een publieke en omstreden bewering van het hoofd van de politie van Amsterdam die de rellen in Slotervaart aan het einde van 2007 met de rellen in de Parijse voorsteden vergeleek. Het lid van de denk-tank stimuleerde Slotervaart om "Parijse toestanden" te creëren, maar interpreteerde het op een positieve manier, namelijk door een zomerstrand in Slotervaart te maken[53] zoals het zomerstrand, Paris Plage, op de oevers van de Seine.

Op het stadsniveau betekent deze analyse dat de stad ervoor moet zorgen dat moslims (Turken en Marokkanen) zich ook thuisvoelen in de stad buiten hun eigen buurt of deelgemeente. Het “Wij Amsterdammers” actieprogramma richt zich sterk op het versterken van de identiteit van mensen als bewoners van Amsterdam. In deze context is het belangrijk te erkennen dat de hechting van mensen aan hun buurt en leefgebied al sterk kan zijn, maar dat er meer gedaan moet worden om de hechting en het thuisvoelen in de stad te versterken, discriminatie tegen te gaan en om mensen de rest van hun stad ook te laten veroveren. De voorzitter van de deelgemeente Slotervaart blijkt dit ook goed begrepen te hebben toen hij jongeren in Slotervaart stimuleerde niet te blijven klagen en niets te doen, maar naar het Leidseplein te gaan en daar ‘naar mooie meisjes te gaan kijken’. "Talloze toeristen komen hier om van Amsterdam te genieten en jullie wonen hier en zeggen dat het zo saai is?" Dat kan toch niet waar zijn!"[54]

---

[51] Dit is een adviserend lichaam naar de deelgemeente en een soort vrijwilligersorganisatie bestaande uit belangrijke bewoners van Slotervaart. Het werd eind 2007 opgericht.

[52] Interview, februari 2008.

[53] Slotervaart heeft een kunstmatig meer, de Sloterplas.

[54] Zie http://www.slotervaart.amsterdam.nl/actueel/nieuwsbrieven_en/nieuwsbrieven/nieuws_van_dagelijks_1/1_juli_2008?ActItmIdt=134529 [geraadpleegd maart 2008]).

5. ERVARINGEN VAN MOSLIMGEMEENSCHAPPEN: SCHOLING

Het onderwijssysteem biedt individuen de vaardigheden en diploma's om deel te nemen aan de arbeidsmarkt en is een belangrijke aandrijver van sociale mobiliteit. Het speelt ook een vormende rol in de socialisatie van jonge mensen in onuitgesproken regels en waarden van de maatschappij en is het eerste publieke instituut waar jongeren contact mee hebben. De manier waarop scholen reageren op en respect tonen voor de behoeften van moslims kan daarom invloed hebben op hun gevoel van acceptatie en thuishoren in de maatschappij. Scholen dragen ook bij aan de integratie door kansen tot interactie tussen leerlingen, ouders, en docenten van verschillende etnische en religieuze achtergronden te creëren.

Dit deel kijkt naar de belangrijkste zaken die zich voordoen in relatie tot onderwijs. Het begint met een overzicht van de onderwijsstructuur in Amsterdam en de beschikbare gegevens over onderwijsprestaties. Vervolgens worden de ervaringen bekeken met scholing en scholen die naar voren zijn gekomen tijdens het Foundations onderzoek, en de reactie op de behoeftes van moslimleerlingen op zowel islamitische als andere scholen. Er worden ook enkele initiatieven besproken die genomen zijn om het onderwijs in Slotervaart te verbeteren.

Amsterdam heeft 190 basisscholen en 28 speciale basisscholen (scholen voor kinderen met speciale behoeftes onder andere vanwege geestelijke, gedrags- en/of fysieke handicaps). Zes van de basisscholen zijn islamitisch, een daarvan ligt in Slotervaart. Onder de 66 middelbare scholen is er een islamitisch. Dit Islamitisch College Amsterdam (ICA) bevindt zich in Slotervaart. Verder heeft de Vrije Universiteit, een protestantse universiteit, recentelijk de eerste professionele trainingscursus voor islamitische adviseurs in Nederland gestart.

Er zijn geen gegevens over het aantal moslimleerlingen die naar school gaan in Amsterdam, daarom wordt het aantal leerlingen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond geëxtrapoleerd worden en als aanwijzing van het aantal moslims genomen. In Amsterdam zijn er 101.592 kinderen tussen de vier en 17 jaar oud. van dit totaal zijn er 18.128 met een Marokkaanse en 9819 met een Turkse achtergrond.[55]

In Slotervaart zelf zijn er 7985 kinderen in de leeftijdsgroep 5-17 jaar. Van dit totaal zijn er 2041 met een Marokkaanse en 1024 met een Turkse

[55] Beschikbaar op de website van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek http://www.os.amsterdam.nl/tabel/7696/ (geraadpleegd in augustus 2009).

achtergrond.[56] Het aantal leerlingen dat in Slotervaart naar school gaat is 10.059, omdat veel leerlingen van buiten het stadsdeel daar naar school gaan.[57] Het stadsdeel heeft 13 basisscholen, acht middelbare scholen, zes MBO scholen en drie HBO scholen.[58]

5.1 Onderwijsprestatieniveaus

In Nederland begint de leerplicht van een kind op de eerste dag van de maand na zijn of haar vijfde verjaardag. Vanaf 16 is er een gedeeltelijke onderwijsplicht van een of twee dagen per week. Verplicht onderwijs eindigt bij 17 jaar. De meeste kinderen beginnen met basisonderwijs als ze vier zijn. Als kinderen 12 zijn voltooien ze de basisschool en gaan ze naar verschillende niveaus van voortgezet onderwijs.

Het voortgezet onderwijs is in drie niveaus opgedeeld. De hoogste niveaus zijn HAVO en VWO die met 17 of 18 jaar voltooid zijn. Het diploma verschaft toegang tot het HBO na de HAVO of de universiteit na het VWO. Het lagere niveau van het voortgezet onderwijs is het VMBO, dat ook weer in twee niveaus is verdeeld: een praktisch niveau, een middenniveau en een theoretisch niveau. Normaal is deze opleiding voltooid op 16 jarige leeftijd. De hogere niveaus van het VMBO zijn een voorbereiding op het MBO. Leerlingen die na het VMBO ook hun MBO hebben voltooid, kunnen doorstromen naar het HBO.[59]

Statistische gegevens wijzen uit dat in 2006 van alle leerlingen die in hun vierde jaar van het voorgezet onderwijs zaten, er 20 procent op het laagste niveau (voornamelijk praktijkniveau van het VMBO) zaten, meer dan een derde zat op een hoger niveau van het VMBO en 43 procent van de leerlingen zat op HAVO of VWO niveau. Dit algemene percentage verbergt significante verschillen tussen autochtone Nederlanders en etnische minderheden. Van de autochtone leerlingen zat 60 procent op HAVO of VWO; van de niet-westerse minderheden zat slechts 30 procent op een van deze hogere niveaus. In 2006

[56] Beschikbaar op de website van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek http://www.os.amsterdam.nl/tabel/7528/ (geraadpleegd in augustus 2009). Om het aantal kinderen van 15-17 jaar vast te stellen is het aantal in de categorie van 15-19 jarigen gehalveerd.

[57] Dit komt doordat scholen, voornamelijk middelbare scholen, een regionale functie kunnen hebben, ze bedienen een leerlingenpopulatie van buiten de grens van het stadsdeel.

[58] Zie de website van het stadsdeel op www.slotervaart.amsterdam.nl (geraadpleegd in augustus 2009).

[59] M. Crul and L. Heering, *Onderzoeksverslag TIES survey in Amsterdam en Rotterdam,* IMES and NIDI, november 2007, pp. 43–44.

bezat 16 procent van de jongeren tussen de 17 en 22 jaar geen diploma[60] en zaten ook niet op school. Dit zijn in totaal ongeveer 7500 jongeren.[61]

Een onderzoek in Amsterdam en Rotterdam onder tweede generatiemigranten van Marokkaanse en Turkse afkomst tussen de 18 en 35 jaar wees uit dat het niet hebben van een diploma geen onvoorwaardelijke barrière voor de arbeidsmarkt is. Onder Turkse mannen had 60 procent geen diploma's en toch een baan of werkten voor zichzelf, terwijl 30 procent werkloos was of arbeidsongeschikt was verklaard; de overige 10 procent was niet op zoek naar werk.[62]

De arbeidsdeelname van vrouwen verschilt sterk van die van mannen. Bijna de helft van de jonge Turkse en Marokkaanse vrouwen trouwt op erg jonge leeftijd en blijft thuis om voor het gezin te zorgen. Slechts een derde heeft werk en slechts de helft daarvan heeft een voltijdbaan.[63]

Het onderzoek laat ook zien dat een grote groep mensen van de tweede generatie van Turkse of Marokkaanse afkomst in toenemende mate hoog opgeleid is: 29 procent van de Marokkaanse en 27 procent van de Turkse jongeren hebben hun opleiding op HBO of universitair niveau voltooid. Deze groep is groter dan de groep zonder diploma's.[64] De bevindingen van deze studie weerspreekt het veelvoorkomende algemene beeld in de media van de tweede generatie Marokkaanse en Turkse jongeren als probleemgroep.

Het onderzoek analyseerde hoe de levenskansen van de tweede generatie door hun achtergrond, het schoolsysteem en de opleidingskeuzes (voor hen en/of door hen)zijn beïnvloed. Kinderen uit deze groep hebben vaak ouders met weinig of geen scholing en beginnen hun basisschool al met achterstanden op velerlei gebied, met name met betrekking tot de Nederlandse taal. Ze blijken deze achterstand wel gedeeltelijk op de basisschool in te halen. De meerderheid van de tweede generatie begint de middelbare school op VMBO niveau. Sommige verlaten de school zonder diploma, maar de meerderheid maakt hun school af. Drie kwart gaat naar het MBO, hoewel sommigen tijdens hun MBO opleiding van school gaan en dus geen diploma hebben en daardoor een risicogroep worden. De helft van de mannen uit deze laatste groep gaf aan dat ze hun school

[60] Dit betekent dat ze geen MBO-II, HAVO of VWO diploma hebben, wat ze een basiskwalificatie voor de arbeidsmarkt zou verschaffen.

[61] Beschikbaar op de website van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek op http://www.os.amsterdam.nl/feitenencijfers/24099/ (vanaf augustus 2009).

[62] M. Crul. A. Pasztor and F. Lelie, "De tweede generatie. Last of kansen voor de stad?", Rapport kennisatelier. Last of kansen voor de stad? 13 mei 2008, Den Haag, Amsterdam, IMES, 2008, p. 5 (hierna Crul et al., "De tweede generatie").

[63] Crul et al., "De tweede generatie", p. 5.

[64] Crul et al., "De tweede generatie", p. 12.

niet afmaakten, omdat ze wilden werken om geld te verdienen; een op de vijf mannen gaf aan gewoon niet meer naar school te willen.[65] Onder de vrouwen was met name trouwen een belangrijke reden waarom ze hun school niet afmaakten.[66] Terwijl sommigen de arbeidsmarkt opgaan nadat ze het MBO hebben afgerond, gaan anderen door naar het HBO en worden zo deel van de succesvolle groep hoger opgeleiden.

Bijna de helft van alle hoogopgeleide jongeren van Marokkaanse of Turkse afkomst in dit onderzoek bereikten dit hoge niveau door van het ene niveau naar het andere door te stromen; de lange route (bijvoorbeeld via VMBO naar MBO naar HBO in plaats van HAVO naar HBO). In de vergelijkingsgroep van autochtone Nederlanders was dit slechts een op de vijf. Tegelijkertijd begon bijna de helft van de jongeren uit de risicogroep (dat wil zeggen zij die geen diploma behaalden) op hetzelfde niveau (de meer gevorderde weg van het MBO)[67] Dit zou erop kunnen duiden, ofwel dat basisscholen falen bij het herkennen van talent van veel tweede generatie kinderen, waardoor ze deze adviseren een opleiding te doen die niet bij hun talenten past, ofwel dat het punt waarop cruciale schoolbeslissingen genomen moeten worden voor deze groep te vroeg komt. Daarbij blijken leerlingen de capaciteiten te hebben om het voortgezet onderwijs op het middenniveau te volgen, ondanks de schooluitval, wat de vraag opwerpt of er geen kloof bestaat tussen het schoolsysteem en de behoeften van deze groep leerlingen.[68]

De hulp en steun van ouders en broers en zussen blijken cruciaal te zijn voor het doorzetten en uiteindelijke succesvolle schoolprestaties. Zelfs als ouders hun kinderen niet met hun huiswerk kunnen helpen, kunnen ze hun kinderen stimuleren met betrekking tot hun schoolcarrière. De hulp en steun van broers en zussen is net zo belangrijk, vooral wanneer deze zelf al hoger onderwijs volgen. Goede en warme relaties met leraren en medescholieren blijken ook belangrijk te zijn. Tenslotte zeggen succesvolle jongeren van de tweede generatie twee keer zo vaak als anderen dat ze in staat zijn om aan hun doelen vast te houden en problemen op te lossen, wat erop wijst dat het ook een zaak van karakter en zelfvertrouwen is.[69] De schooluitvallers zijn inderdaad vaker afgeweken van hun doel om hun school af te maken. De behoefte om geld te verdienen en te trouwen zijn de belangrijkste twee tussenkomende factoren. Ze zijn eerder geneigd problemen met leraren, medescholieren of thuis te rapporteren en voelen zich minder geholpen en gesteund door hun familie. Meisjes die vroegtijdig school verlaten blijken minder zelfvertrouwen dan anderen te hebben en zeggen

[65] *Ibid.*. pp. 5–10.

[66] *Ibid.*. pp. 7.

[67] *Ibid.*. pp. 13.

[68] *Ibid.*. p. 2.

[69] *Ibid.*. p. 19.

moeite te hebben zich aan hun doelen te houden. Over het algemeen hebben ze meer conservatieve opvattingen over rolpatronen en zijn sterk ingebed in hun familienetwerk. Ze hebben vaker alleen Turkse of Marokkaanse vrienden op de middelbare school, terwijl hoger opgeleide meiden vaker zeggen een Nederlandse beste vriendin te hebben op de middelbare school (en dit zou heel goed op dezelfde school of in dezelfde klas hebben kunnen zijn).[70]

5.2 Ervaringen van moslimleerlingen en ouders

De Foundations enquête suggereert redelijke tevredenheid met het onderwijs: 53,7 procent van de moslimondervraagden en 42,2 procent van de niet-moslimondervraagden zijn tevreden of zeer tevreden met de kwaliteit van het basisonderwijs. Een groter deel van de moslims (18 procent) dan van de niet-moslims (5 procent) is ontevreden of zeer ontevreden. Wat betreft het voortgezet onderwijs is 52,7 procent van de moslims en 30,5 procent van de niet-moslims tevreden of zeer tevreden, terwijl 12,1 procent van de moslims en 15,8 procent van de niet-moslims ontevreden of zeer ontevreden is. De vraag ontlokte een hoog percentage antwoorden in de categorie "weet niet". Dit komt mogelijk doordat er ondervraagden zijn die geen kinderen op de basisschool of middelbare school hebben, of niet naar school gaan of zelf net de middelbare school hebben afgemaakt. De bevindingen van de enquête blijken overeen te komen met de uitkomst van de Levenskwaliteitmonitor van Slotervaart van 2007[71] waarin de inwoners van verschillende buurten in Slotervaart gevraagd werd om de kwaliteit van basisschoolonderwijs in hun omgeving op een schaal van 1-10 te beoordelen. Het gemiddelde cijfer was een zeven. De mensen in de buurt met het grootste aantal etnische minderheden, Overtoomse Veld, gaven de laagste score voor de kwaliteit van het basisonderwijs, een 6,4. Deze groep is ook minder tevreden over de beschikbare faciliteiten voor voorschoolse opvang dan de bewoners van andere buurten in Slotervaart.

De Foundations enquête vroeg ook of mensen vonden dat scholen de religieuze gebruiken van mensen van andere religies respecteerden: 69,8 procent van de moslims en 44,1 procent van de niet-moslims waren het hier mee eens. Slechts een klein aantal moslims (1,9 procent) en niet-moslims (8,6 procent) vonden dat de religieuze gebruiken van mensen van andere religies te veel gerespecteerd worden (zie figuur 1.).

[70] *Ibid.*, p. 19.

[71] *Leefbaarheidsmonitor Slotervaart*, een tweejaarlijks onderzoek onder de inwoners van Slotervaart over zaken die van belang zijn voor de leefomstandigheden in de deelgemeente, zoals huisvesting, onderwijs, gezondheidszorg en veiligheid.

Figuur 1. Tot op welke hoogte denkt u dat scholen respect hebben voor verschillende religieuze gebruiken?

Bron: Open Society Foundations

De enquête-respondenten rapporteerden een aantal gevallen van religieuze discriminatie op scholen. Voorbeelden die genoemd werden: een laag schooladvies voor de middelbare school voor een dochter aan het einde van de basisschool; een zoon die niet werd toegelaten op een christelijke school omdat hij moslim is; en een beschuldiging van plagiaat bij een schoolexamen.

Tijdens de discussies in de focusgroepen waren studenten positief over hun scholen en leraren. Ze zeiden dat de leraren relaxed waren en open staan voor hen. De meerderheid zat op een zwarte school,[72] maar zagen dit niet als een probleem. Sommigen zouden liever een verdeling van 25 procent etnische minderheden en 75 procent autochtone Nederlanders hebben, maar anderen zeiden: "Zelfs als het 100 procent Marokkaans of 100 procent Turks zou zijn zou het me niet kunnen schelen."

Ouders in de focusgroep uitten hun zorgen over de impact van etnische segregatie op het onderwijs van jonge moslims. Ze dachten dat onderwijs op een zwarte school slechter was dan op andere scholen. Een moeder zei: "Het probleem met zwarte scholen is dat ze integratie verhinderen". Er was het idee dat segregatie tot slechtere scholen leidt – "Wij krijgen hier alle slechte leraren die nergens anders werk kunnen vinden" – waarbij in het bijzonder gedoeld werd op een bepaalde school die een zeer negatieve beoordeling kreeg van de

[72] Deze term wordt in Nederland gebruikt voor een school waar de meerderheid van de leerlingen van niet-westerse etnische minderheidsafkomst is.

Nederlandse Onderwijs Inspectie en die onder intensief toezicht is gesteld.[73] Sommige deelnemers van de focusgroep beschouwen het als de verantwoordelijkheid van de regering en de gemeente om maatregelen te nemen ter bevordering van een goede etnische mix van leerlingen op scholen. Anderen vinden dat ouders een meer pro-actieve houding aan moeten nemen:

> "Het gaat over onze kinderen. Het zijn onze kinderen die de school zwart maken en we zouden niet de slachtofferrol aan moeten nemen. We moeten zelf diversiteit stimuleren. Er zijn voldoende gemengde scholen, twee tramhaltes hier vandaan in Osdorp,[74] is er bijvoorbeeld al een."

De geïnterviewde moeders zeiden dat ze betrokken waren bij het onderwijs van hun kinderen en dat zij de school bezochten tijdens overleguren. Er werd gesuggereerd dat actieve betrokkenheid bij het onderwijs recentelijk is toegenomen. Een moeder zei dat het vier jaar geleden nog niet zo was, maar dat ze tegenwoordig altijd gaat wanneer dat nodig is.

Het bleek dat de moeders betrokken zijn bij de schoolcarrière van hun kinderen en dat ze in geval van problemen met leraren op school in staat zijn om dit aan te kaarten. Terwijl individuele ouders de optie hebben om hun kinderen van school te halen en naar een betere school te sturen, blijken structurele oplossingen die meer drastisch zijn, zoals kinderen naar een gemengde school in een andere buurt of deelgemeente sturen,[75] of grieven collectief laten horen op school of aan leden van de deelgemeente, voor hen moeilijker te organiseren. Ze identificeerden problemen met onderwijs(segregatie) als significante problemen maar blijken het moeilijk om strategieën te vinden om de situatie structureel te verbeteren.

5.3 Islamitische scholen en faciliteiten voor moslimleerlingen op andere scholen

Er zijn zeven islamitische scholen in Amsterdam, zes basisscholen en een middelbare school. Islamitische scholen worden gefinancierd door de overheid, net als christelijke scholen. Vanaf de jaren '80 maar vooral na de aanslagen van 9/11 werden de islamitische scholen het onderwerp van politieke debatten en van uitgebreide onderzoeken door de Onderwijsinspectie.[76] In 2003 werd er

[73] Het resultaat was dat in 2008 een nieuw team van bestuurders het lerarenbestand veranderde door er 18 te ontslaan en 25 nieuwe personeelsleden aan te nemen.

[74] Osdorp is het naastgelegen stadsdeel.

[75] In de deelgemeente zijn er buurten die voornamelijk wit zijn, dus is het niet zo moeilijk om de mix van leerlingen te verbeteren op het niveau van de deelgemeente, vooral voor de basisschoolleeftijd.

[76] Zie bijvoorbeeld "Inspectierapport Islamitische basisscholen in Nederland", 1999; "Islamitische scholen en sociale cohesie", 2002.

geconcludeerd dat het onderwijs op islamitische scholen “niet in tegenspraak is met de kernwaarden van de democratische rechtsstaat en dat de onderzochte scholen min of meer zorgdragen voor de voorwaarden voor integratie van de leerlingen".[77] De studie merkte op dat behalve de onderwijsinspectie ook andere regionale en lokale betrokkenen meer verantwoordelijkheid zouden kunnen nemen om "de communicatie met islamitische scholen op gang te houden" en de integratie van moslimleerlingen met een migrantenachtergron in de Nederlandse maatschappij te bevorderen.[78] De gemeentelijke autoriteiten werden daarom aangespoord om de dialoog aan te gaan met islamitische scholen en ze een plaats in de lokale maatschappij te geven. Recente onderzoeken door de Onderwijsinspectie concluderen dat bijna alle islamitische scholen een open houding tegenover de Nederlandse maatschappij innemen en een positieve rol spelen bij het creëren van omstandigheden voor sociale samenhang.[79]

In Amsterdam kregen alle basisscholen behalve een, een positieve beoordeling. De enige school die een negatieve beoordeling kreeg was de As Siddieq School in de Amsterdamse deelgemeente De Baarsjes in 2003.[80] Er was veel landelijke en politieke bezorgdheid, vooral omdat de voorzitter van het bestuur tegelijkertijd ook de voorzitter van de Al Tawheed Moskee in Amsterdam was, die beschouwd werd als een radicale moskee. Landelijke politici wilden een onderzoek door de officier van justitie, maar de burgemeester en raad van Amsterdam besloten zelf een onderzoekscomité op te richten. Het comité kwam aan het eind van 2003 met zijn eigen rapport over de As Siddieq School en concludeerde dat de school integratie in de Nederlandse maatschappij niet verhinderde en in zijn aanpak respect, tolerantie en gelijkheid propageerde.[81] Het comité was vrij negatief over de houding van de deelgemeente in deze hele zaak en zei dat islamitische scholen het recht hebben op steun als ze onterecht slechte publiciteit krijgen.[82]

Slotervaart heeft twee islamitische scholen. De eerste is de basisschool El Khadisia, een school met 255 leerlingen, waarvan de meeste een Marokkaanse achtergrond hebben. Onder de hoofdelijke subsidieregeling kreeg 90 procent

---

[77] Onderwijsinspectie, “Islamitische scholen nader onderzocht”, 2003, p. 2.

[78] Onderwijsinspectie, “Islamitische scholen nader onderzocht”, 2003, p. 2.

[79] OSI, EUMAP, "Moslims in de EU: Stadsrapport. Voorafgaand onderzoeksrapport en literatuuronderzoek: Nederland", Boedapest, Open Society Institute, 2007, pp. 20–21 beschikbaar op http://www.eumap.org/topics/minority/reports/eumuslims/background_reports/download/netherlands/netherlands.pdf (geraadpleegd in maart 2009.)

[80] De onderzoeken zijn beschikbaar op de website van de Onderwijsinspectie http://tkrt.owinsp.nl/zoekscholen/?qualitycardview=searchresults&brincode=23HR&sector=PO (geraadpleegd in augustus 2009).

[81] Gemeente Amsterdam, “Onderzoek naar integratiebevorderende en -belemmerende factoren op de Amsterdamse Islamitische basisschool As Siddieq”, 2003.

[82] Maussen, *Ruimte voor de Islam?*, pp. 87–88.

van de leerlingen een extra gewicht van 0,90, wat betekent dat ze voor de stadsraad tellen als 1,9 procent. Dit is belangrijk als het om de verdeling van geld en faciliteiten gaat. Leerlingen krijgen deze score als hun ouders erg weinig of geen onderwijs hebben gehad en de leerlingen extra ondersteuning nodig hebben.[83] De school werd positief beoordeeld door de Nederlandse Onderwijsinspectie.[84]

Dit is niet het geval voor de tweede islamitische school in Slotervaart, de ICA, de enige islamitische middelbare school in Amsterdam. Het ICA heeft een VMBO, HAVO en VWO afdeling. Het kreeg een negatieve beoordeling door de Nederlandse Onderwijsinspectie en werd in december 2006 onder streng toezicht geplaatst. De evaluatie werd gehouden nadat er Kamervragen gesteld waren over of het ICA de integratie van leerlingen verhinderde. De inspectie concludeerde dat dit niet het geval was; de inspectie vond echter wel dat de school geen visie of beleid had met betrekking tot hoe integratie te ondersteunen; verder voldeed het management, het financiële management incluis, niet aan de minimum norm.[85] Er waren ook andere problemen, zoals het niveau van de Nederlandse taal van de leraren op school; uiteenlopende meningen over de islam onder het personeel; en wantrouwen over en tussen de verschillende betrokkenen, zoals het bestuur, het personeel en de ouderraad en tussen Marokkanen en Turken.[86] De inspectie toonde ook begrip voor de moeilijke situatie van het ICA. Ten tijde van de inspectie was de school nog vrij nieuw, het ICA was in 2001 opgericht en had moeite om haar islamitische identiteit te ontwikkelen in een nogal vijandige politieke en sociale omgeving, wat nogal eens leidde tot tegenstand tegenover innovatie omdat er gevreesd werd dat innovatie negatieve consequenties zou kunnen hebben voor de identiteit. Dit had zijn terugslag op de atmosfeer en samenwerking in het team; de leerlingen werden vooral geïdentificeerd als rugzakleerlingen vanwege hun etnische en sociaal-economische achtergrond; een aantal personeelleden had een gebrek aan ervaring met lesgeven en onderwijs; en er was de afgelopen jaren veel verloop van personeel geweest.[87] In een later beoordelingsrapport dat diende om de ontwikkelingen vast te stellen, erkende de

[83] Met de extra middelen, hebben de scholen de mogelijkheid om in remedial teaching, speciale projecten en extra klasse-assistenten enz. te investeren.

[84] Onderwijsinspectie, "Rapport periodiek kwaliteitsonderzoek islamitische basisschool El Kadisia", 2006.

[85] Onderwijsinspectie, beoordelingsresultaten beschikbaar op de inspectiewebsite http://tkrt.owinsp.nl/zoekscholen/?qualitycardview=searchresults&brincode=27LL&sector=VO (geraadpleegd in augustus 2009).

[86] NRC Handelsblad, "De pubers en de profeet", beschikbaar http://www.nrc.nl/binnenland/article568702.ece/De_pubers_en_de_profeet (geraadpleegd in augustus 2009).

[87] Rapport van december 2006, beschikbaar op de website van de Onderwijsinspectie http://tkrt.owinsp.nl/zoekscholen/?qualitycardview=searchresults&brincode=27LL&sector=VO (geraadpleegd in augustus 2009).

inspectie dat de politieke en externe druk voor snelle reorganisatie een significante druk op het bestuur van de school, management en leraren legde. Ondanks de geboekte vooruitgang nam het aantal leerlingen significant af, van 800 leerlingen in 2006–2007 tot 670 leerlingen in 2007–2008. Het aantal leerlingen in de eerste klas nam af van 160 tot 65 in 2007–2008.[88]

Focusgroepdeelnemers hadden diverse meningen over islamitische scholen.[89] Aan de ene kant bestond er het idee dat de kwaliteit van het onderwijs slechter was op islamitische scholen en dat kinderen naar die scholen sturen hun kansen zou beperken. Sommigen waren terughoudend om hun kinderen naar een islamitische school te sturen omdat ze dachten dat daar hele strenge regels heersten. Aan de ander kant was men er over het algemeen over eens dat religieus en moreel onderwijs, het onderwijzen van respect en hoe zich te gedragen tegenover ouders en anderen veel beter zou zijn op islamitische scholen dan op andere scholen.

In de lente van 2008 gaf de stadsdeelvoorzitter aan dat er meer aandacht aan religie gegeven moest worden op openbare basisscholen, vooral aan de islam. Hij zei dat voor veel moslims openbare scholen geen optie zijn, omdat hun gebruiken (zoals religieuze feesten, het dragen van een hoofddoek en vasten) niet serieus worden genomen en daarom zijn er islamitische scholen opgericht. Deze mening werd niet gedeeld door de andere raadsleden in Amsterdam noch op het landelijke niveau. De resultaten van het Foundations onderzoek ondersteunen zijn visie ook niet, want slechts 16 procent van de moslim respondenten gaf aan dat de scholen het geloof en de achtergrond van hun leerlingen niet genoeg respecteerden (figuur 1). Het Comenius Lyceum in Slotervaart, onderwijst bijvoorbeeld Arabisch als keuzevak. Op de meeste scholen zijn de islamitische feestdagen niet in de jaarplanning opgenomen, maar de ouders kunnen extra dagen vrij vragen, bijvoorbeeld voor religieuze plichten.

Veel moslims in Slotervaart gaan in het weekend naar Koranles en Arabische les, maar er zijn geen precieze gegevens beschikbaar. In juni 2008 vroeg stadsdeelvoorzitter Marcouch om een onderzoek naar de leeromstandigheden in deze weekendlessen, omdat er aanwijzingen waren dat leerlingen fysiek gestraft werden. Deze praktijken helpen de integratie niet, beargumenteerde Marcouch, en de leerlingen raken in de war van de verschillende soorten aanpak

[88] Rapport van december 2007, beschikbaar op de website van de Onderwijsinspectie http://tkrt.owinsp.nl/zoekscholen/?qualitycardview=searchresults&brincode=27LL&sector=VO (geraadpleegd in augustus 2009).

[89] Een van de aandachtsgroepdeelnemers zat op het Islamitische College van Amsterdam; geen van de andere ouders had een kind op een islamitische school.

doordeweeks en op de weekendschool.[90] Daarom ondersteunde hij religieus onderwijs en instructie op openbare scholen. Ouders van de leerlingen daarentegen vonden het gepraat over mishandeling op weekendscholen overdreven.[91]

Op openbare scholen is het mogelijk om faciliteiten of lessen speciaal voor moslimleerlingen (of andere geloofsgroepen) aan te bieden als er genoeg vraag naar is. De wetten voor basisschoolonderwijs (Artikel 50) en voortgezet onderwijs (Artikel 46) geven aan dat kinderen godsdienst, filosofie of levensbeschouwing op school in of na schooltijd mogen volgen. Meestal is godsdienstonderwijs op openbare scholen informatief en niet confessioneel. In een onderzoek onder basisscholen in Slotervaart in het voorjaar van 2008 bleek dat alle scholen, behalve een, in de lessen aandacht besteedden aan de verbanden tussen verschillende religies en levensfilosofieën en aan diversiteit, respect en tolerantie.[92] Hoewel de suggestie van Marcouch om islamitisch confessioneel onderwijs op basisscholen te geven in oktober 2008 in eerste instantie met scepsis werd ontvangen, kondigden twee openbare scholen in Slotervaart aan dat ze vanaf januari 2009 zulke lessen zouden aanbieden, dit nadat ze de meningen van de ouders hadden gevraagd en bleek dat de meerderheid er voor was.[93.94]

Tenslotte zijn er ook twee islamitische jongenskostscholen in Slotervaart, waar leerlingen overdag lessen volgen aan een van de scholen in het stadsdeel. Ze wonen in het internaat waar ze begeleiding en hulp met hun huiswerk krijgen. In het weekend gaan ze meestal naar huis. Deze kostscholen worden

---

[90] Zie http://archief.nrc.nl/?modus=l&text=Marcouch&hit=6&set=2 (online *NRC Handelsblad,* geraadpleegd maart 2009).

[91] "Ouders laken kritiek van Marcouch" beschikbaar op AT5 website op http://www.at5.nl/nieuwsartikel.asp?newsid=35862 (geraadpleegd in augustus 2009).

[92] "Ontmoetingsonderwijs: basisscholen zijn al voorzien" beschikbaar op http://www.slotervaart.amsterdam.nl/actueel/nieuwsberichten?ActItmIdt=134640 (geraadpleegd in augustus 2009).

[93] "Godsdienstles openbare school: schooldirecteuren willen behoefte ouders honoreren" beschikbaar op http://www.slotervaart.amsterdam.nl/?ActItmIdt=143633 (geraadpleegd in augustus 2009).

[94] Later werd er door de Stichting Openbaar Basisonderwijs Westelijke Tuinsteden, waar de scholen bij aangesloten waren, besloten dat ze een stadsbrede aanpak zouden nastreven, wat betekende dat de wenselijkheid en de modaliteiten van de introductie van islamitisch onderwijs in heel Amsterdam onderzocht zou worden, voordat individuele scholen zulke lessen zouden ontwerpen en aanbieden. Ondertussen heeft Marcouch het initiatief genomen om een onderzoek naar de behoeftes van islamitisch onderwijs op openbare scholen onder ouders in Slotervaart. Zie ook "Over Onderwijs" *Vos abb* magazine 11(4) (9 October 2009), pp. 10–11.

voornamelijk bezocht door leerlingen met een Turkse achtergrond uit heel Nederland, met een meerderheid uit Amsterdam.[95]

5.4 Initiatieven om scholing in Slotervaart te verbeteren

Het boek *Onzichtbare ouders; de buurt van Mohammed B*[96], gepubliceerd in 2005, was een onderzoek naar het leven van leerlingen in Slotervaart door de journalist Margalith Kleijweg. Kleijweg volgde een jaar lang de leerlingen van een VMBO klas in Slotervaart en bezocht hun families. Ze zag dat de meeste Turkse en Marokkaanse ouders weinig betrokken waren bij de schoolcarrière van hun kinderen, vanwege hun isolatie van de Nederlandse maatschappij. Ze pleitte voor betere connecties tussen de school, jongerenorganisaties en diensten, en de ouders van de leerlingen. Ze suggereerde dat leraren en jongerenwerkers huisbezoeken zouden moeten afleggen en de ouders zouden gevraagd moeten worden om bijeenkomsten op school bij te wonen.

Er zijn aanwijzingen dat deze adviezen serieus genomen zijn, er zijn initiatieven ontwikkeld om leerlingen en hun ouders ook buiten de schoolhekken te bereiken. Leerplichtambtenaren zitten niet meer in het kantoor van de deelgemeente, maar op de scholen en gaan op huisbezoek als kinderen zonder duidelijke reden afwezig zijn. In 2008 startte het pilotproject "8-tot-8 coaches" met het doel om 144 risico jongeren dagelijks te laten coachen door mentoren. Deze begeleiden en steunen de leerlingen van 8 uur 's ochtends tot 8 uur 's avonds. Onder de 144 jongeren in de pilot zijn 100 jongens van Marokkaanse achtergrond en zeven autochtone Nederlanders; tien zijn meiden.[97] De kosten zijn ongeveer €8000 per leerling per jaar.[98] De eerste resultaten zijn veelbelovend; jongens en meisjes rapporteren dat ze meer controle over hun eigen leven en hun toekomst hebben, en alle ouders behalve 2 staan achter het project. Er is geanticipeerd dat in 2009 250 jongeren een 8-tot-8 coach krijgen, waaronder ook enkelen van andere deelgemeentes.[99]
Het SIP (Sociaal Investeringsprogramma) is een meer algemeen programma van de deelgemeente dat zich richt op sociale problemen in Overtoomse Veld, maar

[95] Een leraar van een van de kostscholen ging akkoord om te worden geïnterviewd door het Thuis in Europa Project onderzoek, maar dit werd verboden door een van de directeuren. De leraar legde uit dat door de negatieve ervaringen met de media van de afgelopen jaren, de school zich had afgesloten voor onderzoekers en journalisten.

[96] Mohammed B. werd veroordeeld voor de moord op de filmregisseur Theo van Gogh in 2004. Hij werd geboren in Slotervaart Overtoomse Veld.

[97] Zie http://www.slotervaart.amsterdam.nl/actueel/nieuwsbrieven_en/nieuwsbrieven/nieuws_van_dagelijks_1/3_juli_2008?ActItmIdt=134529 (geraadpleegd in maart 2009).

[98] Zie http://www.slotervaart.amsterdam.nl/actueel/nieuwsbrieven_en/nieuwsbrieven/nieuws_van_dagelijks_1/10_juli_2008?ActItmIdt=134529 (bezocht in maart 2009).

[99] Zie http://www.slotervaart.amsterdam.nl/actueel/nieuwsbrieven_en/nieuwsbrieven/nieuws_van_dagelijks_1/3_juli_2008?ActItmIdt=134529 (bezocht in maart 2009).

heeft dezelfde filosofie: de ambtenaren bezoeken families thuis, onderzoeken wat de problemen zijn en proberen mensen te helpen om oplossingen te vinden door te luisteren, ze door te sturen naar de juiste instanties of ze te stimuleren een opleiding of werk te zoeken. Het helpen van families met opvoeden en onderwijsproblemen is deel van hun werk.

Er zijn ook interessante initiatieven die ten doel hebben om leerlingen van achtergestelde buurten te helpen en hun perspectieven te verbreden. In Slotervaart organiseert de Weekend Academy activiteiten zoals huiswerkbegeleiding, sociale vaardigheidstrainingen en vrijetijdsactiviteiten voor leerlingen van 9-16 jaar oud. Het project Campus New West (het project bestaat niet slechts in Slotervaart maar ook in de deelgemeentes die samen de *Westelijke Tuinsteden* vormen) brengt leerlingen van 8-16 jaar in contact met bedrijven. Het doel is om leerlingen kennis te laten maken met een groot aanbod van beroepen om uit te kiezen en ze er bewust van te maken van de diploma's die nodig zijn voor de verschillende beroepen. Het doel is om ze betere opleidingskeuzes te laten maken en ze zo betere kansen op de arbeidsmarkt te geven. Meer dan 200 bedrijven doen mee aan het project door ééndagsstages, praktische opdrachten of mentoren en coaches te bieden. In 2007 werden meer dan 6,000 leerlingen bereikt.[100]

Stichting de Witte Tulp is een privé initiatief. Het werd in 1997 opgericht door een groep studenten van verschillende etnische minderheden van de universiteit. Deze stichting heeft als doel de leerlingen te steunen en stimuleren in moeilijke sociaal-economische omstandigheden en hun families en leraren pedagogisch advies te bieden met het doel om hun capaciteit om problemen op te lossen te vergroten. De vrijwilligers behoren tot de doelgroep (vooral leerlingen van etnische minderheden) en dit blijkt goed te werken: ze begrijpen de problemen en zijn een inspirerend rolmodel voor de betrokken leerlingen.[101]

Tenslotte is Marcouch zelf erg actief geweest in het stimuleren van leerlingen om hun kansen te pakken en ouders om actief betrokken te zijn in de schoolcarrière van hun kinderen, bijvoorbeeld door spreekuren op school bij te wonen.[102]

---

[100] Campus nieuw west" (Campus New West), beschikbaar op http://www.slotervaart.amsterdam.nl/wonen_en/onderwijs/campus_nieuw_west (geraadpleegd in juni 2008).

[101] Zie ook M. Crul, *Succes maakt succesvol. Leerlingbegeleiding in het voortgezet onderwijs door Turkse en Marokkaanse studenten* Amsterdam, Spinhuis, 2001, over het belang van deze aanpak.

[102] Zie http://www.slotervaart.amsterdam.nl/actueel/nieuwsbrieven_en/nieuwsbrieven/nieuws_van_dagelijks_1/16_juli_2008?ActItmIdt=134529 (geraadpleegd in maart 2009).

6. ERVARINGEN VAN MOSLIMGEMEENSCHAPPEN: WERKGELEGENHEID

Deelnemen aan de arbeidsmarkt blijft de kern van economische integratie, en dit vereist niet alleen mogelijkheden om te werken, maar juist ook werk op de reguliere arbeidsmarkt en in banen die aansluiten bij de vaardigheden en diploma's van een individu.

Dit hoofdstuk begint met een overzicht van de arbeidsmarktomstandigheden in Amsterdam in het algemeen en Slotervaart in het bijzonder. Vervolgens wordt er op basis van het Foundations en ander onderzoek gekeken naar de arbeidsmarktervaringen van moslims voor wat betreft werk en werkloosheid, alvorens te kijken naar discriminatie-ervaringen die potentiële barrières vormen voor arbeidsdeelname. Het laatste deel van dit hoofdstuk bespreekt enige beleidsmaatregelen die ten doel hebben de arbeidsmarktdeelname van vrouwen en jongeren te verbeteren en te stimuleren.

In Amsterdam is het aantal mensen met werk de afgelopen paar jaar enorm gestegen, vooral sinds 2005.[103] In 2007 was de economische groei in Amsterdam 3 procent, vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde.[104] Arbeidsdeelname nam vooral toe in de commerciële dienstensector, zoals de juridische sector, de schoonmaaksector en werkgelegenheidsdiensten. Andere groeisectoren waren onderwijs, financiële diensten en de horeca. De eerste effecten van de mondiale financiële en economische crisis werden echter al snel daarna duidelijk. Nederland heeft een open economie, waardoor mondiale veranderingen een significante impact hebben. Dit geldt ook voor Amsterdam dat vanwege de haven, de internationale luchthaven Schiphol en internationale bedrijven des te kwetsbaarder is.[105] Het percentage werklozen dat op zoek naar werk was, steeg van 6,7 procent naar 7,1 procent in de eerste helft van 2008.[106] Toch bleef in 2008 de werkgelegenheid, vooral in de horeca, onderwijs en commerciële diensten toenemen. Zelfs in de financiële sector nam de werkgelegenheid iets toe in 2008. Alleen in het laatste kwartaal van 2008 begonnen de werkgelegenheidspercentages te dalen. Er werd verwacht dat het

[103] Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek, Factsheet economic recession June 2009, beschikbaar op http://www.amsterdamconjunctuur.nl/OS.Conjunctuur/upload/Fact%20sheets/920-0352FactSheetDEF2.pdf, p. 11 (geraadpleegd in augustus 2009).

[104] Beschikbaar op de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek http://www.os.amsterdam.nl/feitenencijfers/24089/ (vanaf augustus 2009).

[105] de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek, Factsheet economic recession June 2009, beschikbaar op http://www.amsterdamconjunctuur.nl/OS.Conjunctuur/upload/Fact%20sheets/920-0352FactSheetDEF2.pdf, p. 4 (geraadpleegd in augustus 2009).

[106] http://www.os.amsterdam.nl/themas/werkinkomeneneconomie/werkeninkomen/inleiding/70409

werkgelegenheidscijfer in Amsterdam in 2009 zou afnemen met 12.500 banen en dat er in 2010 nog eens 20.000 banen zouden verdwijnen. Van de industrie-, transport- en bouwsector en de financiële en commerciële diensten wordt verwacht dat ze het ergst getroffen worden[107].

Ondanks de goede economische ontwikkelingen ligt in Amsterdam de koopkracht onder het landelijk gemiddelde. In 2006 leefde 19 procent van de Amsterdamse huishoudens van een minimuminkomen (dit is 110 procent van de wettelijke "absolute sociaal aanvaardbare minimum"). Het aantal huishoudens dat voor langere tijd op een minimuminkomen moet leven neemt nog steeds toe. Deze huishoudens hebben vaak schulden (in 2002, gold dit voor 12 procent van zulke huishoudens, in 2006 voor 21 procent). Er is variatie in de typen huishoudens die het grootste risico lopen om slechts de beschikking te hebben over een minimuminkomen. In 2006 leefde in Amsterdam 32 procent van de Turkse huishoudens op een minimuminkomen en 37 procent van de Marokkaanse huishoudens, vergeleken met 13 procent van de autochtone huishoudens.[108]

6.1 Moslims op de arbeidsmarkt

Uit recent vergelijkend onderzoek naar de werkende bevolking in Amsterdam (15-64 jaar) bleek dat het percentage werkenden bij Turken (53 procent) en Marokkanen (51 procent) beduidend lager lag dan bij autochtone Nederlanders (78 procent) en mensen met een Surinaamse en Antilliaanse achtergrond (67 procent). Bij uitsplitsing naar gender (figuur 2) blijkt dat vooral vrouwen in de groep Turken en Marokkanen een lage arbeidsdeelname hebben.

[107] Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek, Factsheet economic recession June 2009, http://www.amsterdamconjunctuur.nl/OS.Conjunctuur/upload/Fact%20sheets/920-0352FactSheetDEF2.pdf, pp. 11–12 (geraadpleegd in augustus 2009).

[108] Amsterdamse Armoedemonitor nr. 10, december 2007, p. 5, tabel 1.3.4. Beschikbaar op de website van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek op http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2007_armoedemonitor.pdf (geraadpleegd maart 2009).

Figuur 2. Totale participatie op de arbeidsmarkt, naar afkomst en geslacht, 2007[109]

Bron: Amsterdam Dienst voor onderzoek en Statistiek[110]

Van de werkloze arbeidskrachten is 15 procent van Turkse en 20 procent van Marokkaanse afkomst. Dit percentage is iets hoger voor vrouwen dan voor mannen: 20 procent van de werkloze vrouwen zijn van Turkse en 23 van Marokkaanse afkomst.

In 2007 had Slotervaart iets meer dan 30.000 economisch actieve inwoners. Er waren 1789 werkloze werkzoekenden, de grootste groep is Marokkaans (495), gevolgd door autochtonen (385) en mensen van Turkse afkomst (280). Werkloosheid correspondeert sterk met het niet hebben van diploma's. Van de 1789 werkloze werkzoekenden hadden er 1181 geen basisdiploma's, wat betekende dat ze alleen basisschoolonderwijs of VMBO onderwijs hadden afgemaakt.

Misschien vanwege een erkenning van het belang van arbeidsmarktdeelname en van diploma's en onderwijs als voorwaarde daarvoor, volgen jongeren van Marokkaanse en Turkse afkomst vaker opleidingen die gemakkelijker naar werk leiden dan autochtone Nederlanders. De tweede generatie Turkse en

[109] Beschikbaar op de website van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek op http://www.os.amsterdam.nl/grafiek/7424/ (geraadpleegd oktober 2009).

[110] Beschikbaar op http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2010_ob_arbeid_6.pdf onder tabel 1.2.

Marokkaanse studenten die in Amsterdam en Rotterdam wonen zijn oververtegenwoordigd in economie- en rechtenstudies en ondervertegenwoordigd in kunst- en taalstudies.[111]

Een significant aantal mensen van Turkse afkomst en een toenemend aantal mensen van Marokkaanse afkomst kiezen ervoor om ondernemer te worden.[112] Er zijn geen gegevens beschikbaar voor Amsterdam, maar in Nederland was in 2006 13,5 procent van de mensen van Turkse afkomst op de arbeidsmarkt ondernemer[113] Voor de autochtone Nederlander was dit percentage 11,5 procent en voor de mensen van Marokkaanse afkomst 7 procent. Terwijl de eerste generatie vooral in de detailhandel actief was en is, starten de tweede generatie ondernemers vaker een zaak die commerciële diensten aanbiedt, en steeds vaker in meer technologisch geavanceerde en moderne sectoren, zoals in management, communicatie en software service sectoren. In dit opzicht is de tweede generatie ondernemers meer vergelijkbaar met autochtone ondernemers dan met de eerste generatie.[114] Een ander onderzoek wees uit dat ondernemers van de tweede generatie etnische minderheden vaker formele netwerken gebruiken om fondsgelden, informatie en/of personeel te verwerven, in tegenstelling tot de eerste generatie die vooral op informele netwerken vertrouwt. Formele netwerken vervangen de informele netwerken echter niet, ze overlappen en vullen elkaar aan. Deze ondernemers kiezen, afhankelijk van waar ze naar op zoek zijn, de netwerken en contacten die het best hun behoeften vervullen en zo profiteren ze van beide soorten netwerken. Het onderzoek concludeert dat zulke gemengde connecties leiden tot een grotere kans om als ondernemer te slagen.[115]

Een landelijk onderzoek naar discriminatie op de arbeidsmarkt wees uit dat mensen van een etnische minderheid soms sectoren of ondernemingen vermijden waarvan ze denken dat etnische minderheden daar moeilijk toegang toe krijgen of waarin ze meer discriminatie dan elders verwachten. Hieronder kunnen bijvoorbeeld sectoren vallen die direct contact vereisen met voornamelijk Nederlandse klanten.[116]

---

[111] Crul et al., "De tweede generatie".

[112] *Jaarrapport integratie 2007.*

[113] *Jaarrapport integratie 2007.*

[114] *Jaarrapport integratie 2007.*

[115] R. Kloosterman, J. van der Leun and J. Rath, "Inleiding", *Migrantenstudies* 23(3) (2007), pp. 72–75.

[116] Iris Andriessen, Jaco Dagevos, Eline Nievers and Igor Boog, *Discriminatiemonitor niet westerse allochtonen op de arbeidsmarkt* Den Haag, SCP, 2007 (hierna Andriessen et al., *Discriminatiemonitor*).

6.2 Discriminatie op de arbeidsmarkt

In 2007 publiceerde het Nederlands Instituut voor Sociaal –Wetenschappelijk Onderzoek de *Discriminatiemonitor*,[117] een studie naar het soort en de mate van discriminatie tegen niet-westerse minderheden op de Nederlandse arbeidsmarkt, en die zowel gevallen van discriminatie als het gevoel van discriminatie bestrijkt. Het onderzoek wees uit dat discriminatie (van potentiële werkgevers) de toegang van minderheden tot de arbeidsmarkt en hun kansen om permanent werk te bemachtigen, belemmert. Marokkanen werden geïdentificeerd als de groep die de meeste discriminatie ervaart. Dit fenomeen is niet iets van de laatste jaren; in de jaren '80 waren Marokkanen al structureel de door werkgevers minst gewenste groep werknemers. Discriminatie blijkt voor vrouwen minder een barrière op de arbeidsmarkt te zijn dan voor mannen. Discriminatie van niet-westerse etnische minderheden blijkt ook minder belangrijk en minder voor te komen als deze al werk hebben: ze hebben over het algemeen gelijke kansen op promotie en hebben een gelijkwaardig salaris aan Nederlandse werknemers in dezelfde positie.[118]

Met betrekking tot het beeld van discriminatie onder mensen van niet-westerse etnische minderheden, rapporteerde de *Discriminatiemonitor* dat ongeveer 20 procent van de Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen zonder baan geloofden dat ze minder kans hadden om werk te vinden dan hun autochtone medemens. Tachtig procent geloofde dat er gelijke kansen op de arbeidsmarkt waren. Werknemers die tot de niet-westerse minderheden behoorden, gaven vaak aan dat ze meer moesten doen om zichzelf te bewijzen en dat ze meer in de gaten worden gehouden dan hun autochtone collega's. Ze hadden constant het gevoel dat ze moesten bewijzen dat ze niet in het (negatieve) stereotype beeld van hun groep pasten. Deze resultaten komen overeen met de resultaten van de Foundations enquête waarin 25 procent van de moslimrespondenten die discriminatie in hun werk ervoer zei dat dit door hun etniciteit kwam, terwijl een kleiner gedeelte van 12,5 procent zei dat de discriminatie op hun religie gebaseerd was. De onderzoeksresultaten komen verder overeen met de SCP bevindingen dat degene met een baan minder snel discriminatie rapporteert dan werkzoekenden. In het Foundations onderzoek vond slechts 6,5 procent van de moslims en 4,2 procent van de niet-moslims dat ze gediscrimineerd werden. Voor degenen met werk was etniciteit een meer belangrijke reden voor discriminatie dan religie, de meeste betrokken moslims dachten dat ze om andere redenen dan religie gediscrimineerd werden.

In een focusgroep met jonge moslims uit Slotervaart werd een discussie gehouden over discriminatie bij het zoeken naar werk of op de werkplaats. De meesten kenden wel voorbeelden van anderen die gediscrimineerd werden,

[117] Andriessen et al., *Discriminatiemonitor*.

[118] Andriessen et al., *Discriminatiemonitor*.

maar geloofden dat als men zichzelf met trots en zelfrespect presenteert en de ander ook respecteert, het geen probleem is om een baan te vinden. Een jonge vrouw, die een gediplomeerd accountant was, zei echter dat ze keer op keer geen werk kreeg omdat ze een hoofddoek droeg, ze gaf aan dat het niet lukte om een baan te vinden zelfs toen ze aanbood haar hoofddoek af te doen onder werktijd. Anderen dachten dat ze niet uitgenodigd werden voor sollicitaties vanwege hun huisadres. Een moeder zei dat ze twee zonen had, een woonde in een welvarende buurt in Amsterdam, terwijl de ander bij haar in Slotervaart woonde. Ze zei dat degene die in de welvarende buurt woonde geen problemen ondervond bij het vinden van werk, terwijl de zoon die bij haar woonde zelden werd uitgenodigd voor een sollicitatie. Desondanks waren de meeste deelnemers tegen het anoniem solliciteren naar werk: het algemene idee was dat mensen geaccepteerd moeten worden zoals ze zijn en beoordeeld op hun capaciteiten en niet op hun naam of adres.

De Anti Discriminatie Bureaus (ADBs) en de Commissie Gelijke Behandeling (CGB) zijn de hoofdinstanties in Nederland waar inwoners klachten over discriminatie kunnen melden. In 2007 was 10 procent van de discriminatiezaken gerelateerd aan het dragen van een hoofddoek. Andere gevallen waarin religieuze discriminatie gemeld werd, waren gebaseerd op zichtbare tekenen van geloof zoals de aanwezigheid van een baard en de weigering om mensen van het andere geslacht een hand te geven.[119] Het blijkt vrij effectief te zijn om klachten aan het Anti Discriminatie Bureau of de Commissie Gelijke Behandeling te melden. In veel gevallen werden sollicitanten die klaagden dat ze gediscrimineerd werden, bijvoorbeeld vanwege het dragen van een hoofddoek, na bemiddeling van het Bureau of de Commissie alsnog een baan aangeboden.[120]

De Foundations enquête vroeg naar de mate waarin mensen dachten dat werkgevers de religieuze gebruiken van hun werknemers respecteerden. Zowel moslim- (53,3 procent) als niet-moslimondervraagden (58,5 procent) vonden dat er voldoende respect op de werkplek was voor verschillende religieuze gebruiken. Toch was er ook een relatief groot percentage mensen dat antwoordde dat ze het niet wist (figuur 3.).

[119] Stichting Meldpunt Discriminatie Amsterdam, *Jaarverslag 2006/2007*, Amsterdam, Stichting Meldpunt Discriminatie Amsterdam, 2007, beschikbaar op http://www.meldpunt-amsterdam.nl/docs/Jaarverslag%2006-07.pdf (geraadpleegd in augustus 2009).

[120] *Ibid.*

Figuur 3. Tot op welke hoogte denkt u dat werkgevers respect hebben voor verschillende religieuze gebruiken?

Bron: Open Society Foundations

6.3 Lokaal beleid om werkgelegenheidskansen voor moslims te bevorderen

Er is geen lokaal beleid dat zich expliciet richt op het bevorderen van werkgelegenheidskansen voor moslims als groep, maar beleid dat gericht is op deelname van jongeren op de arbeidsmarkt of dat zich ten doel stelt kansen voor vrouwen te vergroten, kan zich ook (expliciet) richten op delen van de moslimbevolking.

Het tegengaan van jongerenwerkloosheid is een prioriteit van de Amsterdamse Gemeenteraad welke een contract heeft ondertekend met de stadsdelen om gezamenlijk actie te ondernemen.[121] In Slotervaart heeft dit geresulteerd in een innovatief project bestaande uit het persoonlijk coachen van risicojongeren[122] door de 8-tot-8 coaches die in hoofdstuk 5.4 genoemd worden. Andere initiatieven die geïnitieerd zijn om jongerenwerkloosheid tegen te gaan, houden zich o.a. bezig met het stimuleren van netwerken tussen scholen en (lokale) bedrijven om de kans voor jongeren op een stage of baan te vergroten. Het sportbedrijf Nike is bijvoorbeeld betrokken bij een marketing project van een groep leerlingen van het Calvijn Met Junior College. Het initiatief zorgde ervoor dat leerlingen kennis vergaarden over werken voor een dergelijk bedrijf

[121] De tekst is beschikbaar op http://www.amsterdam.nl/aspx/download.aspx?file=/contents/pages/10580/definitievetekstpa11april2006.pdf (geraadpleegd in augustus 2009).

[122] Bijvoorbeeld als ze vroegtijdig hun school verlaten hebben, geen werk hebben en betrokken zijn bij vandalisme of kleinschalige criminaliteit.

en bood Nike een kans om in contact te komen met een groep potentiële werknemers en medewerkers.[123]

In 2008 werd in Slotervaart een vrouwencentrum opgericht (Vlam), dat ten doel heeft vrouwen te steunen in hun zoektocht naar onderwijs en/of een baan, door middel van het bieden van informatie, empowerment cursussen en individuele carrière adviseurs. In het voorjaar van 2008 organiseerde het stadsdeel een arbeidsmarkt in samenwerking met Nisa for Nisa, een lokale vrouwenorganisatie die in 2000 opgericht werd door een Marokkaanse vrouw. In de loop der jaren is de organisatie een belangrijke partner van de deelgemeente geworden, vanwege het netwerk onder Marokkaanse (en in mindere mate Turkse) vrouwen in Slotervaart. De arbeidsmarkt werd gehouden op het Nisa for Nisa hoofdkwartier, waar potentiële werkgevers zoals de politie en het gemeentelijke vervoersbedrijf aanwezig waren. Terwijl het ongetwijfeld een goed idee was om de doelgroep van zo dichtbij als mogelijk te benaderen, was de opkomst niet erg hoog.[124] Dit zou erop kunnen duiden dat de georganiseerde markt te veel buiten het bereik van Marokkaanse vrouwen met weinig arbeidservaring ligt, terwijl anderen die dichter bij de arbeidsmarkt staan dit soort initiatieven niet nodig hebben omdat ze zelf hun weg naar een baan kunnen vinden.

Een ander initiatief door het stadsdeel dat een persoonlijke aanpak nastreeft en de doelgroep in haar leefomgeving opzoekt is de SIP. Dit programma is speciaal ontworpen voor de buurt Overtoomse Veld. Alle families in deze buurt worden benaderd door een team van twee adviseurs die de aard van de problemen waar de families mee kampen proberen te analyseren. Als het nodig is, worden ze doorverwezen naar andere diensten, zoals het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI), de Dienst Jeugdzorg of een woningbouwvereniging. Het SIP heeft contracten met verschillende van deze diensten, zodat mensen niet onderaan op de wachtlijst komen en niet op hulp hoeven te wachten. Problemen die gerelateerd zijn aan werk en inkomen komen het meest voor. Een barrière voor toegang tot werk is het feit dat zelfs de vereisten voor eenvoudige banen nu over het algemeen vrij hoog zijn. Voor schoonmaakwerk is nu bijvoorbeeld een MBO opleiding nodig, en een gevorderd niveau van de Nederlandse taal is voor vrij veel werk vereist, zelfs als er in feite bijna geen contact met andere mensen is. Ook wordt het gebrek aan kinderopvang als een probleem genoemd. Voor kinderdagopvang zijn er vaak lange wachtlijsten, waardoor het voor veel vrouwen lastig is om betaald werk aan te nemen.[125]

---

[123] http://www.calvijnmetjuniorcollege.nl/nieuws/nieuws_algemeen/conceptnieuws_algemeen/archief_2009/archief_2009_jan_maart.php (geraadpleegd in augustus 2009).

[124] Persoonlijke observatie onderzoeker.

[125] Interview Sociaal Investeringsprogramme (SIP) Overtoomse Veld, maart 2008.

Voor degenen die een Nederlandse taalcursus willen volgen of wettelijk verplicht zijn Nederlands te leren,[126] heeft elke deelgemeente een *Taalpunt* dat informatie aanbiedt en de inschrijving voor cursussen regelt. Omdat de Dienst voor Maatschappelijke Ontwikkeling ook betrokken is bij het plaatsen van kandidaten en er verschillende organisaties zijn die taalcursussen aanbieden, is de organisatie nogal langzaam en bureaucratisch. Tijdens de focusgroepen klaagden deelnemers erover dat het taalniveau van de deelnemers in één klas niet gelijkwaardig genoeg was, of dat het niveau waar ze voor ingeschreven waren te gevorderd was of niet gevorderd genoeg.

[126] De Nederlandse wet vereist dat alle nieuwe immigranten tussen 17 en 65 jaar van buiten de EU een Nederlandse taalcursus moeten volgen en een integratie-examen moeten afleggen. Sinds een wetswijziging in 2006 moeten mensen die al een lange tijd in Nederland hebben gewoond, maar geen certificaat hebben om te bewijzen dat ze de Nederlandse taal voldoende machtig zijn en voldoende kennis over de Nederlandse maatschappij hebben, een taalcursus en een integratie-examen doen. De derde groep die verplicht een cursus moet volgen is de groep religieuze professionals, zoals imams en priesters.

7. ERVARINGEN VAN MOSLIMGEMEENSCHAPPEN: HUISVESTING

Huisvesting is een cruciaal probleem in Amsterdam. Er zijn lange wachtlijsten voor sociale huisvesting; in 2006 was de gemiddelde wachttijd voor sociale huisvesting negen jaar[127] en de huizenprijzen in Amsterdam zijn een van de hoogste in Nederland. Dit heeft consequenties voor de mobiliteit van verschillende groepen stadsbewoners en heeft bijgedragen aan de kenmerken van de Amsterdamse huizenvoorraad en beleid dat geleid heeft tot de huidige situatie van segregatie in bepaalde wijken in Amsterdam, zoals Slotervaart.

Dit hoofdstuk begint met een bespreking van het beeld dat moslimrespondenten van het Foundations onderzoek van hun huisvestingssituatie hebben: het gaat dan om het soort huisvesting, hoe lang ze in hun buurt wonen en de redenen waarom ze daar wonen. De bespreking put ook uit ander lokaal onderzoek naar tevredenheid met huisvesting. Het hoofdstuk richt zich daarna op het stadsvernieuwingsbeleid dat een significant deel uitmaakt van huisvesting- en stadsbeleid in Amsterdam in de afgelopen jaren. De aandacht richt zich met name op de mening over en ervaring met dit beleid van de respondenten.

7.1 Het beeld van moslims over hun huisvestingsituatie

Figuur 4. laat zien dat de meerderheid van de ondervraagden van de Foundations enquête, 50 procent van de niet-moslims en 65,1 procent van de moslims hun huizen van een sociale woningbouwvereniging huurt. Meer niet-moslims dan moslims hebben hun eigen huis (met een hypotheek) of huren via een privéhuisbaas. Het verschil tussen het percentage niet-moslims en moslims die van een privéhuisbaas huurt is vrij groot (13,8 procent vergeleken met 3,8 procent). De redenen hiervoor zijn niet onderzocht en verder onderzoek op dit gebied zou nuttig zijn. Het zou bijvoorbeeld zo kunnen zijn dat privéhuisbazen geen moslims of etnische minderheden als huurder willen, of omdat moslims of etnische minderheden geen deel uitmaken van het netwerk waarin deze huizen verhuurd worden.

De meeste ondervraagden wonen tussen de 11 en 20 jaar in Slotervaart en geen enkele moslim heeft langer dan 30 jaar in Slotervaart gewoond (figuur 5), wat de algemene tendens van migratie en vestiging zoals hiervoor beschreven, bevestigt. Een belangrijke reden voor zowel moslims als niet-moslims om hierheen te verhuizen was de beschikbaarheid van sociale woningbouw, terwijl

[127] Beschikbaar op de website van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek http://www.os.amsterdam.nl/feitenencijfers/24134/ (vanaf augustus 2009).

voor niet-moslims de nabijheid van hun werk een belangrijke reden was, zoals te zien is in figuur 6.

Figuur 4. Heeft u een koophuis, huurhuis of iets anders?

Bron: Open Society Foundations

Figuur 5. Hoeveel jaar woont u in deze omgeving?

Bron: Open Society Foundations

Figuur 6. Wat is uw belangrijkste reden om naar dit gebied te verhuizen of in dit gebied te wonen?

Bron: Open Society Foundations

Een onderzoek door de Dienst Wonen wees uit dat de inwoners van Slotervaart tevredener waren met hun huis dan gemiddeld in Amsterdam (score 7,4 vergeleken met het gemiddelde van 7,2, op een schaal van 0 tot 10), terwijl ze minder dan gemiddeld tevreden waren over hun buurt (een 6,4 vergeleken met het gemiddelde van 7,1).[128] Deelnemers aan de Foundations focusgroep bleken zelf redelijk tevreden te zijn met hun woning. Wat ze niet prettig vonden was de etnische concentratie, het feit dat de meerderheid van hen in een buurt woonde waar bijna geen autochtone Nederlanders woonden. Dit geldt voor zowel mannen als vrouwen en jongere en oudere bewoners. De redenen voor deze ontevredenheid kunnen verschillen. Mannen zeiden bijvoorbeeld dat er bijna geen Nederlandse mensen waren waar ze veiligheidsproblemen mee konden bespreken, terwijl vrouwen voornamelijk bezorgd waren over de consequenties

[128] Zie jaarboek van de Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek, *Amsterdam in cijfers 2007*, hoofdstuk 14, p.384, beschikbaar op http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2007_jaarboek_hoofdstuk_14.pdf (geraadpleegd in augustus 2009) (hierna Jaarboek 2007).

voor de toekomst van hun kinderen. Mensen zeiden dat ze hun buurt hadden zien veranderen toen de Nederlanders wegtrokken en vonden dit geen goede ontwikkeling. Het algemene gevoel was dat de mensen zich door de voortgaande segregatie minder verbonden voelden met de Nederlandse maatschappij.

7.2 Beleid voor stadsvernieuwing in Slotervaart

Om o.a. het proces van segregatie, zoals hierboven beschreven, tegen te gaan werd er aan het eind van de jaren '90 een groot programma voor stadsvernieuwing in de *Westelijke Tuinsteden* gestart.

De gemeente heeft de verantwoordelijkheid voor dit programma gedelegeerd naar de vier betreffende stadsdelen – Osdorp, Geuzenveld, Bos en Lommer and Slotervaart – in samenwerking met bureaus van de centrale stad en de betreffende woningbouwverenigingen. Vanaf 2007 hebben de woningbouwverenigingen meer verantwoordelijkheid genomen om de vernieuwingsplannen aan te pakken. Ze moeten zich houden aan strenge regels wat betreft de deelname van bewoners in het proces inclusief de eis dat bewoners geraadpleegd worden bij vernieuwingsplannen. De deelgemeenteraad moet elk onderdeel van elk plan goedkeuren en dat doet ze niet voordat de bewoners en andere belanghebbende partijen hun zegje gedaan hebben.[129]

Het programma streeft ernaar de huisvesting en leefomstandigheden in de Westelijke Tuinsteden te verbeteren door infrastructurele, sociale en economische maatregelen. De infrastructurele maatregelen bestaan o.a. uit het slopen of renoveren van flats en het bouwen van nieuwe huizen. Een van de doelen is om de sociale samenstelling van de bevolking te diversifiëren door verschillende huistypes te bouwen om (Nederlandse) middenklasse gezinnen aan te trekken. Zulke diversificatie impliceert dat als het vernieuwingsprogramma voltooid is, niet alle huidige huishoudens die nu in goedkope huurhuizen wonen in deze buurten kunnen terugkeren, ten eerste omdat de huur na de renovatie verhoogd wordt; ten tweede omdat er vaak minder sociale woningbouw is, want een deel wordt duurdere huurwoningen en een deel wordt koophuizen. Mensen die moeten verhuizen vanwege de stadsvernieuwing krijgen prioriteit bij inschrijving voor een woning elders in Amsterdam. Er is een groeiend aantal mensen in Amsterdam dat in deze situatie zit. De ervaring van eerdere stadsvernieuwingen elders in Amsterdam leert dat deze programma's leiden tot verplaatsing van de zeer arme huishoudens, voornamelijk behorend tot etnische minderheden, van het ene stadsdeel naar het andere. Ze verlaten het stadsdeel waar stadsvernieuwingen plaatsvinden om naar een ander stadsdeel te trekken waar dit nog niet het geval is en zijn gedwongen weer te vertrekken als de stadsvernieuwing hun nieuwe woongebied

[129] Zie de Notitie Bewonersparticipatie, beschikbaar op http://www.slotervaart.amsterdam.nl/stedelijke/notitie (geraadpleegd in augustus 2009).

bereikt.[130] Op deze manier is er een migratiestroom zichtbaar van Watergraafsmeer naar de Indische Buurt, naar Bos en Lommer en van daar naar Slotervaart. Degenen die nu uit Slotervaart vertrekken gaan mogelijk naar Geuzenveld.[131] Autoriteiten van de gemeente en stadsdelen zijn zich bewust van dit probleem. Een lange termijn oplossing is nodig. Onderwijs is een erg belangrijk instrument om de positie van deze allerarmsten te verbeteren.[132]

De stadsvernieuwingsprojecten in Slotervaart richten zich op drie buurten: Overtoomse Veld, Lelylaan en omgeving, en Delflandplein/Staalmanplein. Deze buurten zijn allemaal in het gebied van de huidige etnische concentraties. Het hoge media- en publieke profiel van Slotervaart heeft er toe geleid dat de datum van het stadvernieuwingsprogramma naar voren is geschoven en dat het voltooid moet zijn in 2013.[133]

Het stadsvernieuwingsprogramma wordt begeleid door een volledig programma van informatieverspreiding: bewoners zijn persoonlijk benaderd om een inventaris te maken van hun behoeften en prioriteiten; er worden publieke bijeenkomsten gehouden waarin bewoners hun mening kunnen geven; en het renovatieproces vindt plaats onder toezicht van de woningbouwverenigingen. Veel deelnemers aan de Foundations focusgroep bleken ontevreden met het inspraakproces en het stadsvernieuwingsprogramma. Sommigen vonden de renovatie of sloop van hun woning onnodig: ze vonden de kwaliteit van hun woning nog goed. Anderen uitten hun zorgen over hun behandeling in het renoveringsproces. Een deelnemer gaf aan dat de woningbouwvereniging en de aannemers willekeurig werkten, in sommige huizen werd de vloer en het plafond vernieuwd terwijl in zijn huis alleen de vloer werd gerenoveerd. Dit interpreteerde hij als discriminatie, omdat hij Marokkaans is.

De discussie in de focusgroep suggereert slechte communicatie tussen de moslim bewoners, de woningbouwverenigingen en de aannemers. Sommige zaken kunnen liggen aan moeilijkheden met de Nederlandse taal en een gebrek aan begrip van het huisvestingssysteem. De uitkomsten van de focusgroep suggereren echter ook spanningen tussen de verschillende doelen van dit vernieuwingsprogramma. Voor de woningbouwverenigingen en de aannemers is het primair een infrastructureel project waarbij goede communicatie met de bewoners geen prioriteit is. Voor het stadsdeel is dit ook een programma met een sociaal doel, en om positieve sociale effecten te krijgen is een goede communicatie met de bewoners cruciaal.

[130] Foundations interview, februari 2008.

[131] Foundations interview, februari 2008.

[132] Foundations interview, februari 2008.

[133] Foundations interview met deelgemeente, februari 2008.

8. ERVARINGEN VAN MOSLIMGEMEENSCHAPPEN: GEZONDHEID

Toegang tot adequate gezondheidszorg is belangrijk voor sociale inclusie. Langdurige ziekte tast de kansen van mensen op economische en sociale deelname aan en verlaagt de kans op werk en een adequaat inkomensniveau waardoor vervolgens de mogelijkheden voor sociale en vrijetijdsactiviteiten worden aangetast. Dit hoofdstuk begint met een overzicht van de gegevens met betrekking tot de gezondheidsstatus van inwoners van Amsterdam, en geeft aan op welke gebieden gezondheidsproblemen van mensen van Marokkaanse of Turkse afkomst significant verschillen van de gemiddelde Amsterdamse bevolking. Dan richt het rapport zich op de gezondheidszorg die in Amsterdam en met name in Slotervaart beschikbaar is, alvorens de ervaringen met gezondheids- en sociale zorg te onderzoeken van de moslimrespondenten in de Foundations enquête. Het laatste deel gaat in op enkele van de initiatieven die ontwikkeld zijn om de gezondheidszorgdiensten te verbeteren in delen in Amsterdam met significante moslimpopulaties.

8.1 De gezondheid van moslims in Amsterdam

De Amsterdamse Gezondheidsmonitor[134] is een vierjaarlijks onderzoek naar de gezondheid van de Amsterdamse bevolking. In de Gezondheidsmonitor 2004 staat dat de Amsterdamse bevolking van Turkse en Marokkaanse afkomst vaker leidt aan diabetes, obesitas en depressie dan autochtone Nederlanders. Daarentegen hebben Turkse en Marokkaanse inwoners van Amsterdam een lager risico op een hoge bloeddruk of verhoogd cholesterolgehalte dan andere categorieën. Terwijl 3,5 procent van de algemene bevolking gediagnosticeerd is met diabetes, is dat percentage voor mensen van Turkse afkomst 6,1 procent en voor mensen van Marokkaanse afkomst 8,7 procent. Terwijl 45 procent van alle Amsterdammers overgewicht heeft, is dit voor Marokkanen 57 procent en voor mensen van Turkse afkomst 66 procent. Overgewicht en zwaarlijvigheid komt vooral veel voor bij vrouwen van Turkse en Marokkaanse afkomst.

De Amsterdamse Gezondheidsmonitor rapporteert dat bijna een derde van de volwassenen in Amsterdam leidt aan depressies of angststoornissen. Mensen van Turkse en Marokkaanse afkomst leiden vooral veel aan ernstige depressies en/of angststoornissen in vergelijking met autochtone Nederlanders.[135] Desondanks gebruiken ze minder vaak antidepressiva. Uit het rapport rijst de vraag op

[134] Gemeente Amsterdam, *Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2004* , Amsterdam, 2004, beschikbaar op http://www.gezond.amsterdam.nl/GetDocument.aspx?DocumentID=2423&name=Gezond-zijn-en-gezond-leven-in-Amsterdam (geraadpleegd in augustus 2009) (hierna Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2004).

[135] Amsterdam Gezonheidsmonitor 2004, p. 10.

waarom zulke moderne medicatie, die relatief goedkoop en effectief is, minder vaak voorgeschreven wordt aan deze groepen. Het suggereert dat het gezondheidszorgsysteem misschien niet adequaat werkt voor deze groepen.[136]

Gezondheidsproblemen van ouderen, zoals hartziektes en problemen gerelateerd aan mobiliteit, komen even veel voor onder autochtone Nederlanders als onder mensen van Marokkaanse en Turkse afkomst. De laatstgenoemden zeggen wel veel vaker dan autochtonen dat ze gehinderd worden in hun dagelijkse functioneren door deze ziektes. De Amsterdamse Gezondheidsmonitor laat zien dat de redenen voor deze verschillen verder onderzocht zouden moeten worden en suggereert dat het misschien komt omdat mensen van Turkse en Marokkaanse afkomst misschien te weinig gebruik maken van ondersteuningsfaciliteiten, bijvoorbeeld door onwetendheid over het bestaan van deze faciliteiten of door miscommunicatie of een gebrek aan communicatie tussen de cliënt en de zorgaanbieders.

8.2 Gezondheidsfaciliteiten in Amsterdam en Slotervaart en hun gebruik door moslims

Er zijn 5,7 huisartsen per 10,000 inwoners in Amsterdam (in Slotervaart 3,9), en 1,1 medische hulpposten per 10,000 inwoners in zowel Amsterdam als Slotervaart.[137] Het blijkt dat mensen van Turkse (47 procent) en Marokkaanse (51 procent) afkomst hun huisarts vaker bezoeken dan autochtone Nederlanders (37 procent). Er zijn geen significante verschillen tussen de groepen met betrekking tot bezoeken aan medische specialisten.[138]

Amsterdam heeft zeven ziekenhuizen, waarvan twee academisch medische centra. In Slotervaart zijn twee algemene ziekenhuizen die dienst doen voor heel Amsterdam West. Het Sint Lucas Andreas ziekenhuis is een inter-confessioneel ziekenhuis, voortgekomen uit een samenvoeging tussen het Katholieke Sint Lucas ziekenhuis en het Protestante Andreas ziekenhuis. Hier is 40 procent van de patiënten en een significant percentage van het personeel moslim. In 2005 was dit het eerste ziekenhuis in Nederland dat gecertificeerde halalmaaltijden serveerde. Het ziekenhuis heeft een christelijke kapel en een islamitische gebedsruimte. Geen van de geestelijke leiders is moslim. Als een patiënt om een imam vraagt, wordt er een van buiten het ziekenhuis gehaald.[139]

---

136 Amsterdam Gezonheidsmonitor 2004, p. 16.

137 Zie http://www.stadstat.osamsterdam.nl/monitor.mpl?thema=zo&cache_version=5 (hierna *Jaarrapport integratie 2007*).

138 Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2004.

139 De website van het ziekenhuis is http://www.lucasandreasziekenhuis.nl/ (geraadpleegd in augustus 2009).

Het andere algemene ziekenhuis is het Slotervaart ziekenhuis. Toen het ziekenhuis op de rand van faillissement stond in 2006, werd het overgenomen door Meromi Holding BV en werd het eerste geprivatiseerde, commerciële ziekenhuis in Nederland. De directeur is een vrouw van Turkse afkomst, Aysel Erbudak. Het ziekenhuis heeft een gebedsruimte met wasfaciliteiten voor moslims. Het ziekenhuis heeft een humanistische adviseur in dienst, een katholieke priester en een protestantse pastoor. Een van de imams werd in 2007 ontslagen om kosten te besparen. Het lijkt er op dat de polarisatie van het huidige publieke debat over de islam in Nederland hier ook aan bij heeft gedragen,en dat het management niet het risico wilde lopen het etiket "islamitisch" of "moslimziekenhuis" opgeplakt te krijgen.[140] Het goede is dat er serieuze aandacht wordt gegeven aan culturele en taalkundige barrières die patiënten van niet-westerse minderheden tegen kunnen komen in hun contact met artsen en verplegers. Er zijn bijvoorbeeld speciale spreekuren voor Marokkaanse diabetes patiënten, geleid door een Marokkaanse verpleegkundige en tijdens de Ramadan wordt patiënten niet zomaar verteld dat ze niet moeten vasten. Het wordt erkend dat vasten samen met de familie erg belangrijk is voor veel moslims, wat betekent dat patiënten het advies niet te vasten niet zullen opvolgen, er wordt daarom advies gegeven over hoe men wel op een verstandige manier mee kan doen met de Ramadan.[141]

Behalve de reguliere centra voor geestelijke gezondheidszorg (RIAGG) met zes afdelingen in Amsterdam, is er een recent initiatief dat aandacht verdient, I-Psy genoemd. I-Psy is een centrum voor interculturele psychiatrie waarvan de Amsterdamse afdeling in Slotervaart zit. Het biedt speciale en makkelijk toegankelijke hulp aan mensen met psychologische en/of psychiatrische problemen die vaak gerelateerd zijn aan migratie en veranderingen in cultuur, sociale relaties en levensomstandigheden. De specialisten behoren vaak zelf ook tot etnische minderheden en cliënten kunnen behandeling in hun moedertaal krijgen, bijvoorbeeld in het turks, arabisch, berber, engels of frans. Me streeft ernaar tijdens de behandeling respectvol met de culturele achtergrond en religieuze overtuigingen van cliënten om te gaan, en houdt er bijvoorbeeld rekening mee dat mensen vanwege religieuze redenen misschien niet geholpen willen worden door specialisten van het andere geslacht. Groepsessies worden om dezelfde reden ook vaak niet in gemengde groepen van mannen en vrouwen gehouden. Er is speciale aandacht voor specifieke psychologische problemen waar Marokkanen en Turken mee te maken kunnen krijgen als ze naar Nederland komen om met iemand van Marokkaanse of Turkse afkomst te trouwen die in Nederland geboren en/of grootgebracht is, en de daaruit

[140] Foundations interview, maart 2008.

[141] http://www.slotervaartziekenhuis.nl/diabetes/DiabetesenRamadan/tabid/1472/language/nl-NL/Default.aspx (geraadpleegd in augustus 2009).

voortvloeiende problemen die gerelateerd zijn aan het opvoeden van kinderen in een biculturele omgeving.[142]

8.3 Ervaringen van moslims in het gebruik van gezondheidszorg en sociale faciliteiten

In de Foundations enquête werd gevraagd naar de mate waarin ondervraagden tevreden waren met de gezondheidszorg waar ze gebruik van maken. De resultaten (figuur 7) geven aan dat een grote meerderheid van zowel moslim- als niet-moslimrespondenten tevreden tot zeer tevreden is.

Figuur 7. Hoe tevreden bent u met de gezondheidsvoorzieningen?

Bron: Open Society Foundations

De meeste mensen (67 procent van de moslims en 55,3 procent van de niet-moslims) vinden ook dat ziekenhuizen de gebruiken van mensen van andere religies voldoende respecteren (figuur 8). Slechts een klein aantal (5,7 procent van de moslims en 4,3 procent van de niet-moslims) vindt dat ze dat te weinig doen.

[142] Het initiatief heeft een website http://www.i-psy.nl (geraadpleegd in augustus 2009).

Figuur 8. In welke mate denkt u dat ziekenhuizen en medische klinieken respect hebben voor verschillende religieuze gebruiken?

Bron: Open Society Foundations

Ondanks dit over het algemeen positieve waardeoordeel van de gezondheidsvoorzieningen door moslims, ervaren mensen behorend tot een etnische minderheid toch problemen met het toegang krijgen tot de geschikte behandeling, vooral bij de diagnose, of bij het herkennen van onderliggende problemen. Dus, terwijl oudere mensen vooral antwoordden dat ze tevreden waren met de Nederlandse gezondheidszorg, omdat de voorzieningen die ze hier hebben niet beschikbaar voor hen zijn in Marokko of Turkije, brengen verdere vragen over of ze zich begrepen en serieus genomen voelen andere verhalen aan het licht. Taalproblemen en culturele aspecten van gezondheid en ziekte blijken veel misverstanden te veroorzaken tussen patiënten van Turkse en Marokkaanse afkomst en de artsen.[143] Dit zou een van de redenen kunnen zijn waarom etnische minderheden vaker naar de huisarts gaan dan autochtone Nederlanders: patiënten die niet in staat zijn bij hun eerste bezoek de benodigde zorg te krijgen die ze zoeken moeten meerdere keren terugkomen als ze met dezelfde problemen blijven worstelen. Het is een feit dat veel huisartsen overbelast zijn, wat niet bevorderlijk is voor de communicatie met patiënten. Zelfs als mensen al een lange tijd in Nederland wonen en erg goed Nederlands spreken, willen ze in tijden van ernstige ziekte, geboorte en overlijden soms liever informatie in hun moedertaal, een inbedding van hun ervaringen in de

[143] Zie ook SCP, *Gezondheid en welzijn van allochtone ouderen*, Den Haag, SCP, 2004, p. 225: 61 procent van Turkse ouderen en 53 procent van Marokkaanse ouderen wenst taalhulp bij bezoek aan hun huisarts, meestal door een van de kinderen of hun partner geboden.

cultuur waarin ze opgroeiden, en begrip van medisch personeel voor hun religieuze overtuigingen en gebruiken. Dit zijn allemaal zaken waar rekening mee gehouden moet worden bij het evalueren van de toegankelijkheid van de Nederlandse gezondheidszorg voor moslims.

8.4 Lokaal beleid om de toegankelijkheid van gezondheidszorg voor moslims te verbeteren

Het huidige gezondheidszorgbeleid van de gemeente Amsterdam wordt gepresenteerd in de *"Kadernota volksgezondheidsbeleid Amsterdam 2008–2011, Alle Amsterdammers gezond. Signalen voor een vitale stad"*.[144] De analyse van publieke gezondheidsproblemen richt zich in deze nota op de socio-economische status van mensen, die, wanneer gekenmerkt door lage inkomens en slechte leefomstandigheden, niet bevorderlijk zijn voor het ontwikkelen en behouden van een goede gezondheid. Het publieke gezondheidsbeleid van de komende jaren zal zich daarom op deze mensen richten.

Daarenboven zal het beleid gericht zijn op specifieke groepen die een bepaald verhoogd risico op gezondheidsproblemen hebben. Bezorgdheid over roken heeft geleid tot het zich specifiek richten op Amsterdamse inwoners van Turkse afkomst. Te dikke en obese vrouwen van Turkse, Marokkaanse en Afrikaans-Surinaamse afkomst zijn ook een specifieke doelgroep, en er worden pogingen ondernomen om diabetes aan te pakken door een specifieke gerichtheid op de doelgroep van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse afkomst. Beleid en activiteiten om psycho-sociale problemen te voorkomen richten zich op jongeren en volwassenen van Turkse en Marokkaanse afkomst. Hiervoor wil de de GGD samenwerken met migranten- en religieuze organisaties. Het beleidsdocument geeft ook duidelijk aan dat de gezondheid en daaraan gerelateerd gedrag en patronen van etnische minderheden niet beschouwd moeten worden als slechter dan die van andere groepen. Gezondheidsbeleid dat zich richt op verschillende etnische groepen moet beperkt blijven tot specifieke ziektes en gevallen waarin er een significant verschil is tussen die groepen en de meerderheid.

De Amsterdamse Gezondheidsmonitor kiest een iets breder perspectief en vraagt om meer maatwerk in de gezondheidszorgsector, daarbij de ervaringen met betrekking tot diabetes, mentale gezondheidszorg (Turkse en Marokkaanse mensen die minder anti-depressiva medicatie gebruiken) en ouderdomsziekten (Turkse en Marokkaanse mensen rapporteren meer problemen door hun diagnose) interpreterend als tekenen dat er misschien ongelijkheid in het Nederlandse gezondheidszorgsysteem bestaat waardoor het minder effectief is voor allochtone patiënten.

[144] Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2004.

Het taal- en cultuurprobleem wordt door velen in het reguliere gezondheidszorgsysteem erkend en er zijn enkele projecten door de Gemeentelijke Gezondheidszorg ontworpen om daar iets aan te doen,[145] maar het blijkt dat vooral organisaties die opgericht zijn om intercultureel te werken een belangrijke bijdrage kunnen leveren. Een hiervan is de Stichting Interculturele Zorgconsulenten Nederland, SIZIN. Deze organisatie werd in 2003 opgericht door een arts van Turkse afkomst die daarvoor bij de Gemeentelijke Gezondheids Dienst had gewerkt. Hij zag dat de bureaucratische en formele aanpak van de gezondheidsdiensten niet werkt voor veel migrantenorganisaties, zeker niet voor degenen van de eerste generatie. Organisaties moesten bijvoorbeeld betalen voor de informatiebijeenkomsten die de GGD organiseerde. Dat bleek een groot obstakel te zijn, want dat waren ze niet gewend en ze wisten vaak niet waar en hoe ze het geld bij elkaar moesten krijgen. SIZIN biedt gratis informatie aan migrantenorganisaties, met sponsoring van organisaties zoals het Nederlandse Diabetes Fonds, de Hartstichting en de Nederlandse Astma Fonds. Hun bijeenkomsten zijn laagdrempelig, in een voor de doelgroep bekende omgeving en er wordt gezorgd voor hapjes en drankjes. Mensen worden aangesproken in hun moedertaal en met cultuurrelevante voorbeelden. SIZIN adviseurs kunnen ook als mediator optreden tussen huisartsen en patiënten, en organiseren informatiebijeenkomsten voor huisartsen en andere medische professionals die met mensen van etnische minderheden werken. SIZIN heeft expliciet gekozen voor directe steun aan patiënten die het risico lopen buiten het reguliere Nederlandse gezondheidszorgsysteem te vallen vanwege cultuur en/of taalbarrières. door het bieden van informatie, en dit blijkt een heel effectieve benadering waar in veel gevallen behoefte aan is.[146]

Een andere organisatie die al eerder is genoemd, is I-Psy. Haar activiteiten begonnen in Amsterdam pas in 2007, maar ze heeft wel al veel lof ontvangen. De adviseurs in het SIP van stadsdeel Slotervaart hebben bijvoorbeeld goed contact met I-Psy en sturen hun patiënten liever daarheen dan naar een reguliere RIAGG. In het laatste geval wordt een persoon op een lange wachtlijst geplaatst en wanneer er eindelijk een afspraak is gemaakt, is er vaak geen vertaler beschikbaar. Als SIP adviseurs patiënten verwijzen naar I-Psy kunnen ze meteen geholpen worden en kunnen ze in hun moedertaal met een specialist praten. Een vrouw verwoordde het als volgt: deze dienst maakte het haar eindelijk mogelijk "haar buik te openen”.

[145] Bijvoorbeeld een informatiefilm over diabetes gericht op verschillende etnische minderheden. De dialoog in de film werd in de moedertaal van de doelgroep gesproken en er werd veel aandacht gegeven aan de culturele achtergrond van de patiënten.

[146] Foundations interview, maart 2008.

9. Ervaringen van Moslimgemeenschappen: Politie en Veiligheid

Op het gemeentelijke niveau zijn er weinig gegevens beschikbaar over de aanwezigheid van moslims of etnische minderheden in het politiekorps, noch over hun gevoel van veiligheid en hun mening over politiebewaking, noch over hun ervaringen als slachtoffers van misdaad of het justitiële systeem. De meeste beschikbare gegevens differentiëren niet naar sociale categorieën en groepen.

Amsterdam heeft het hoogste criminaliteitscijfer per 1000 inwoners in Nederland.[147] Vanaf 2002 is het criminaliteitscijfer echter gaan dalen. De meest voorkomende misdaden zijn auto-inbraak (19 procent), en fietsendiefstal en vandalisme (beiden 10 procent). In 2006 begon de veiligheid te verbeteren voornamelijk als gevolg van de afname van criminaliteit gerelateerd aan drugsgebruik en drugshandel, en de afname van verkeersongevallen en gewelddadige criminaliteit.[148] In Slotervaart is kleinschalige criminaliteit zoals auto-inbraak en straatroof het meest voorkomend, net als overlast door jongeren. Vanaf 2006 zijn zowel de overlast als de criminaliteit afgenomen. Dit is grotendeels te danken aan de verhoogde staat van politiebewaking en door het aanstellen van straatcoaches (zie hieronder).[149]

9.1 Moslims in het politiekorps

In 2007 en 2008 bestond 12 procent van het politiekorps van Amsterdam Amstelland[150] uit mensen van etnische minderheden. Dit is een toename vergeleken met de jaren ervoor: van 2003 tot 2005 was dit percentage 10 procent; in 2006 nam dit toe tot 11 procent.[151] Feit blijft dat etnische minderheden oververtegenwoordigd zijn in de lagere rangen van het politiekorps. De Minister van Binnenlandse zaken, die verantwoordelijk is voor de politie, stelt zich ten doel dat 30 procent van de hogere rangen in 2011 door

[147] *Het Parool*, "Amsterdam meest crimineel", beschikbaar op http://www.parool.nl/parool/nl/7/Misdaad/article/detail/23654/2008/07/21/Amsterdam-meest-crimineel.dhtml (geraadpleegd in augustus 2009).

[148] Zie jaarboek 2007, Samenvatting, p. 1.

[149] Zie http://www.eenveiligamsterdam.nl/thema's/thema's/stadsdelen/slotervaart/nieuws_achtergronden/@194171/stadsdeel_5/ (geraadpleegd in augustus 2009).

[150] Behalve Amsterdam, beslaat dit politieteam vijf kleinere gemeentes in de regio.

[151] Politie Regio Amsterdam Amstelland, Jaarverslag 2008, beschikbaar op http://www.jaarverslagpolitieaa.nl/jaarverslag_2008/Doelgroep.Bestuurders/Intern.diversiteit/aDU1583_Cijfers_-_Personeel.aspx (geraadpleegd in augustus 2009).

vrouwen en etnische minderheden vervuld moet zijn.[152] Op het nationale niveau is geconstateerd dat, politieagenten van een etnische minderheid vergeleken met autochtone politieagenten meer discriminatie en beperkingen met betrekking tot carrrièreontwikkeling en promotie ondervinden. Een op de vijf denkt erover om het politiekorps helemaal te verlaten[153]

In buurten waar de meerderheid van de bevolking van niet-westerse etnische minderheden is, kunnen politieagenten met dezelfde achtergrond een belangrijke rol als bruggenbouwer spelen.[154] Ze kunnen hun collega's instrueren over culturele en sociale aspecten die van belang zijn voor het begrijpen van, en omgaan met, de lokale bevolking, en helpen om vertrouwen bij de bevolking op te bouwen. Ze kunnen ook als model fungeren voor lokale jongeren in hun buurt.

Een aspect van het Nederlandse landelijke politiebeleid is de focus op buurtpolitie.[155] In Amsterdam werkt de politie met aangewezen buurtregisseurs als hulpmiddel voor gebiedsbeleid.[156] Ze werken samen met 'gewone' politieagenten die getraind worden om zich op incidenten te richten. In tegenstelling tot hun collega's hebben buurtregisseurs niet alleen een veiligheidsmandaat, maar ook een sociale taak om de leefomstandigheden in hun buurt in de gaten te houden en de rust en vrede te bewaren of af te dwingen. Dit vereist dat ze constant in contact met de buurt – bewoners, bedrijven en organisaties – moeten blijven en bewust moeten zijn van wat er gebeurt, zelfs achter gesloten deuren. Het investeren in vertrouwensbanden is daarom essentieel.[157] In Slotervaart behoorden twee van de negen buurtregisseurs tot een niet-westerse minderheid.[158]

Samen met de politie zijn in Slotervaart sinds november 2006 ook straatcoaches actief om conflicten tegen te gaan en de orde te handhaven. Deze straatcoaches patrouilleren per fiets in geselecteerde buurten en rapporteren problemen aan "huisteams" die huisbezoeken aan individuen of aan de families van degenen

---

152 "Ter Horst: meer vrouwen en allochtonen bij politie" beschikbaar op http://www.inoverheid.nl/artikel/nieuws/1101493/ter-horst-meer-vrouwen-en-allochtonen-bij-politie.html (geraadpleegd in augustus 2009).

153 "Allochtone agenten twijfelen over baan", beschikbaar op http://www.inoverheid.nl/artikel/nieuws/1105430/allochtone-agenten-twijfelen-over-baan.html (geraadpleegd in augustus 2009).

154 "De politie, mooi alternatief voor de AH kassa", *Contrast* no. 15 (april 2008), pp. 26–29.

155 In het opzicht van een op een buurt georiënteerd werkbeleid.

156 Foundations interview, april 2008.

157 Foundations interview, april 2008.

158 Zie de Amsterdamse Politie website op http://www.politie-amsterdam-amstelland.nl/get.cfm?id=500 (geraadpleegd in augustus 2009).

die gezien worden als probleemveroorzakers afleggen. Een significant deel van degenen die in het "huisteam" werken zijn van Marokkaanse afkomst. Dit systeem van toegenomen toezicht blijkt te hebben geholpen om in Slotervaart problemen veroorzaakt door jongeren te verminderen.[159] Het gevolg is dat twee andere stadsdelen deze aanpak overgenomen hebben. De straatcoaches en huisteams maken geen deel uit van het politiekorps, maar vallen onder de verantwoordelijkheid van de Stichting Aanpak Overlast Amsterdam, een stichting die gesubsidieerd wordt door de gemeente.[160]

9.2 Veiligheidsgevoel en ervaringen als cliënten van de politie en het justitiële systeem

Gegevens van de gemeente suggereren dat het veiligheidsgevoel van mensen de afgelopen paar jaar toegenomen is. Overtoomse Veld in Slotervaart is echter een van de buurten in Amsterdam waar het veiligheidsgevoel het laagst is. In 2006 onderzocht het SCP de belangrijkste redenen hiervoor. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat gevoelens van onveiligheid vooral veroorzaakt worden door factoren die de kwetsbaarheid van het individu vergroten. Vrouwen, mensen met een laag sociaal-economische status, en mensen die het slachtoffer van criminaliteit zijn geweest, voelen zich vaker onveilig dan anderen. Kenmerken van de leefomgeving spelen ook een grote rol. Vooral de aanwezigheid van een grote groep niet-westerse etnische minderheden, voornamelijk als dit aantal in een korte tijd toeneemt, blijkt bij te dragen aan gevoelens van onveiligheid.[161]

Volgens de Leefbaarheidsmonitor voor Slotervaart, gaven de inwoners van de deelgemeente in 2007 de veiligheid in hun buurt een 6,2 (op een schaal van 0 tot 10); er was geen verschil vergeleken met 2005. De inwoners van Overtoomse Veld gaven de veiligheid in hun buurt een 5,8, vergeleken met een 6,0 in 2005. Inwoners van Slotervaart die vonden dat de veiligheid verbeterd was, schreven dat toe aan o.a. een verhoogd toezicht door zowel de politie als door straatcoaches. Ze verkondigden dat de buurt rustiger was geworden en dat criminaliteit en overlast door jongeren afgenomen waren. Degenen die vonden dat de veiligheid verminderd was, weten dat aan een toename van kleinschalige misdaad en overlast door jongeren. Van deze groep gaf 10 procent aan dat de samenstelling van de bevolking bijdroeg aan hun gevoel van onveiligheid.[162]

---

[159] Zie http://www.eenveiligamsterdam.nl/thema's/thema's/jeugd/straatcoaches (bezocht in augustus 2009).

[160] Zie http://www.eenveiligamsterdam.nl/thema's/thema's/jeugd/straatcoaches (bezocht in augustus 2009).

[161] Zie Jaarboek 2007, pp. 91–92.

[162] Gemeente Amsterdam, *Leefbaarheidsmonitor Slotervaart 2007,* Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek, pp. 51–52 (hierna *Leefbaarheidsmonitor Slotervaart 2007*).

Een relatief groot deel van de Marokkaanse deelnemers aan de Foundations focusgroepen rapporteerden dat hun buurt "redelijk veilig is" en dat negatieve beelden van hun gemeenschap voornamelijk door de media werden gecreëerd. Sommige (Marokkaanse) moeders uitten hun zorgen over de mogelijke slechte invloed die probleemjongeren op hun eigen kinderen zouden kunnen hebben. Sommige oudere mannen van Turkse afkomst uitten hun zorgen over hun veiligheid vanwege jongeren van Marokkaanse afkomst. In de Foundations focusgroepen benadrukten moslimdeelnemers ook hun gevoelens van onveiligheid als gevolg van anti-moslim stemmingmakerij in de media.

In de Foundations enquête gaf een minderheid, 17 procent van de moslim- en 26,6 procent van de niet-moslimrespondenten, aan dat hij of zij in de afgelopen 12 maanden slachtoffer was geweest van criminaliteit (zie figuur 9). Figuur 10 laat zien dat het overgrote deel van deze misdaad hen in hun eigen buurt overkwam (72,2 procent voor de moslims en 76 procent van de niet-moslims).

Figuur 9. Bent u de afgelopen 12 maanden slachtoffer geweest van criminaliteit?

Bron: Open Society Foundations

Figuur 10. Als u slachtoffer van criminaliteit bent geweest, waar gebeurde dit dan?

Bron: Open Society Foundations

In de focusgroepen klaagden oudere mensen dat het lang duurde voordat de politie reageerde en kwam kijken als ze de politie belden voor een inbraak of andere vergelijkbare criminaliteit; Soms kwam de politie helemaal niet. Het zou belangrijk kunnen zijn om dit verder te onderzoeken.

Figuur 11. Als u slachtoffer van criminaliteit bent geweest, heeft u dan aangifte bij de politie gedaan?

Bron: Open Society Foundations

In de Foundations enquête werd ook gevraagd of ondervraagden in contact waren geweest met de politie (met wat voor reden dan ook) in de afgelopen 12 maanden.

Van de moslims beantwoordde 40,6 procent en van de niet-moslims 43,5 procent deze vraag positief (figuur 12). In de meerderheid van de gevallen, hadden de ondervraagden het contact geïnitieerd, zoals te zien is in figuur 13.

Figuur 12. Heeft u in de afgelopen 12 maanden contact gehad met de politie (met wat voor reden dan ook)?

Bron: Open Society Foundations

Figuur 13. Als u contact heeft gehad met de politie, wie heeft het initiatief tot dat contact dan genomen?

Bron: Open Society Foundations

Figuur 14. Was u tevreden met het verloop en de uitkomst van dat contact?

Bron: Open Society Foundations

Het is opvallend dat de meerderheid van zowel de moslims (71,4 procent) als de niet-moslims (62,5 procent) tevreden was met de uitvoering en de uitkomst van dat contact (figuur 14). Mensen die niet tevreden waren rapporteerden vaak dat ze onbeleefd behandeld werden door de politie of dat ze niet serieus genomen werden.

Het resultaat correspondeert in grote mate met de antwoorden op de vraag of de ondervraagden tevreden waren met de politie, zoals te zien is in figuur 15.

Figuur 15. Hoe tevreden bent u met de politie?

Bron: Open Society Foundations

Jongeren die deelnamen aan de focusgroepen klaagden dat te veel plaatsen in hun buurt verboden waren als hangplek, terwijl sommigen aangaven dat de politie erg graag boetes uitdeelt, "alleen om promotie te maken".

Effectieve vertegenwoordigers werden als cruciaal beschouwd voor het kweken van een goed klimaat tussen de politie en de bewoners. Een deelnemer schreef de buurtregisseur een belangrijke rol toe. Hij vond de huidige regisseur erg goed vergeleken met de gemeentelijke politieagent die daar in 1998 werkte. Volgens hem was de agent toendertijd een belangrijke oorzaak van de problemen, vanwege zijn autoritaire, onflexibele en soms zelfs provocatieve houding. Andere focusgroepdeelnemers noemden de buurtregisseurs niet, en hadden het alleen over de incident-georiënteerde politieagenten.

9.3 Beleid om de relatie van moslims met de politie te verbeteren en hun gevoel van veiligheid te vergroten

In Slotervaart wordt veel moeite gedaan om een relatie tussen de politie en de bewoners op te bouwen en vertrouwen in het politiekorps te kweken onder de lokale bevolking. Dit is het directe gevolg van de nogal turbulente recente geschiedenis van het stadsdeel. De buurtregisseurs proberen goede relaties op te bouwen met sleutelfiguren in de buurt. Dit kunnen publieke figuren met veel invloed zijn, maar bijvoorbeeld ook een moeder die zich verbonden voelt met de buurt en verantwoordelijk voor wat er in haar leefomgeving gebeurt. Deze belangrijke personen kunnen enerzijds de politie informatie bieden over wat er in de buurt gebeurt, maar kunnen anderzijds ook de acties van de politie aan de mensen in hun buurt uitleggen.[163]

Naast de politie en de straatcoaches, is er ook steun voor privé initiatieven, zoals de *buurtvaders* die de veiligheid bevorderen en de orde op straat handhaven. De buurtvaders werden geformeerd na de rellen tussen bewoners van Overtoomse Veld en de politie in 1998. Een groep van Marokkaanse vaders in de buurt besloot elke nacht de straten te patrouilleren om een oogje in het zeil te houden. Dit werkte erg goed, vanwege hun toewijding en omdat ze veel van de jongeren kenden. Ondanks initiële scepsis van de politie en het stadsdeel, ontwikkelde zich een goed partnerschap tussen de drie partijen. Het werd een echt project en ontving twee prestigieuze prijzen voor het beste bewonersinitiatief op nationaal en Europees niveau.[164] Dit leidde tot verdere

[163] Foundations interview, april 2008. Zie ook E. Bervoets, *Tussen respect en doorpakken. Een onderzoek naar de politiële aanpak van Marokkaanse jongeren in Gouda, Utrecht en Amsterdam* Proefschrift Universiteit Twente, Enschede, 2006, waarin het belang van sociaal kapitaal bestaande uit andere organisaties en deskundigen, voor de politie benadrukt wordt.

[164] Zie de digitale archieven van *De Volkskrant*, beschikbaar op http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article870908.ece/Europa_beloont_buurtvaders_met_preventieprijs (geraadpleegd in augustus 2009).

professionele betrokkenheid en pogingen om de 'methodologie' te omschrijven zodat het initiatief elders gekopieerd zou kunnen worden. Het lijkt erop dat het elan en de effectiviteit van de buurtvaders de afgelopen jaren verminderd is. Er zou onder meer sprake zijn van rivaliteit en conflicten tussen verschillende groepen buurtvaders.

Sinds de verkiezing van Marcouch als stadsdeelvoorzitter is de samenwerking tussen het stadsdeel, de politie, en de moskee toegenomen. Het politiebureau en de moskee zijn buren op het August Allebéplein. De moskee wordt door de politie gebruikt om informatie over acties en maatregelen die door hen genomen zijn te verspreiden, vooral in crisistijd, zoals een incident op het politiebureau in 2007 toen een jonge moslim een agent met een mes aanviel en toen doodgeschoten werd. Voor de politie en de deelgemeente was het de prioriteit om ervoor te zorgen dat de echte en volledige feiten in de buurt circuleerden, en niet het halve verhaal dat een jonge Marokkaan door de politie was neergeschoten. Daarom startten ze meteen na het incident met het persoonlijk benaderen van hun netwerken en contactpersonen; een informatiebijeenkomst werd georganiseerd in de moskee en de imams hadden een actieve rol in het bewaren van de rust.

De verschijning van "Fitna", een anti-islamfilm van de landelijke politicus Geert Wilders, biedt nog een voorbeeld van hoe de politie gebruik maakt van haar relaties op het lokale niveau. De film verscheen in maart 2008, maar domineerde de media al maanden van tevoren (zie ook Hoofdstuk 11). Er waren wilde speculaties over de inhoud van de film en over de reactie van moslims in Nederland en elders. Het debat over de film veroorzaakte veel verontrusting onder moslims in Nederland. Het politieteam in Slotervaart organiseerde bijeenkomsten in de periode voordat de film uitkwam. Ze zorgden ervoor dat mensen de wettelijke zaken over oproepen tot haat en vrije meningsuiting begrepen. Er werd ook uitgelegd dat hoewel Wilders het recht had om zichzelf te uiten, zij het recht hadden om naar aanleiding van de film aangifte te doen bij de politie. Ze informeerden mensen hoe zij dit konden doen. De politie richtte een centraal punt in Amsterdam op voor het ontvangen van klachten over de film om ervoor te zorgen dat de politiebureaus in de verschillende deelgemeentes niet gehinderd zouden worden in hun dagelijkse werk. De bijeenkomst kreeg positieve reacties van de lokale inwoners. Toen de film uitkwam gingen de politiecontactagenten onmiddellijk en op eigen initiatief de straat op om met de mensen in gesprek te gaan. Het blijkt dat het netwerken en de directe actie in beide gevallen een positieve impact had en een bijdrage leverde aan het vredige verloop van de gebeurtenissen.[165]

Tenslotte kan nog genoemd worden het initiatief van de Amsterdamse politie om politieagenten de mogelijkheid te bieden de Nederlandse vertaling van de

[165] Foundations interview, april 2008.

Koran van de Nederlands-Iranese schrijver Kader Abdolah aan te schaffen met 50 procent korting, dit om de politie te helpen de islam en de islamitische cultuur te leren begrijpen. Ongeveer 40 politieagenten maakten gebruik van deze aanbieding.

10. Ervaringen van Moslimgemeenschappen: Participatie en Staatsburgerschap

Sociale inclusie kan ook gemeten worden door naar burgerlijke en politieke participatie te kijken. Deelname aan de maatschappij en zijn instituten en het claimen van minderheidsrechten worden grotendeels beïnvloed door toegang tot burgerschap. Dit hoofdstuk begint daarom met een overzicht van de toegang tot politieke participatie voor Nederlandse burgers en mensen met een andere nationaliteit en vervolgens wordt gekeken naar de werkelijke mate van politieke deelname. Verder wordt ook de mate waarin mensen het gevoel hebben dat ze invloed kunnen uitoefenen op lokale en landelijke besluiten onderzocht en de mate van vertrouwen in belangrijke politieke instituten. Dit hoofdstuk kijkt verder ook naar burgerparticipatie, vooral wanneer dit gebeurt via organisaties die zich baseren op een moslimidentiteit. In het laatste gedeelte worden voorbeelden besproken van initiatieven die als doel hebben de betrokkenheid van de burger- en politieke participatie van moslims in Amsterdam te stimuleren.

10.1 Politieke participatie van moslims

In Nederland kunnen mensen met de Nederlandse nationaliteit vanaf 18 jaar bij de landelijke, provinciale en gemeentelijke verkiezingen stemmen. In de grotere steden zoals Amsterdam bestaan de gemeentelijke verkiezingen uit de verkiezingen voor de gemeente en het stadsdeel. Nederlandse staatsburgers kunnen ook zelf kandidaat zijn vanaf hun 18e jaar. Verder hebben sinds 1986 bewoners die geen Nederlands staatsburger zijn, maar wel meer dan vijf jaar legaal in Nederland hebben gewoond, stemrecht en het recht verkozen te worden op het gemeentelijke niveau. Dit beleid heeft het doel om de integratie van minderheden in de Nederlandse maatschappij te bevorderen, door hen de mogelijkheid te bieden verantwoordelijkheid te dragen met betrekking tot lokaal bestuur.[166] Niet-Nederlanders met een EU nationaliteit hebben ook het recht om te stemmen voor gemeentelijke verkiezingen, maar hoeven niet te voldoen aan de eis hier vijf jaar te wonen.[167]

De Amsterdamse Burgermonitor is een jaarlijks onderzoek naar de betrokkenheid van de mensen bij de stad, naar hun politieke participatie, en hun vertrouwen in de politiek. De Amsterdamse Burgermonitor 2007[168] vroeg onder andere of men zou gaan stemmen als er verkiezingen waren. De intentie

[166] Zie FORUM, *Factbook 2008*, p. 19.

[167] Zie http://www.parlement.com/9291000/modulesf/g6af7h7t (geraadpleegd in augustus 2009).

[168] Beschikbaar op http://www.amsterdam.nl/bm2007/ (bezocht in augustus 2009) (hierna Amsterdamse Burgermonitor 2007).

om te stemmen was onder autochtone Nederlanders (82 procent) hoger dan onder ondervraagden met een Marokkaanse (63 procent) of Turkse achtergrond (53 procent). De reden hiervoor zou kunnen zijn dat in het algemeen deelname aan verkiezingen correleert met een hogere opleiding en hogere leeftijd. Jongeren onder de 24 waren minder geneigd te stemmen: 57 procent zei dat ze zouden stemmen. Disaggregatie naar stadsdeel wees uit dat 72 procent van de bewoners van Slotervaart zei te gaan stemmen, wat overeenkomt met het stadsgemiddelde.

Wat betreft stemgerechtigdheid was 39,8 procent van de moslimrespondenten en 21 procent van de niet-moslimrespondenten van de Foundations enquête gerechtigd om bij de landelijke verkiezingen te stemmen. Hiervan stemden 76,8 procent van de moslims en 70,6 procent van de niet-moslims in de afgelopen landelijke verkiezing (2006). Veel meer waren gerechtigd om bij de gemeentelijke verkiezingen te stemmen: respectievelijk 83,8 procent en 89,4 procent (zie figuur 16). Hiervan stemden 57,5 procent van de moslims en 51,1 procent van de niet-moslims in de afgelopen landelijke verkiezing (2006)(zie figuur 17).

Figuur 16. Bent u bevoegd om te stemmen voor lokale verkiezingen?

Bron: Open Society Foundations

Figuur 17. Heeft u in de laatste gemeenteraadsverkiezingen gestemd?

Bron: Open Society Foundations

Volksvertegenwoordigers met een moslim achtergrond zijn er zowel op het lokale als landelijke niveau. Op het landelijke niveau zijn twee ministers moslim, beide van de PvdA.[169] Er zijn ook acht staatssecretarissen in het nationale parlement (van de 150) die moslim zijn.[170] In de Amsterdamse gemeenteraad zijn vijf van de 45 raadsleden moslim, allemaal vertegenwoordigers van de PvdA.[171] Op het niveau van het stadsdeel Slotervaart zijn de voorzitter en vier van de 21 raadsleden moslim; de voorzitter en drie van de raadsleden zijn van de PvdA, het andere raadslid is van GroenLinks. Politieke vertegenwoordiging van moslims kan een teken van integratie zijn, maar enige nuancering is op zijn plaats. Het is een veelvoorkomende waarneming dat politieke vertegenwoordigers, vooral degene in landelijke lichamen, uit de elite van de maatschappij komen.[172] Het feit dat er moslims onder de politieke vertegenwoordigers op het landelijke niveau zijn betekent hun integratie in de elite, maar zegt op zich niet zo veel over de vertegenwoordiging van de mening van moslimburgers. Er zijn aanwijzingen dat moslims het instrument van voorkeursstemmen gebruiken om een

[169] In februari 2009 werd een van hen burgemeester van Rotterdam.

[170] FORUM, *Factbook 2008*, p. 18.

[171] Een lijst van de raadsleden is beschikbaar op http://www.amsterdam.nl/gemeente/gemeenteraad/navigatie/raadsleden_en (geraadpleegd in augustus 2009).

[172] K. Bird, "The Political Representation of Women and Ethnic Minorities", in *Established Democracies: A Framework for Comparative Research*, Aalborg, AMID Working Paper, 2003.

moslimkandidaat verkozen te krijgen,[173] maar dat ze zich door hen vaak niet goed vertegenwoordigd voelen tijdens het mandaat.

Politieke participatie beperkt zich niet alleen tot stemmen. Meer moslimrespondenten (40,6 procent) dan niet-moslimrespondenten (19,4 procent) hebben in de afgelopen 12 maanden deelgenomen aan een vergadering of bijeenkomst over lokale faciliteiten of problemen in hun buurt. Dit is een veel hoger percentage dan dat wat Amsterdam als geheel (13 procent) in het Amsterdamse Burgermonitor van 2007 rapporteerde.[174] De enquête gaf aan dat moslims vooral naar bijeenkomsten over leefomstandigheden en sociale problemen in hun buurt gaan, bijvoorbeeld naar bijeenkomsten die georganiseerd werden na het incident op het politiebureau in 2007, of een bijeenkomst over het opvoeden van kinderen, die georganiseerd werd na de problemen met jongeren. Ze woonden ook bijeenkomsten bij over huisvesting en parkeren. Niet-moslims woonden voornamelijk bijeenkomsten bij over huisvesting, de introductie van betaald parkeren, maar minder vaak over leefomstandigheden en sociale problemen (zie figuur 18).

Figuur 18. Heeft u in de afgelopen 12 maanden een vergadering bezocht over lokale faciliteiten of problemen?

Bron: Open Society Foundations

Behalve politieke participatie en representatie, zijn politieke betrokkenheid en politiek vertrouwen belangrijk om te onderzoeken. De Amsterdamse Burgermonitor 2007 wijst uit dat meer dan de helft van alle inwoners van Amsterdam (52 procent) een hoge mate van politieke interesse in hun stadsdeel hebben. Het interesseniveau is lager voor Slotervaart (45 procent), voor mensen met een Turkse achtergrond (33 procent) en voor jongeren (37 procent).

[173] FORUM, *Factbook 2008*, p. 18.

[174] Amsterdamse Burgermonitor 2007, p. 8.

Onderwijs blijkt in dit opzicht een rol te spelen: een hoger onderwijsniveau correleert met een hoger interesseniveau. Gemiddeld kent 18 procent van de Amsterdammers de naam van de voorzitter van het stadsdeel waarin ze wonen. In Slotervaart is dit percentage hoger, 34 procent,[175] wat misschien te verklaren valt uit het feit dat Marcouch relatief vaak in de landelijke en lokale media verschijnt.

Wat betreft politiek vertrouwen denkt 41 procent van de Amsterdammers dat gemeenteraadsleden geïnteresseerd zijn in de gemeente, terwijl 32 procent van de inwoners denkt dat politieke partijen geïnteresseerd zijn in hun mening en dat ze politieke invloed hebben. Autochtone Nederlanders en westerse etnische minderheden hebben meer vertrouwen dat ze invloed kunnen uitoefenen dan niet-westerse minderheden. Mensen die hoger opgeleid zijn hebben meer vertrouwen dan anderen, terwijl jongeren en ouderen minder vertrouwen hebben dan degenen tussen 24 en 65 jaar. In overeenstemming met het voorgaande meent 39 procent van de Amsterdamse inwoners dat de gemeenteraad goed of zeer goed functioneert en 31 procent denkt dat de stadsdeelraad goed of zeer goed functioneert. De meningen van de bewoners van Slotervaart corresponderen met het stadsgemiddelde.[176]

Volgens de Foundations enquête denken een vergelijkbaar aantal moslims (41 procent) en niet-moslims (43,6 procent) dat zij invloed kunnen uitoefenen op besluiten op het gemeentelijke niveau (figuur 19). Bij nationale verkiezingen is er een groter verschil te zien. Moslims (22,6 procent) zijn minder geneigd te geloven dat ze invloed kunnen uitoefenen op besluiten op het landelijke niveau dan niet-moslims (35,5 procent) (figuur 20).

[175] Amsterdamse Burgermonitor 2007, p. 14.

[176] Amsterdamse Burgermonitor 2007, pp. 19–20.

Figuur 19. Bent u van mening dat u invloed heeft op beslissingen over uw stad?

Bron: Open Society Foundations

Figuur 20. Bent u van mening dat u invloed heeft op beslissingen over dit land?

Bron: Open Society Foundations

Met het oog op het voorafgaande is het belangrijk om het vertrouwen van mensen in de basis van de Nederlandse democratie te onderzoeken: de rechtbanken, het parlement, de regering. Zowel moslims als niet-moslims

hebben een grote mate van vertrouwen in de rechtbanken vergeleken met de landelijke regering of het parlement. Meer dan twee derde (69,8 procent) van de moslimondervraagden hebben "veel" tot "redelijk veel" vertrouwen in de rechtbanken, terwijl voor de niet-moslims dit percentage 55,3 procent was (figuur 21). Moslimrespondenten gaven meer dan niet-moslims aan een sterk gevoel van vertrouwen in de rechtbanken te hebben, ruim een derde van de moslims zei dat ze veel vertrouwen in de rechtbanken hadden vergeleken met een vijfde van de niet-moslims. In tegenstelling hiermee, had zowel een meerderheid van de moslims als van de niet-moslims niet veel vertrouwen in het parlement (figuur 22) noch in de regering (figuur 23). Er is meer vertrouwen in het lokale bestuur. Met name de moslimrespondenten hadden "veel" vertrouwen in het stadsbestuur (54,8 procent), terwijl dit voor de niet-moslimrespondenten slechts 37,7 procent was (figuur 24).

Figuur 21. Hoe tevreden bent u met de rechtbanken?

Bron: Open Society Foundations

Figuur 22. Hoe tevreden bent u met het nationale parlement?

Bron: Open Society Foundations

Figuur 23. Hoe tevreden bent u met de overheid?

Bron: Open Society Foundations

Figuur 24. Hoe tevreden bent u met het stadsbestuur?

Bron: Open Society Foundations

Het is van belang op te merken dat er kritische opmerkingen over het stadsdeel werden gemaakt tijdens de focusgroepsdiscussies. Sommige oudere Turken waren bang om uitspraken te doen in publieke debatten die georganiseerd waren door het gemeentebestuur omdat ze vreesden dat het tegen hen gebruikt kon worden, hoewel ze niet specificeerden op wat voor manier. Anderen uitten hun frustratie dat ze een demonstratie tegen het slopen van hun huizen in het kader het stadsvernieuwingsproject hadden georganiseerd, maar dat het geen enkel effect had gehad. In hun optiek waren zulke bijeenkomsten slechts bedoeld om participatie te suggereren, terwijl in feite alle beslissingen al op voorhand waren gemaakt.

In het bijzonder sommige Marokkanen blijken het gevoel te hebben dat ze verraden zijn door Marcouch. Ze geloven dat een groot aantal Marokkanen op hem stemden, omdat zoals een oudere Marokkaanse vrouw aangaf, "We dachten dat omdat hij hetzelfde bloed heeft hij altijd gevoelig zou blijven voor zijn landgenoten." In hun optiek deed hij het tegenovergestelde en koos hij "hun" kant, die van de Nederlanders. Vooral het feit dat Marcouch publiekelijk stelde dat criminele Marokkaanse jongeren streng gestraft moeten worden en zelfs teruggestuurd zouden moeten worden naar Marokko,[177] veroorzaakte frustratie en boosheid onder veel Marokkanen in Slotervaart. Een vrouw vertelde dat ze had deelgenomen aan een anti-discriminatie demonstratie als tegenreactie op de publiciteit rondom de film "Fitna" van Wilders en ze was er verbitterd over dat "degenen waar we op gestemd hadden" niet aanwezig waren om er te spreken. Sommige Turken vonden juist dat het huidige

[177] Zie bijvoorbeeld *De Pers*,"Marcouch wil lastpakken het land uit", beschikbaar op http://www.depers.nl/binnenland/170630/Marcouch-lastpakken-het-land-uit.html (geraadpleegd in augustus 2009).

stadsdeelbestuur en vooral Marcouch Marokkaanse organisaties en initiatieven een voorkeursbehandeling gaven.

10.2 Islamitische burgerlijke maatschappelijke organisaties en de participatie van moslims in de burgermaatschappij

In de jaren '80 en vroege jaren '90 waren migrantenorganisaties belangrijke partners van de Amsterdamse gemeente in het kader van haar minderhedenbeleid. Er werd gedacht dat etnische organisaties zouden bijdragen aan de identiteitsontwikkeling, emancipatie, en het veiligstellen van (politieke) gemeenschappelijke belangen. Religieuze organisaties kwamen niet in aanmerking voor steun vanwege de scheiding tussen kerk en staat, maar werden gestimuleerd om sociaal-culturele organisaties op te richten die wel gesteund konden worden. In de jaren '90 verschoof het beleidskader van minderhedenbeleid naar diversiteitsbeleid, gebaseerd op het idee van individuele burgerparticipatie. Structurele subsidies voor organisaties werden afgeschaft en vervangen door gemeentelijke subsidies voor projecten en activiteiten.[178]

Er zijn momenteel veel verschillende soorten islamitische organisaties in Amsterdam: moskee-, vrouwen-, jongeren-, overkoepelende en islamitisch culturele organisaties. In 2000 waren er 20 Turkse religieuze organisaties in Amsterdam. Zeven van hen waren verbonden aan het Turkse ministerie van religieuze zaken (Diyanet), tien maakten deel uit van de Milli Görüs beweging, drie waren Alevi Turkse organisaties en drie waren verbonden met de Stichting Islamitisch Centrum Nederland. In 2001 waren er 30 Marokkaanse islamitische organisaties in Amsterdam. Ze maakten vaak ook deel uit van overkoepelende organisaties: de Unie van Marokkaanse Moslim Organisaties in Nederland (UMMON), de Marokkaanse Stadsraad of de Unie van Marokkaanse Moskeeën in Amsterdam en Omgeving (UMMAO).[179]

Slotervaart telt tegenwoordig ook een paar gemeenschapsorganisaties. Voor vrouwen zijn er bijvoorbeeld Nisa for Nisa (voornamelijk voor vrouwen met een Marokkaanse achtergrond) en el Noer (vooral voor vrouwen met een Turkse achtergrond). Beide vrouwenorganisaties zijn actief in Nederlands taalonderwijs en vrijetijds- en sportactiviteiten. Nisa for Nisa richt zich ook op informatieactiviteiten over gezondheidszorg, de opvoeding van kinderen, en deelname aan de Nederlandse maatschappij. De Turkse mannenorganisatie, el Mohammedia, deelt het gebouw met el Noer; het gebouw heeft ook een gebedsruimte. De Stichting Al Mawadda is bekend van het buurtvadersproject, maar organiseert ook Nederlandse taalles en sport- en vrijetijdsactiviteiten voor mannen, vrouwen en kinderen. De Stichting Turks Onderwijs Centrum

[178] Maussen, *Ruimte voor de Islam?*, p. 91.

[179] Maussen, *Ruimte voor de Islam?*, pp. 91–92.

(STOC) is een seculiere Turkse organisatie die zich bezighoudt met onderwijsondersteuning; het organiseert ook Nederlandse en Turkse taalles en computercursussen.

De belangrijkste Marokkaanse moskee is El Oumma op het August Allebeplein en de belangrijkste Turkse moskee is de Aya Sofia moskee, net buiten Slotervaart in de deelgemeente De Baarsjes.[180] Beide moskeeën organiseren ook sociale activiteiten voor mannen, vrouwen en jongeren. De Poldermoskee werd in 2008 geopend en regel bijvoorbeeld preken in het Nederlands, debatten tussen jonge moslims en niet-moslims en cursussen over de geschiedenis van Palestina voor de jonge Nederlandse moslims die vaak tweede generatie migranten zijn. De moskee heeft zijn beleid gericht op het idee dat een moskee een veilige plaats voor jonge moslimburgers is om zich te ontwikkelen tot actieve moslimburgers in Nederland en om hun zelfrespect te voeden, hun capaciteiten voor kritisch denken en hun kennis van de islam en de wereld om hen heen.[181]

Tijdens de Foundations focusgroepdiscussies klaagden sommige Turkse mannen over de opdeling van de Turkse gemeenschap in verschillende geloofsgemeenschappen. Ze gaven aan dat dit de informatievoorziening en de organisatie van sociale activiteiten hinderde, maar ook dat het de Turkse gemeenschap verhinderde gezamenlijk politieke actie te ondernemen. Daarom vonden ze het beter wanneer het stadsdeel, als neutrale partij, dingen zoals sociale activiteiten organiseerde. Sommige oudere Turkse mannen dachten dat Marokkanen zich beter konden organiseren dan zijzelf omdat ze niet het probleem van verschillende geloofsgemeenschappen hebben. De interviewers die de enquête hadden afgenomen merkten in een feedbackbijeenkomst op dat ze gedurende de gesprekken tijdens de interviews hadden gemerkt dat onder mensen van Marokkaanse afkomst vertrouwen vaak een probleem was: ze leken zich negatieve stereotypen over Marokkanen te hebben eigengemaakt, terwijl ook de onzekere sociaal-economische situatie van veel families van Marokkaanse afkomst hen mogelijk wantrouwig tegenover anderen maakte. Ondanks deze problemen om zich te verenigen, zijn Amsterdamse moslims vrij actief in organisaties en clubs, zoals naar voren kwam uit de Foundations enquête. De antwoorden op de enquête lieten zien dat moslims actiever zijn op het gebied van onderwijs en sociaal en cultureel werk dan niet-moslims, maar minder actief in de politiek; ook hebben ze hebben minder vaak een management- of bestuursfunctie. Niemand van de ondervraagden was actief in de mensenrechtenbeweging.

---

[180] Behalve deze, zijn er nog enkele kleinere privémoskeeën. Aan het eind van 2008 werd de Poldermoskee in Slotervaart geopend.

[181] Zie ook de moskee website at http://www.poldermoskee.nl (geraadpleegd in augustus 2009).

10.3 Lokaal beleid en initiatieven om de burgerlijke participatie van moslims te promoten

De moord op van Gogh in 2004 veroorzaakte sterke gevoelens van boosheid en angst onder de Amsterdamse bevolking. Om verdere polarisatie tussen verschillende groepen in de samenleving te voorkomen (vooral tussen moslims en niet-moslims) en om de sociale samenhang en integratie te stimuleren, startte de Amsterdamse gemeente het actieprogramma "Wij Amsterdammers". De doelen van dit initiatief zijn eerder in dit rapport beschreven en dit deel zal slechts enkele kernpunten bespreken.

Het programma benadrukt de ontwikkeling van een gemeenschappelijke identiteit, en benadrukt de lokale identiteit als inwoner van Amsterdam boven de nationale identiteit. De Amsterdamse identiteit die door de gemeente gepromoot werd was niet slechts sociaal gedefinieerd maar had ook een politieke betekenis in het opzicht dat "Wij Amsterdammers", een politieke gemeenschap vormt die gebaseerd is op democratische normen en burgerschap en een afwijzing van geweld.[182] Publieke campagnes die de hele Amsterdamse bevolking in al zijn diversiteit verbeelden en tegelijkertijd het lid zijn van de Amsterdamse gemeenschap benadrukken, staan centraal in deze aanpak. Hierbij zijn ook initiatieven genomen om de dialoog tussen verschillende groepen te bevorderen, vooral op het niveau van de stadsdelen en de buurten. In Slotervaart werd in 2007-2008 een Religieus Seculiere Cirkel georganiseerd, bestaande uit een reeks bijeenkomsten waarbij mensen van verschillende religieuze overtuigingen en niet-religieuze mensen debatteerden over zaken gerelateerd aan religie en maatschappij, dit om wederzijds begrip en tolerantie te vergroten. De bijeenkomsten werden goed bezocht met rond de 100 deelnemers per sessie. De laatste bijeenkomst trok zelfs meer dan 300 mensen.

Ten tweede is het doel van het programma om het debat binnen de moslimgemeenschap en tussen moslims en niet-moslims te stimuleren. De voorzitter van het stadsdeel Slotervaart, Marcouch, is erg actief in het stimuleren van debat in de moskee en onder moslimjongeren om radicalisering tegen te gaan. Er werden bijvoorbeeld zes bijeenkomsten in de Oumma moskee in Slotervaart Overtoomse Veld gehouden onder leiding van een jongerenimam. Hier leerden 60 jonge moslims over islamitische bronnen en werd ze bijgebracht om zelfstandig na te denken en kritisch naar henzelf en anderen te kijken.

Het derde doel van het programma is gelijke behandeling en betrokkenheid, in erkenning van het feit dat gevoelens van discriminatie, vooral onder moslims, de laatste jaren gegroeid zijn. Zichtbare vormen van anti-discriminatiebeleid zouden kunnen bijdragen aan een vergroot gevoel dat moslimjongeren ook

[182] Maussen, *Ruimte voor de Islam?*, p. 72.

beschermd worden door de wet en serieus worden genomen door de staat en de gemeente. Na jaren van bezuinigingen op het anti-discriminatiebeleid, is het nu weer belangrijk. Het Anti Discriminatie Bureau is vernieuwd en er zijn publieke campagnes georganiseerd om mensen te stimuleren discriminatie te melden.[183] Radicalisering tegengaan is een integraal doel van het programma. Het comité van de burgermeester en de wethouders zette een onderzoek op naar de redenen van radicalisering onder moslimjongeren in Amsterdam. In het onderzoeksrapport[184] staat het advies een aanpak te hebben die niet alleen gericht is op het tegengaan van radicalisme, maar die ook de onderliggende factoren die bijdragen aan radicalisme, elimineert. Dit betekent dat maatregelen die integratie en sociale samenhang bevorderen, zoals degene die hierboven beschreven zijn, ook belangrijk zijn om het radicalisme tegen te gaan.

Het stadsdeel Slotervaart heeft al een anti-radicaliseringsbeleid sinds 2007. Als het goed werkt, zullen stadsdeel centrum en andere stadsdelen dit voorbeeld volgen. Een eerste evaluatie die als onderdeel van een groter onderzoek naar extreem-rechts en islamitische radicalisatie is gedaan, was redelijk positief.[185] Het accent ligt op de preventie van radicalisering door ouders te ondersteunen op het gebied van opvoeding en religie in samenwerking met ouder- en kindcentra, en door het stimuleren van jonge moslims om zelfstandig en kritisch te denken zodat ze minder gevoelig zijn voor radicale islamitische boodschappen. Ze worden getraind om kritisch te denken en leren hoe ze moeten reageren op kritiek tijdens debatten in de moskee; preken worden ook naar het Nederlands vertaald (zie hoofdstuk 10.2). Er is vooral aandacht voor radicalisering op het internet: jongeren worden gestimuleerd om debatvaardigheden die ze geleerd hebben ook in het democratische proces te gebruiken, zowel op het internet als elders. Tegelijkertijd zijn ook leraren en sociaalwerkers een doelgroep: het streven is hun kennis te vergroten zodat ze weten hoe ze moeten differentiëren tussen (ultra)orthodoxie en radicalisme en de tekenen van radicalisme kunnen herkennen en weten hoe ze moeten reageren.[186]

Tenslotte zijn er twee soorten subsidies beschikbaar voor initiatieven voor participatie en integratie die beschouwd worden als belangrijke instrumenten om de participatie van verschillende groepen in de samenleving te vergroten. In

---

[183] Foundations interview, februari 2008.

[184] M. Slootman and J. Tillie, *Processen van radicalisering, waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden.* Amsterdam, IMES, 2006.

[185] A.-J. Gielen, *Radicalisering en identiteit. Radicale rechtse en moslimjongeren vergeleken,* Amsterdam, Uitgeverij Aksant, 2008.

[186] PAS, *Amsterdam tegen radicalisering.* Gemeente Amsterdam, Platform Amsterdam Samen (PAS). Zie ook http://www.slotervaart.amsterdam.nl/wonen_en/zorg_en_welzijn_0/tegengaan_van, de website van Slotervaart over anti-radicalisatiebeleid (geraadpleegd in maart 2009).

de jaren '90 was er een omslag van structurele subsidies naar projectsubsidies met de looptijd van slechts een jaar. Dit is gecorrigeerd en vanaf 2008 is het mogelijk om een subsidie voor meerdere jaren te krijgen, dit om de stabiliteit en continuïteit van maatschappelijke organisaties te vergroten. Deze beleidsverandering is het resultaat van het inzicht dat "Netwerken van mensen en organisaties erg belangrijk zijn om vertrouwen in de maatschappij en sociaal kapitaal te creëren. Vooral op basis van hen bekend en vertrouwd netwerk, kunnen mensen zich thuis voelen in Amsterdam en integreren. Dat is waarom de gemeente in zulke organisaties en hun activiteiten investeert."[187] Vanaf 2008 wordt het belang van het maatschappelijk middenveld dus meer erkend, evenals het belang van investeren in duurzame, sterke organisaties en netwerken; vandaar ook het onderzoek naar de staat van de het maatschappelijk middenveld in Amsterdam, uitgevoerd door het Amsterdamse Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES). Binnen de eerste vorm van subsidie kunnen mono-etnische en religieuze organisaties gesteund worden, maar een eis is dat die niet alleen onderling bijeenkomsten en activiteiten organiseren, maar ook in contacten met andere sociale groepen moeten investeren.

Het tweede subsidie-instrument is het Meldpunt Goede Ideeën. Dit is een flexibel fonds waarbij besluiten over subsidievoorstellen binnen korte tijd na aanmelding genomen worden (bijvoorbeeld 6 weken). De subsidies zijn bedoeld om kleine initiatieven van burgers, groepen burgers en organisaties op het gebied van integratie en diversiteit te steunen. Doel is de kracht, creativiteit en verantwoordelijkheid van de burgers te stimuleren.

[187] Gemeente Amsterdam, *Op weg naar verbinding. Jaarplan 2008, Unit Diversiteit en Integratie.* Gemeente Amsterdam, DMO, p. 13 (hierna Gemeente Amsterdam, Jaarplan 2008).

11. Ervaringen van Moslimgemeenschappen: De Rol van de Media

De afgelopen jaren zijn moslims in Amsterdam in het algemeen en Slotervaart in het bijzonder vaak onderwerp geweest van internationale, nationale en lokale media. Er zijn twee nationale moslimomroepen die het waard zijn genoemd te worden. De eerste is NIO, de Nederlands Islamitische Omroeprganisatie, de stem van de Nederlands overlegstructuur Overlegorgaan Moslims en Overheid. De tweede is de NMO, de Nederlandse Moslim Omroeprganisatie, een onafhankelijke progressieve omroeporganisatie die tot doel heeft de diversiteit in de moslimgemeenschap te vertegenwoordigen en het debat en de dialoog in Nederland aan te wakkeren, zowel onder moslims als tussen moslims en niet-moslims.

Op het lokale niveau is AT5, de lokale Amsterdamse televisiezender, belangrijk. MTNL, Multiculturele Televisie Nederland, zendt in de grotere steden Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag uit. De programma's worden in samenwerking met regionale en lokale omroeporganisaties geproduceerd en zijn gericht op een multicultureel stedelijk publiek. Het is gericht op het bevorderen van betrokkenheid en een positieve houding tegenover diversiteit, ondersteund door lokaal nieuws.

Nationale kranten variëren van de populaire rechtse krant *De Telegraaf* tot en met de linkse *De Volkskrant* en de meer intellectuele *NRC*. *De Telegraaf* is de grootste krant in Nederland. Amsterdam heeft zijn eigen lokale dagblad, *Het Parool*. Behalve deze kranten zijn er ook de gratis dagbladen zoals *Spits* (geassocieerd met de Telegraaf), *Metro* en *De Pers* die afgelopen jaren belangrijk zijn geworden vanwege de distributie op onder andere alle Nederlandse treinstations en het grote lezersaantal.

Het internet is ook een belangrijk medium zowel voor het circuleren van meningen over en van moslims, als voor het beïnvloeden van meningen over en van moslims.

11.1 Mediagebruik door Moslims

Het mediagebruik van niet-westerse etnische minderheden in de grote Nederlandse steden is recentelijk onderzocht door het SCP in het kader van een onderzoek naar het dagelijkse leven van allochtone stedelingen.[188] Het onderzoek concludeerde dat niet-westerse etnische minderheden grote afnemers zijn van de Nederlandse media, hoewel de vele schotelantennes in etnische

[188] Zie A. van den Broek and S. Keuzenkamp (redacteurs), *Het dagelijks leven van allochtone stedelingen,* Den Haag, SCP, 2008 (hierna Broek and Keuzenkamp, *Het dagelijks leven*).

minderheidsbuurten anders zouden doen vermoeden. Een groter percentage stedelingen van Marokkaanse afkomst dan autochtone stedelingen kijkt dagelijks Nederlandse televisie. Het percentage stedelingen van Turkse afkomst dat dagelijks Nederlandse zenders kijkt ligt iets lager, maar niet veel.[189]

Behalve de consumptie van Nederlandse media, bleek uit het onderzoek dat een groter deel van degenen van Turkse afkomst (69 procent) dan van Marokkaanse afkomst (39 procent) naar televisiezenders van hun geboorteland kijken. Vrouwen, ouderen, lageropgeleiden en mensen die moeite hebben met het spreken en begrijpen van de Nederlandse taal, kijken vaak naar zenders van hun eigen geboorteland. Onder degenen van Turkse afkomst kijkt ook de meerderheid van de tweede generatie (52 procent) naar Turkse zenders. Daarentegen kijkt slechts 15 procent van de tweede generatie van Marokkaanse afkomst naar Marokkaanse zenders. Dit wordt deels verklaard door de grotere keus in beschikbare zenders uit Turkije vergeleken met Marokko.[190]

Het SCP onderzoek toonde aan dat er verschillen zijn tussen de groepen met betrekking tot het lezen van kranten. Tachtig procent van de autochtone Nederlanders leest eens per week een Nederlandse krant, dit percentage is voor Marokkanen 60 procent en voor Turken 39 procent. Onder de Turkse gemeenschap leest 8 procent alleen Turkse kranten en 19 procent leest zowel Nederlandse als Turkse kranten.[191]

Het SCP onderzoek keek ook naar het gebruik van internet onder etnische minderheden in de stad en de conclusie was dat mensen van Turkse en Marokkaanse afkomst de computer minder vaak gebruiken dan autochtone Nederlanders, wat verklaard kan worden door het feit dat deze groepen over het algemeen minder vaak een computer hebben. Wat betreft het gebruik van computers (in tegenstelling tot het bezit) is de digitale kloof aan het verdwijnen, aangezien allochtonen ook vaak e-mailen, chatten en internetten. Tussen de 20 en 30 procent van deze groep communiceren vaak met personen met een Nederlandse of andere Europese achtergrond. Een kleiner aantal communiceert voornamelijk met personen met dezelfde etnische achtergrond en dit is vaker zo onder mensen van Turkse afkomst dan van Marokkaanse afkomst.

Onder jonge Marokkanen zijn de eigen Nederlandstalige websites, zoals maroc.nl erg populair.[192]

De Foundations focusgroep bevestigt over het algemeen de gegevens van het SCP onderzoek. De focusgroepen gaven aan dat veel tweedegeneratie

---

189 Broek and Keuzenkamp, *Het dagelijks leven*, pp. 132–137.

190 *Ibid.*

191 Broek en Keuzenkamp, *Het dagelijks leven*, pp. 128–132.

192 Broek en Keuzenkamp, *Het dagelijks leven*, pp. 137–144.

Nederlanders van Turkse en Marokkaanse afkomst Nederlandse kranten lezen, inclusief *De Telegraaf* waarvan de berichtgeving over de Islam en moslims voornamelijk negatief is. Voor deze lezers zou dit kunnen leiden tot meer vijandige meningen over de media en tot negatieve gevoelens met betrekking tot hun acceptatie door de Nederlandse maatschappij. In dit opzicht spelen scholen een potentieel grote rol door de leerlingen bij te brengen hoe ze de media moeten beoordelen en hoe ze om kunnen gaan met de media en hun boodschappen. Volwassenen zouden als mediagebruikers ook in de gelegenheid gesteld moeten worden om vaardigheden te leren die hen in staat stellen om om te gaan met mediamakers.

11.2 Mediaberichtgeving van moslims in Amsterdam en Slotervaart

Hoewel er voorbeelden zijn van anti-moslimsentimenten in de media in de jaren '90, werden moslims vooral na 9/11 een uitgesproken onderwerp, geholpen door politici zoals Pim Fortuyn en Ayaan Hirsi Ali. Vooral de moord op van Gogh heeft de mediaberichtgeving sterk beïnvloed. Debatten in de media richtten zich op de (on)verenigbaarheid van “de moslimcultuur” met “de westerse waarden”; de integratie van moslims en hun bereidheid te integreren; en de islam als een bedreiging voor de veiligheid. Moslims werden met name ook beschouwd als bedreiging voor de vrijheid van meningsuiting.[193] De emotionele betrokkenheid van de media en journalisten bij het thema vrijheid van meningsuiting heeft misschien mede bijgedragen aan de polarisatie in de debatten.

De directe mediaberichtgeving over de moord op Van Gogh werd gekarakteriseerd door geschoktheid en sensatie; hoe angstaanjagend de berichtgeving was kan geïllustreerd worden aan de hand van de koppen van de grootste kranten: "Haat en angst in Amsterdam" (*de Volkskrant*), "Zoek de link met Al Qaeda – verdachte van de moord op van Gogh is Mohammed B.” (*Algemeen Dagblad*), "Heilige Oorlog in Holland"(*Algemeen Dagblad*), "Marokkanen spugen op beeld van Van Gogh" (*De Telegraaf*) "We zijn in oorlog", verwijzend naar een uitspraak van de Nederlandse Minister van Financiën (*Algemeen Dagblad*).[194] Haat, angst en anti-moslimsentimenten waren erg sterk in de directe nasleep van het incident, aangewakkerd door

[193] Dit werd bijvoorbeeld beïnvloed door het feit dat de reden van de moord op Van Gogh de film "Submission" was die hij in samenwerking met de politica Ayaan Hirsi Ali maakte. De film toonde onder andere een naakte vrouw met Koranteksten op haar lichaam geschreven.

[194] H. G. Boomgaarden en Claes H. de Vreese, “Dramatic real-world events and public opinion dynamics: media coverage and its impact on public reactions to an assassination”, *International Journal of Public Opinion Research*, 19(3), 2007, pp. 354–366 (hierna Boomgaarden en Vreese, “Dramatic real-world events and public opinion dynamics”).

media en politici. Boomgaarden en de Vreese betogen dat de mediaberichtgeving in de weken na de moord echter veel genuanceerder werd en het de-escaleerde toen de berichtgeving zich begon te richten op sociaal-economische zaken en andere redenen voor de integratieproblemen van de moslimminderheden dan religie of culturele onverenigbaarheid.[195] Deze analyse is misschien iets te optimistisch. Terwijl sommige media een meer genuanceerde analyse boden, deden andere media zoals *De Telegraaf* dat niet. Uit een opiniepeiling door TNS-NIPO die een jaar na de dood van Van Gogh werd gehouden, bleek dat het aantal Nederlanders met een vijandige mening over moslims niet was toegenomen, maar dat de gevoelens van degenen die al negatieve gevoelens hadden waren versterkt.[196]

In november 2007 gebruikte Wilders *De Telegraaf* om aan te kondigen dat zijn film "Fitna" begin 2008 uitgebracht zou worden. De aankondiging leidde tot een intens publiek debat geleid door de media over de potentiële impact van de film op zowel de gemeenschapsverhoudingen als de internationale reputatie van Nederland.[197] In de *Telegraaf*koppen kwam vaak de term "*moslimwoede*" voor,[198] want er werd gespeculeerd dat er nationaal en internationaal gewelddadige protesten van moslims zouden komen.

Moslimjongeren in Amsterdam kregen in deze periode zeer veel aandacht in de media, vooral omdat de verhoudingen met de politie op scherp stonden na de dood van Bilal B., die door een politieagent werd neergeschoten nadat hij haar en twee collega's met een mes aangevallen had op het politiebureau in Slotervaart Overtoomse Veld. Journalisten kwamen naar Amsterdam om de gevoelens van moslims te onderzoeken in de periode voordat de film werd uitgebracht. De regering riep alle burgemeesters op om voorbereidingen te treffen voor mogelijke rellen na de lancering. De burgemeester van Amsterdam, Job Cohen, was kritisch tegenover wat hij beschouwde als een mediacircus rondom de film en waarschuwde dat men gegijzeld dreigde te worden door de hype.[199] Nadat de film in maart 2008 uiteindelijk op het internet werd uitgebracht, bedaarde de hysterie omdat er geen publieke onrust onder de moslims ontstond. Het is van belang te weten dat deze positieve uitkomst ten

---

[195] Boomgaarden and Vreese, “Dramatic real-world events and public opinion dynamics”, p. 358.

[196] Boomgaarden and Vreese, “Dramatic real-world events and public opinion dynamics”, p. 363.

[197] Voor een overzicht zie het document op http://www.nos.nl/nosjournaal/dossiers/wildersfilm/index.html (geraadpleegd in maart 2009).

[198] Zie http://www.telegraaf.nl/buitenland/3560701/_Angst_voor_moslimwoede__.html (geraadpleegd in augustus 2008).

[199] Zie http://www.nos.nl/nosjournaal/dossiers/wildersfilm/030308wildersfilmchronolgie.html (geraadpleegd in maart 2009).

dele het resultaat was van voorzichtig netwerken op het lokale niveau, waarbij werd erkend dat Wilders alleen maar zou profiteren van oproer als reactie op de film (zie ook hoofdstuk 9.3).

Behalve deze nationale incidenten, was er ook belangrijke mediaberichtgeving over incidenten die Slotervaart en met name moslims in Slotervaart troffen. In oktober 2007 werd op een middelbare school in Slotervaart een jongen van Marokkaanse afkomst uit Slotervaart doodgestoken door een jongen van Turkse afkomst uit Osdorp (een naastgelegen stadsdeel). De berichtgeving door *De Volkskrant* en *Het Parool* was vrij ingehouden (na een eerste sensationele kop in *Het Parool*). Veel artikelen werden vanuit het perspectief van de leerlingen beschreven en richtten zich op de wijze waarop ze de dood van hun vriend verwerkten en het feit dat dit incident op hun school gebeurde. De etnische achtergrond van de betreffende jongens werd niet vermeld,[200] conform de Leidraad van de Raad voor de Journalistiek, waarin staat dat een journalist etnische afkomst, nationaliteit, ras, godsdienst en seksuele geaardheid alleen vermeldt als het noodzakelijk is in de context van het nieuws.[201]

De berichtgeving over het incident waarbij Bilal B. betrokken was was heel anders van toon. In de dagen na zijn dood waren er rellen in Slotervaart en jongeren staken auto's in brand. Dit leidde tot verhevigd toezicht door de politie. Bilal B. was onder psychiatrische behandeling en had eerder contact gehad met de terroristische Hofstadgroep. De eerste paar dagen na het incident was het onduidelijk of dit het verhaal zou worden van het falende Nederlandse psychiatriesysteem wat betreft het omgaan van cliënten van niet-westerse minderheden,[202]of van de connecties van Bilal B. met de Hofstadgroep. Tenslotte verschoof de aandacht van de media door de rellen naar de vraag of dit het begin was van "Parijse toestanden" in Slotervaart. De berichtgeving van de media richtte zich ook op de uitspraken van de Amsterdamse hoofd van politie die de jongeren die betrokken waren bij de rellen beschreef als ongedierte "dat uit het riool naar boven komt".[203] De media richtte zich ook op het kritische commentaar van Marcouch op de problemen die de jongeren in Slotervaart veroorzaakten maar gaf weinig aandacht aan zijn advies aan ouders en jongeren om niet op provocaties in te gaan en om kalm en waardig te blijven. Hoewel reporters van zowel SBS6 als de Multiculturele Nationale Televisie (MNTV) de wijk Overtoomse Veld ingingen om met de lokale bevolking te praten in de dagen en nachten na het incident, bepaalden de

[200] Hoewel de voornamen van de jongens werden vermeld, waardoor ze herkenbaar waren als behorend tot niet-westerse etnische minderheden.

[201] Broek en Keuzenkamp, *Het dagelijks leven*, p. 146.

[202] De ouders van Bilal B. hadden de ernst van zijn ziekte steeds benadrukt, maar dit had blijkbaar niet de benodigde aandacht gekregen.

[203] Zie http://www.nu.nl/algemeen/1278026/welten-alert-op-parijse-toestanden-in-slotervaart-video.html (geraadpleegd in maart 2009).

verschillende manieren waarop de reportages gemaakt werden (o.a. wel/geen voice-overs) en de vragen waarmee de reporters arriveerden de uiteindelijke uitkomst en toon van de berichtgeving, resulterend in twee heel verschillende rapportages.[204]

Over het algemeen blijkt dat, behalve in kranten zoals *De Telegraaf* en bij commerciële televisiezenders zoals SBS6, de berichtgeving over Nederlandse moslims en zaken die gerelateerd zijn aan de islam in Nederland niet bijzonder negatief of eendimensionaal is. Hoewel sensatie vaak een rol speelt in directe berichtgeving over incidenten, wordt dat vaak in verdere berichtgeving en achtergrondberichten gecorrigeerd. De uitdaging ligt hem vooral in het feit dat sommige politici nieuws over moslims in de media gebruiken om hun eigen agenda te promoten.

11.3 Reacties en meningen van moslims

De moord op Van Gogh, de film "Fitna", plus de berichtgeving in de media en de politieke onrust om deze incidenten heen veroorzaakten veel angst onder moslims in Nederland. Na de moord waren moslims aangeslagen door de sterke uitingen van haat tegen moslims en de islam in de Amsterdamse gemeenschap. Dit betekent niet dat er geen steunbetuigingen voor moslims waren. Maar hierover werd minder in de media bericht. De mediahype voordat de film van Wilders werd uitgebracht veroorzaakte onrust, ongemakkelijkheid en onbegrip onder moslims. Hun zorgen richtten zich op de vraag waarom de Nederlandse overheid zo'n manifestatie van haat tegen een groep Nederlandse staatsburgers toeliet. De angst voor de film werd ook geuit in de Foundations focusgroepen. Deelnemers zeiden dat er te veel media aandacht op Slotervaart gericht was. Velen wilden met rust gelaten worden en hun leven kunnen leiden zonder constant lastiggevallen te worden door journalisten.

Veel van de berichtgeving in de media in de periode voor de première van de film van Wilders ging over de angst en het onbegrip van moslims. De ludieke campagne “Knuffel voor Wilders” kreeg bijvoorbeeld veel minder aandacht. Deze campagne was het initiatief van een websitegroep op marokko.nl en Academica Islamica,[205] die met ironie vaststelde dat Wilders “zeer waarschijnlijk te weinig liefde en aandacht in zijn jeugd kreeg”. Het tweede kamerlid Samira Bouchtibi bood haar collega een symbolische teddybeer aan

[204] Publiek debat over de berichtgeving van de media over de incidenten in Slotervaart in het Argan jongerencentrum, Amsterdam, november 2007.

[205] Academica Islamica is een Nederlandse stichting die tot doel heeft bij te dragen aan een betere kennis over de islam en moslims in Nederland en zodoende een bijdrage te leveren aan hun volledige acceptatie door, en deelname aan de Nederlandse maatschappij. Zie http://www.cheppih.nl/ (geraadpleegd in augustus 2009).

tijdens een publieke bijeenkomst en er werd een website geopend waarop mensen een virtuele knuffel voor Wilders konden achterlaten.

Voor en na de film ontving justitie 40 klachten over Wilders, onder andere door het Samenwerkingsverband Marokkanen in Nederland en de anti-discriminatie beweging Nederland bekent kleur. Desondanks verklaarde justitie de klachten ongegrond, omdat de kritiek van Wilders niet gericht was op moslims maar op de islam.[206]

Het is opmerkelijk dat terwijl veel moslims van Marokkaanse afkomst zich gediscrimineerd voelen door berichtgeving in de media, van de 34 klachten over mediagerelateerde discriminatie die gerapporteerd werden aan het Amsterdamse Discriminatie Bureau in 2007, er geen een afkomstig was van mensen van Marokkaanse afkomst. Twee klachten waren afkomstig van mensen van Turkse afkomst. De overgrote meerderheid was afkomstig van autochtone Nederlanders (27).[207]

11.4 Lokaal beleid en initiatieven om de berichtgeving in de media over moslims te verbeteren

De gemeente wil door zijn verschillende actieprogramma's bijdragen aan een realistisch en positiever beeld van de verschillende bevolkingsgroepen onder de Amsterdamse burgers, en wil laten zien dat de gemeenteraad samen met de bevolking en de maatschappij naar een stad streeft die tolerant en bewoonbaar is voor alle burgers. Dat doet de gemeente door het tonen van diversiteit in haar publieke campagnes; het sponsoren van een multiculturele soapserie genaamd "Westside" op de lokale televisieomroep AT5; het ondersteunen van een project waarin jonge moslims een mediascan uitvoeren met betrekking tot de manier waarop moslims en/of de islam in de media afgebeeld wordt. Voor journalisten werd er ook een workshop georganiseerd.[208] Er zijn subsidies toegekend aan activiteiten die tot doel hebben de vertegenwoordiging van verschillende groepen in de media te verbeteren, via het Bureau voor de Mededeling van Goede Ideeën (zie hoofdstuk 10.3).

Bij AT5 creëerde een journalist een project om de berichtgeving in de media met betrekking tot diversiteit te verbeteren en om AT5 beter aan te laten sluiten bij de behoeftes van de minderheden in Amsterdam. De journalist was succesvol in die zin dat de contacten en netwerken met vertegenwoordigers van deze groepen sterk verbeterd zijn, maar het blijft een uitdaging om diversiteit te

[206] Zie http://www.nos.nl/nosjournaal/artikelen/2008/6/30/300608_wilders.html (geraadpleegd in augustus 2009).

[207] Stichting Meldpunt Discriminatie Amsterdam, *Jaarverslag 2006/2007*.

[208] PAS, *Amsterdam tegen radicalisering*. Gemeente Amsterdam, Platform Amsterdam Samen, Amsterdam, 2007.

mainstreamen en het diversiteitsperspectief meer structureel en duurzamer in de organisatie te verankeren.[209]

Tenslotte kunnen uitspraken zoals die van de burgemeester van Amsterdam over het mediacircus rondom "Fitna", zoals hierboven beschreven, ook beschouwd worden als pogingen om een meer evenwichtige mediaberichtgeving over Amsterdamse burgers, met name moslimburgers, te bereiken.

[209] Foundations interview, januari 2009.

12. Tegemoetkomen aan de Behoeften en Zorgen van Moslims

12.1 Identiteit, Erbij horen en Interactie

Voor veel Amsterdamse moslims is moslim zijn een belangrijk deel van hun identiteit, maar het is niet het enige of het meest cruciale aspect van hun identiteit. Moslims zijn burgers van Amsterdam, jongeren en volwassenen, mannen en vrouwen, studenten en professionals, die kunst waarderen, fans zijn van sport, en deel uitmaken van diverse etnische en culturele groepen. Terwijl het belangrijk is dat het islamitische deel van hun identiteit serieus wordt genomen is het van evenveel belang dat ze niet alleen als moslim worden aangesproken. Alle andere delen van hun identiteit moeten als belangrijk gezien worden. Moslims geven zelf aan dat ze niet in een hokje geplaatst willen worden. De Amsterdamse gemeente richt zich op de identiteit van mensen als burgers van Amsterdam als geïntegreerde identiteit waarin andere identiteiten zoals religieuze, etnische en seksuele identiteit ook hun plaats hebben. Dit is ook zichtbaar in de vele publieke campagnes die overal in de stad zijn aan te treffen. Hoewel dit een effectieve beleidsaanpak is, werkt het alleen als het aangevuld wordt met andere initiatieven die erop gericht zijn om discriminatie in de Amsterdamse maatschappij daadwerkelijk tegen te gaan. Dit wordt o.a. gedaan door het Amsterdamse Anti Discriminatie Bureau en door onderwijsprogramma's. Lokaal gemeentebeleid wordt niet alleen tegengewerkt door discriminerend gedrag van lokale betrokkenen – burgers, bedrijven, etc. – maar ook door het categoriseren in de nationale media en politieke debatten. Lokale bestuurders nemen soms publiekelijk afstand van deze praktijken, maar zouden dat sterker kunnen doen.

Veel ondervraagde moslims hebben interactie met mensen van verschillende religieuze en etnische achtergronden, maar dit gebeurt voornamelijk tijdens werk- en schooltijd. Tijdens vrijetijdsactiviteiten is deze interactie nog steeds substantieel, maar veel minder. Mensen geven aan dat ze behoefte hebben aan meer interactie. Subsidies die worden verstrekt in het kader van de campagne "Wij Amsterdammers" kunnen hieraan een bijdrage leveren, ook gezien het feit dat zij als voorwaarde hebben dat activiteiten mensen van verschillende achtergronden bij elkaar moeten brengen. Het versterken van de interactie wordt verder gestimuleerd door initiatieven tegen segregatie in woonwijken. Op andere gebieden, zoals onderwijs (actief promoten van gemengde scholen) en vrije tijd, zouden meer initiatieven genomen kunnen worden.

12.2 Onderwijs

Onder moslims heerst bezorgdheid over de segregatie op scholen. Op basisscholen is de segregatie de consequentie van vestigingspatronen en op dit

punt probeert de gemeente de segregatie tegen te gaan. In 2003 werd er een onderzoek gepubliceerd over de mogelijkheden om beleid te maken om onderwijssegregatie tegen te gaan, wat liet zien dat men de intentie heeft er iets tegen te doen, maar tot nu toe is er geen duidelijk beleid gekomen. Het wordt voornamelijk overgelaten aan de scholen en de individuele ouders om actie te ondernemen.

Andere initiatieven van de gemeente, deelgemeente, scholen of maatschappelijk betrokkenen om schoolcarrières van leerlingen van niet-westerse etnische minderheden te verbeteren, zijn zichtbaarder en meer succesvol geweest. Zichtbare succesvolle initiatieven zijn bijvoorbeeld het creëren van verschillende soorten mentoren en rolmodellen om leerlingen te stimuleren, initiatieven om de perspectieven van leerlingen te verbreden, en inspanningen om de betrokkenheid van ouders bij de schoolcarrière van hun kinderen te vergroten. In tegenstelling tot dit beleid en deze initiatieven die voornamelijk lokaal zijn, is de onderwijswetgeving op het nationale niveau vaak nadelig voor allochtone leerlingen.

De wet ondersteunt het aanbieden van religieus onderwijs voor moslims op verschillende manieren. Behalve islamitische scholen, waar religieus onderwijs geïntegreerd is, bepaalt de wet ook dat er op openbare scholen religieus onderwijs aangeboden moet kunnen worden, een feit dat tot nu toe wellicht onbekend was voor veel moslimouders. Religieus onderwijs voor moslims buiten de reguliere school ligt voornamelijk buiten het gebied van lokaal beleid. Beide zaken zijn recentelijk door de voorzitter van het stadsdeel Slotervaart op de agenda gezet. De manier waarop de onderwerpen bediscussieerd zijn heeft echter niet veel ruimte gelaten voor de wensen en behoeftes van gewone moslimouders en leerlingen.

Het is belangrijk om te benadrukken dat, in tegenstelling tot de publieke mening, veel moslims het erg goed doen op school. Succesvolle schoolcarrières kunnen zichtbaarder gemaakt worden door lokale beleidsmakers en de media, niet als uitzondering, maar als duidelijk sociaal proces dat plaatsvindt binnen moslimgemeenschappen in Nederland.

12.3 Werkgelegenheid

Meer dan 30 procent van de moslimhuishoudens in Amsterdam leeft van een minimumloon. Dat zou moeten veranderen als tweede generatie migranten de arbeidsmarkt succesvol betreden. Belangrijke problemen blijven de discriminatie bij het betreden van de arbeidsmarkt en het gebrek aan taalbeheersing van veel eerste generatie moslimmigranten, wat hun kansen om werk te vinden ernstig verhindert. Het Amsterdamse Discriminatie Bureau en de Nationale Commissie van Gelijke Behandeling zijn redelijk succesvol in het oplossen van discriminatiezaken op de arbeidsmarkt, maar het lijkt erop dat de

gemeente minder goed is in taaltraining. Er blijken meer zorgen over het aantal mensen dat cursussen volgt dan de kwaliteit van de cursussen en hun geschiktheid voor verschillende groepen migranten.

12.4 Huisvesting

Veel moslims klagen over de mate van segregatie in woonwijken in Slotervaart. De gemeenteplannen voor stadsvernieuwing kunnen worden beschouwd als een respons hierop en is daarom een positieve ontwikkeling. De manier waarop dit plan uitgevoerd wordt, roept echter veel vragen op over de efficiëntie en de effectiviteit van de communicatie tussen de bewoners, de (deel)gemeente en de woningbouwverenigingen. Het lijkt alsof communicatie geïnterpreteerd wordt als het opvolgen van procedures en niet primair als de bereidheid om mensen te informeren of door hen geïnformeerd te worden. Andere (meestal kleinschalige) projecten, zoals een bejaardenhuis voor moslims, lijken meer in samenspraak met moslimbetrokkenen te zijn ontwikkeld.

12.5 Gezondheid en sociale zorg

De afgelopen jaren hebben veel ziekenhuizen in Amsterdam hun faciliteiten voor moslims verbeterd, zoals gebedsruimten en het aanbieden van halalvoedsel. Sommige ziekenhuizen, vooral degene in gebieden met een groot aantal etnische minderheden, organiseren adviesuren voor Marokkaanse en Turkse diabetespatiënten door een Marokkaanse of Turkse verpleger. Desondanks blijkt uit onderzoek dat voor diabetes (Turkse en Marokkaanse diabetespatiënten worden niet zo goed geïnformeerd als autochtone patiënten), geestelijke gezondheid (Turkse en Marokkaanse mensen gebruiken minder antidepressiva) en gezondheidsproblemen van ouderen (Turkse en Marokkaanse mensen rapporteren meer beperkingen in hun levensstijl dan autochtone patiënten), het Nederlandse gezondheidszorgsysteem misschien niet effectief werkt voor allochtone patiënten. Het taal- en cultuurprobleem wordt door velen in de reguliere gezondheidszorg erkend en er zijn projecten ontworpen door de Gemeentelijke Gezondheids Zorg om dit tegen te gaan. Vooral huisartsen kunnen deze taal- en cultuurbarrières erg sterk ervaren, maar zijn vaak overbelast met patiënten en hebben weinig tijd om naar structurele oplossingen te zoeken. Organisaties die opgericht zijn om intercultureel te werken, zoals I-Psy en SIZIN blijken een waardevolle aanpak te hebben. Aangezien deze initiatieven vrij recent zijn, is het te hopen dat hun ervaringen en inzichten in toenemende mate ook andere betrokkenen op het vlak van gezondheid en sociale zorg zullen bereiken.

12.6 Politiebewaking en veiligheid

De politie in Amsterdam en vooral in Slotervaart heeft tijd en energie geïnvesteerd in het verbeteren van de verhoudingen met de lokale bewoners, en in het vertrouwen in het politiekorps onder de bevolking. De buurtregisseurs hebben gewerkt aan het opbouwen van goede relaties met sleutelpersonen in het gebied die informatie kunnen geven over wat er in de buurt gebeurt, en acties van de politie aan de mensen in hun eigen omgeving kunnen toelichten en uitleggen. In Slotervaart is er vooral sinds Marcouch stadsdeelvoorzitter is, een actieve samenwerking tussen het stadsdeel, de politie en de moskee. De moskee wordt door de politie betrokken bij informatieverstrekking over acties en maatregelen. In verschillende recente gevallen van een crisis heeft dit goed gewerkt.

Hoewel de buurtregisseurs gewaardeerd worden, rapporteren veel moslims dat de politie niet adequaat reageert als een persoon contact opneemt om een misdaad of ordeverstoring aan te geven.

De politie heeft een campagne gestart om meer mensen van etnische minderheden aan te trekken, om o.a. het vertrouwen te vergroten en om effectiever te werken. Het blijkt dat voor minderheden de sfeer en de carrièrekansen in het politiekorps nog steeds niet erg gunstig zijn en er is dan ook een groot verloop onder allochtoon personeel. Er is echter ook enige vooruitgang geboekt: Marcouch verliet zelf een paar jaar geleden het politiekorps toen hij geen vertegenwoordiger van de politie kon worden, omdat er gezegd werd dat de tijd nog niet rijp was voor een allochtoon op zo'n positie. Recentelijk werd er een politieofficier met een Marokkaanse achtergrond op deze functie aangenomen.

12.7 Participatie en staatsburgerschap

Moslims die Nederlands staatsburger zijn hebben dezelfde rechten als andere Nederlandse burgers om volledig deel te nemen aan de Nederlandse maatschappij, maar met de huidige ontwikkeling van een gepolariseerde sfeer in samenleving en politiek, voelen velen zich niet beschouwd als gelijkwaardig burger en hebben ze het idee dat hen hun plaats in de maatschappij wordt ontzegd. In Amsterdam verergerde de moord op de regisseur Theo van Gogh door een jonge moslim in 2004 de spanningen in de stad sterk. In het licht van de dreiging van voortschrijdende polarisatie tussen verschillende groepen en vooral tussen moslims en niet-moslims bedacht de Amsterdamse gemeente het actieplan Wij Amsterdammers. Terwijl op het gemeentelijke niveau beleid voor betrokkenheid nog vaak gericht is op etnische minderheden en andere minderheidsgroepen, is in Slotervaart beleid ontwikkeld dat zich expliciet baseert op moslims als een groep. De diversiteit van de moslimgemeenschappen betekent dat het vaak moeilijk voor hen is om consensus te bereiken over de

acties die ondernomen moeten worden; de consequentie is dat ze dit beleid nogal eens als opgedrongen voelen.

De gemeente is onlangs begonnen met het heroverdenken van de rol van maatschappelijke organisaties. Hoewel sinds de jaren '90 de structurele subsidies voor migranten- en andere organisaties vervangen zijn door subsidies voor projecten gericht op de betrokkenheid van individuele burgers, realiseert men zich nu dat het investeren in stabiele en duurzame maatschappelijke organisaties belangrijk is en dat hiervoor meer structurele subsidies nodig zijn. Er is daarnaast ook een meer flexibel fonds opgericht om kleinschalige initiatieven door burgers, groepen burgers en organisaties op het gebied van integratie, betrokkenheid en diversiteit, te ondersteunen. Deze twee vormen van subsidie bieden meer verschillende kansen voor groepen moslims om hun eigen deelname aan de maatschappij vorm te geven dan de afgelopen tien jaar het geval was, hoewel het afwachten blijft of deze initiatieven gebruikt zullen worden door diverse groepen moslims.

12.8 De rol van de media

Tegenwoordig is het voor nationale en lokale bestuurders in Nederland, waar het direct zeggen waar het op staat steeds gebruikelijker is geworden, een hele uitdaging om enerzijds hun plicht om te zorgen voor persvrijheid en anderzijds hun plicht te waken tegen discriminatie van burgers, met elkaar in overeenstemming te brengen. In deze context is de betrokkenheid van de Amsterdamse gemeente met de media tenminste drievoudig: ten eerste probeert zij ervoor te zorgen dat de media de diversiteit in de stad weerspiegelen, en dat de minderheidsgroepen de kans krijgen zich te uiten in de media. Ten tweede gebruikt zij de media ook om haar boodschap van tolerantie over te brengen, bijvoorbeeld door het sponsoren van een multiculturele soapserie. Ten derde probeert zij de burgers te helpen een kritische houding te ontwikkelen tegenover de media en hun boodschappen, door een project voor de moslimjeugd om hen mediawijs te maken. Gezien de cruciale rol die de media spelen in het beïnvloeden van gevoelens van betrokkenheid en uitsluiting onder moslims, kan geconcludeerd worden dat de ontwikkelde projecten kwalitatief goed maar kwantitatief nog marginaal zijn.

13. Conclusie

Dit onderzoek bevestigt vooral dat er een grote diversiteit is onder de moslimbevolking in Amsterdam en Slotervaart. Het gaat om verschillende etnische minderheden; ervaringen als eerste of tweede generatie migranten; mensen behoren tot verschillende islamitische geloofsgemeenschappen; zijn opgegroeid in de stad of het platteland. Sommigen zijn hoogopgeleid terwijl anderen geen diploma's hebben, sommige huishoudens leven op een minimuminkomen terwijl anderen welvarende tweeverdieners zijn. Voor sommigen is de islam het belangrijkste deel van hun identiteit , terwijl er anderen zijn voor wie de dominante identiteit Nederlands staatsburger is, Marokkaan of Amsterdammer. Moslims zijn sociaalwerker, schoonmaker, politieagent, huisvrouw of computer specialist; sommigen dragen zichtbare tekenen van hun geloof terwijl anderen dat niet doen. Generalisaties over moslims als homogene groep met een gedeelde cultuur, etniciteit en sociale achtergrond kunnen niet gemaakt worden.

De gegevens laten ook zien dat bij al deze diversiteit, er ook een verdeling in de moslimgemeenschappen in Amsterdam te maken valt tussen een groep die succesvol deelneemt aan de Nederlandse maatschappij en een groep die arm is en vaak slechts marginaal deelneemt aan de Nederlandse maatschappij.

Ondanks de verschillen voelen moslims in Slotervaart zich over het algemeen thuis in hun buurt en zijn ze vrij sterk aan hun buurt gehecht, vooral vergeleken met niet-moslims. Verder voelen veel moslims in Amsterdam zich thuis in de stad en dat meer dan in Nederland als geheel. Daarbij hebben moslims redelijk veel vertrouwen in het gemeentebestuur, in tegenstelling tot hun vertrouwen in de landelijke politiek. Dit maakt het des te duidelijker dat voor vragen over erbij horen, participatie en burgerschap het lokale niveau van cruciaal belang is, hier immers vindt identificatie primair plaats en hier worden essentiële sociale banden gesmeed.

Sociaal-economische uitsluiting blijft een centraal obstakel voor deelname en integratie van moslims in Slotervaart, met inbegrip van segregatie op scholen en in woonwijken en problemen die verband houden met inkomensniveaus en toegang tot de arbeidsmarkt. Ondanks het feit dat veel moslims het waarderen wanneer ze tussen bewoners met dezelfde religieuze en etnische achtergrond leven, achten de meeste moslims residentiële segregatie onwenselijk, omdat ze vinden dat het hun integratie in de Nederlandse maatschappij en hun toegang tot faciliteiten en kansen verhindert.

Terwijl sociaal-economische uitsluiting een probleem is dat groepen moslims delen met andere groepen in de maatschappij, worden problemen met acceptatie van belangrijke delen van hun identiteit vooral door veel moslims erg sterk ervaren, wat in belangrijke mate voortkomt uit de gepolariseerde publieke

debatten op het nationale niveau en stigmatiserende berichtgeving in de media. Zelfs moslims die hoogopgeleid zijn en een goede baan hebben, kunnen dit ervaren als iets dat hun echte integratie verhindert.

Moslims zijn begonnen te reageren op anti-moslim en anti-islamvertogen, variërend van ludieke campagnes en initiatieven tot het registreren van klachten; op verschillende niveaus in moslimgemeenschappen zijn stappen ondernomen om acties tegen provocaties in de pers en de politiek te stimuleren. Aanvallen op de islam en moslims worden als kwetsend ervaren. Moslims reageren hier op verschillende manieren op; sommige moslims worden politiek actief en gaan de dialoog aan in de eigen gemeenschap en met anderen in de Nederlandse maatschappij, terwijl anderen zich terugtrekken en geïsoleerd raken.

Belangrijke initiatieven om de interculturele dialoog in Slotervaart te stimuleren zijn genomen door migranten-, moslim- en andere private organisaties. De gemeente en het politiekorps hebben ook de noodzaak begrepen van een heterogeen personeelsbestand en proberen diversiteit in hun personeelsbestand te krijgen. Er blijft echter nog veel te doen op dit gebied.

Over het algemeen is het voorbeel van Amsterdam Slotervaart leerzaam voor andere steden en kan als voorbeeld dienen hoe men beleid maakt met een positieve aanpak ten opzichte van de islam, de religie van sommige van haar burgers en ingezetenen. Het laat ook zien dat gemeentelijk beleid niet op zichzelf staat, maar dat het effect beïnvloed wordt door de houding ten opzichte van de islam die op het nationale niveau circuleert en geventileerd wordt in de media. De effectiviteit van lokaal beleid gebaseerd op acceptatie wordt verhinderd door een nationaal politiek klimaat waarin een anti-moslimvertoog de toon zet.

Verder zijn een positieve benadering van de islam en een beleidshouding die zich richt op dialoog, op zichzelf niet genoeg. Het aanpakken van andere zorgen van moslims in Slotervaart, zoals segregatie in het onderwijs, toegang tot arbeid, en discriminatie, zijn net zo belangrijk. Niet islam, maar sociaal-economische uitsluiting en stigmatisering behoren tot de belangrijkste barrières voor integratie. De gemeente blijkt het eerste begrepen te hebben, nu wordt het tijd om hard te werken aan het tweede.

14. Aanbevelingen

De volgende aanbevelingen zijn zowel gericht aan lokale en nationale beleidsmakers, moslimgemeenschappen als maatschappelijke organisaties. Ze weerspiegelen de belangrijkste bevindingen van het rapport en wijzen op de noodzaak van verdere betrokkenheid van het Amsterdamse stadsbestuur bij haar vele en in aantal toenemende gemeenschappen. Tegelijkertijd ligt de verantwoordelijkheid bij de gemeenschappen om acties te starten en zich in te spannen om beleid, praktijken en gedrag te veranderen. Hoewel Amsterdam een aantal zeer positieve praktijkvoorbeelden biedt met betrekking tot de bevordering van inclusie van haar diverse gemeenschappen, roept het rapport op beleid te ontwikkelen om sociaal-economische achterstelling en uitsluiten van minderheden aan te pakken. Alle groepen die deel uitmaken van de gevarieerde stadsbevolking moeten geraadpleegd worden zodat aan hun specifieke behoeftes tegemoetgekomen kan worden.

14.1 Identiteit, zich thuis voelen, en interactie

1. De gemeente Amsterdam zou stappen moeten ondernemen om de ervaringen en gevoelens van uitsluiting van moslims in de sociale, economische en politieke sfeer aan te pakken. Beleid dat 'evidence based' is vereist het vastleggen van specifieke ervaringen van moslims door frequent en uitvoerig monitoren en verzamelen van data.

2. Het gebruik van bepaalde taal door politici en publieke figuren met betrekking tot minderheidsgroepen in de maatschappij heeft een impact op de beeldvorming over deze groepen. Het lokale bestuur in Amsterdam en in de rest van Nederland zou de vaak vervormde ideeën en negatieve etiketten die hun ingezetenen van moslim- en andere minderheden krijgen opgeplakt in de publieke sfeer, aan de kaak moeten stellen.

3. De gemeente Amsterdam zou mogelijkheden voor meer betrokkenheid en meer interactie tussen diverse bevolkingsgroepen moeten blijven ondersteunen. De stadsdelen van Amsterdam zouden bijvoorbeeld met anderen moeten samenwerken, zoals sportclubs en buurthuizen, om projecten te ontwikkelen die interreligieuze en interetnische betrokkenheid door middel van sport, uitwisselingen en andere vrijetijdsactiviteiten promoot en stimuleert.

4. De Amsterdamse autoriteiten, zowel die van de centrale stad als die van de stadsdelen, zouden moslims moeten stimuleren om gevallen van discriminatie aan te geven, door samen te werken met minderheden- en andere maatschappelijke organisaties om mensen bewust te maken van de bestaande klachtenprocedures.

14.2 Onderwijs

5. De gemeente en stadsdelen in Amsterdam zouden specifieke programma's moeten ontwikkelen om etnische segregatie op scholen tegen te gaan. De gemeente en stadsdelen zouden scholen en ouders moeten stimuleren en steunen om initiatieven te ontwikkelen om segregatie op scholen tegen te gaan. Verder zouden scholen uitwisselingsprogramma's met andere scholen moeten organiseren, zoals sportlessen of onderwijsprojecten, als instrument om contacten tussen leerlingen met verschillende achtergronden te stimuleren.

6. Om de onderwijsprestaties te verbeteren zouden de gemeentelijke autoriteiten betrouwbare, actuele en uitgebreide gegevens moeten verzamelen over de onderwijsbehoeftes van, en de specifieke uitdagingen voor moslimleerlingen. Er zouden specifieke trainingen en strategieën moeten zijn om het prestatieniveau van minderheidsgroepen te verhogen. Onderwijsbureaus zouden met moslimorganisaties moeten samenwerken om begeleiding en trainingsmogelijkheden te ontwikkelen voor leraren op scholen met grote aantallen moslimleerlingen, zodat ze beter in staat zijn om aan eventuele specifieke behoeftes tegemoet te komen.

7. Scholen met een hoog percentage kinderen met een immigrantenachtergrond zouden een mentor/rolmodel programma met oudere leerlingen, studenten en professionals kunnen ontwikkelen.

8. Het ministerie van onderwijs zou de onderwijsstructuur kritisch onder de loep moeten nemen en ervoor zorgen dat er verschillende routes zijn om hogere niveaus van onderwijs te halen. Er zou een goede connectie tussen het VMBO en het MBO (het liefst doorgaand) moeten zijn om te zorgen dat het risico van schooluitval verlaagd wordt. Het zou ook naar manieren moeten zoeken om de MAVO-HAVO-HBO-WO route te herstellen.

9. Scholen en uitgeverijen zouden schoolmateriaal moeten ontwikkelen (zoals tekstboeken) waarin de etnische en religieuze diversiteit van de Nederlandse maatschappij goed vertegenwoordigd wordt en waarin moslims als gewone Nederlandse burgers opgevoerd worden.

10. Het nationale en lokale bestuur zou scholen en ouders beter moeten informeren over de wettelijke regels en voorschriften met betrekking tot religieus en islamitisch onderwijs op openbare scholen.

14.3 Werkgelegenheid

11. Nederlandse taaltraining is essentieel voor bepaalde groepen minderheden, waaronder moslims, in Amsterdam die momenteel moeite hebben toegang tot de arbeidsmarkt te krijgen. Taalcursussen zouden lessen moeten bieden die aangepast zijn aan het niveau van mensen, hun behoeftes en wensen en persoonlijke situaties. Zo'n integrale aanpak kost misschien meer en is moeilijker te organiseren, maar zal uiteindelijk effectiever zijn. De gemeente zou in samenwerking met het Centrum voor Werk en Inkomen werklozen moeten stimuleren en helpen om werk te vinden door taalcursussen te integreren in de algehele aanpak.

12. De gemeente zou zijn programma voor jongeren van immigrantenachtergronden die moeite hebben met het betreden van de arbeidsmarkt, verder moeten blijven ontwikkelen en uitbreiden, door deze jongeren een oriëntatie op mogelijke banen te geven, stagemogelijkheden te creëren, en van positieve contacten tussen bedrijven en jongeren te faciliteren.

13. Gemeenten zouden lange termijn programma's voor de verbetering van kansen van moslimvrouwen gedurende opeenvolgende jaren moeten plannen en budgetteren. Deze programma's zouden activiteiten moeten bevatten waarbij ook samengewerkt wordt met betrokkenen in moslimgemeenschappen zoals moskeën en moslimorganisaties.

14. De regering en nationale en lokale anti-discriminatiebureaus zouden hun outreach naar moslimvrouwen moeten verbeteren om ze beter te kunnen informeren over de mechanismen en mogelijkheden om discriminatie aan te geven, vooral voor degenen die een hoofddoek dragen.

14.4 Huisvesting

15. Gemeentelijke autoriteiten zouden beleid moeten richten op buurten die deel uitmaken van renoverings- of stadsvernieuwingsplannen. De planning en uitvoering zou rekening moeten houden met de sociale, economische en culturele eisen van de buurt en zich moeten inspannen om door de bewoners beïnvloed te worden. Er is vooral aandacht nodig voor effectieve communicatie tussen lokale woningbouwverenigingen en aannemers tijdens het proces van stadsvernieuwingen waarin betrouwbare en actuele informatie over het beleid en de plannen beschikbaar is voor lokale bewoners.

16. De gemeentelijke autoriteiten en wonigbouwverenigingen zouden erop toe moeten zien dat actuele en betere informatie over huisvestingsplannen en mogelijkheden ruim beschikbaar en makkelijk toegankelijk zijn voor bevolkingsgroepen in achtergestelde en/of geïsoleerde omstandigheden. Informatie zou beschikbaar moeten zijn in verschillende talen en op geschikte locaties, zoals religieuze en culturele locaties, bijvoorbeeld in moskeeën of bij lokale immigrantenorganisaties.

14.5 Gezondheid

17. Gezondheidszorg professionals en beleidsmakers zouden verder onderzoek moeten uitvoeren naar gezondheidsbehoeftes van degenen met de slechtste gezondheid en bestaande communicatiestrategieën evalueren. Zulke onderzoek kan ervoor zorgen dat in een vroeg stadium maatregelen genomen worden met betrekking tot ernstige gezondheidszaken die lange termijn zorg en planning vereisen.

18. De gezondheidszorg, lokaal en nationaal, zou verschillende ingangen moeten onderzoeken om gezondheidsdiensten voor allochtone groepen te verbeteren: benaderingen die gebruik maken van culturele en religieuze aspecten zouden overwogen moeten worden, inclusief het aanbieden van cultureel aangepaste informatie voor patiënten, en (culturele) bemiddeling tussen patiënten en gezondheidsaanbieders indien nodig.

14.6 Politiebewaking en Veiligheid

19. De Amsterdamse politie zou projecten die gebaseerd zijn op het Slotervaartmodel, die vertrouwen tussen de politie en de gemeenschap helpen opbouwen, in andere gebieden van de stad moeten toepassen en verder ontwikkelen. Dit model voedt de dialoog en betrekt moslims, zoals moskeebestuurders, bij communicatie met de buurt. Het erbij betrekken van moslims zou niet instrumenteel moeten gebeuren om vastgestelde doelen van de gemeente, politie en andere beleidsvormers te halen, maar zou moeten gebeuren met de intentie om onderling begrip en uitwisseling te stimuleren tussen alle betrokkenen.

20. De politie zou zich verder moeten engageren met de gemeenschappen waarin ze werken om op een proactieve manier mensen bewust te maken en discussies over gevoelige aspecten van politiebewaking aan te gaan, zoals over aanhoud- en fouilleerprocedures en anti-terrorisme-invallen, en de richtlijnen voor deze procedures duidelijk te maken. Mechanismen om gemeenschappen te informeren over politieoperaties zouden de impact van de goede praktijkvoorbeelden met betrekking

tot het opbouwen van gemeenschapsrelaties door het politiekorps vergroten, en zou het vertrouwen in de politie versterken en de gemeenschappen meer belang bij politiebewaking geven.

21. Het Anti Discriminatie Bureau en de politie zouden een bewustzijns- en informatiecampagne moeten ontwikkelen die slachtoffers van discriminatie stimuleert aangifte bij politie te doen. De politie zou een redelijke termijn moeten vaststellen waarin een klacht opgelost moet zijn, de huidige procedure duurt tussen de anderhalf en drie jaar en dat is onredelijk lang.

22. Maatschappelijke organisaties van moslims zouden individuen moeten steunen door advies en begeleiding te geven aan degenen die hulp nodig hebben bij het indienen van een klacht bij de politie als ze slachtoffer zijn van een misdaad.

14.7 Participatie en Staatsburgerschap

23. De Amsterdamse aanpak richt zich op een gedeelde lokale identiteit en dat is een effectieve strategie om betrokkenheid en participatie te stimuleren en zou als goed praktijkvoorbeeld kunnen dienen voor andere gemeentes en steden. Publieke campagnes zouden ondersteund moeten worden door concreet beleid en actie om discriminatie en polarisatie in de maatschappij tegen te gaan.

24. Beleid gericht op het promoten en beschermen van diversiteit in een stad zou zich niet alleen moeten richten op diversiteit betreffende etnische en religieuze groepen, maar ook diversiteit erkennen binnen etnische en religieuze gemeenschappen.

25. Lokale beleidsmakers zouden moeten erkennen dat de samenhang in gemeenschappen zich niet alleen beperkt tot de verhoudingen tussen minderheidsgroepen en de meerderheidsbevolking. Werken aan de samenhang kan bijvoorbeeld ook door het opbouwen van vertrouwen en interactie tussen verschillende moslimgemeenschappen, zoals de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen.

26. Maatschappelijke organisaties van moslims, moskeeën en leiders zouden het belang van burgerschap meer moeten promoten en individuen moeten aanmoedigen een grotere rol in civiele fora en op publieke podia in de stad te spelen, bijvoorbeeld als oudervertegenwoordiger, en zich actiever in te zetten bij organisaties zoals musea, bibliotheken en buurtgroepen.

14.8 Media

27. Journalisten zouden manieren moeten zoeken om de connecties met moslimgemeenschappen te verbeteren om zo hun verslaggeving over en voor moslims te verbeteren. Initiatieven die gestimuleerd kunnen worden, zijn bijvoorbeeld co-produkties en samenwerking tussen de mainstream en moslim- of andere minderheidsjournalisten en afzetgebieden, samenwerkingsprojecten tussen professionele journalisten en leden van moslimgemeenschappen, de productie van hoge kwaliteit informatie over moslimgemeenschappen en een adressenbestand van moslimgerelateerde organisaties en deskundigen.

28. De media zouden moslims niet slechts als nieuwsobjecten moeten beschouwen, maar ook als mediagebruikers. Dit betekent dat ze niet slechts programma's moeten ontwikkelen die over moslims rapporteren, maar moslims ook serieus moeten nemen als doelgroep voor programma's, nieuwsuitzendingen enz. Moslims zouden bijvoorbeeld in mediaconsumentenpanels moeten zitten, ook zou onderzoek naar mediagebruik van moslimgemeenschappen ondersteund moeten worden.

29. Evenwichtige en eerlijke berichtgeving in de media over moslimzaken zou erkend, bevorderd en ondersteund moeten worden. Er zou overwogen moeten worden om een prijs uit te reiken voor beste verslaggeving.

30. Omroepverenigingen, kranten en uitgeverijen zouden stappen moeten ondernemen om te zorgen dat hun bestuur de diversiteit van de Nederlandse maatschappij vertegenwoordigt.

31. Scholen voor journalisten zouden meer aandacht moeten geven aan maatschappelijke diversiteit in hun onderwijsprogramma, waarin ook reflectie op de ethische kant van verslaglegging en anti-discriminatietraining aan bod moeten komen.

32. Moslimorganisaties en vertegenwoordigers van moslimgemeenschappen zouden moeten investeren in mediatraining en strategische communicatie om te zorgen dat hun standpunten duidelijk worden overgebracht en om efficiënter gebruik te kunnen maken van mogelijkheden die door de media geboden worden.

BIJLAGE 1. BIBLIOGRAFIE

In het Engels

Allport, G.W. *The Nature of Prejudice.* Cambridge: Perseus Books, 1954/1979.

Bird, K. "The political representation of women and ethnic minorities", in *Established Democracies: A Framework for Comparative Research.* Academy for Migration Studies in Denmark (AMID) Working Paper. Aalborg, 2003.

Boomgaarden, H. G. and C. H. de Vreese. "Dramatic real-world events and public opinion dynamics: media coverage and its impact on public reactions to an assassination", *International Journal of Public Opinion Research* 19(3), 2007, pp. 354–366.

EUMAP. *Muslims in the EU: Preliminary Research Report and Literature Survey, the Netherlands.* Budapest: Open Society Institute, 2007, beschikbaar op http://www.eumap.org/topics/minority/reports/eumuslims/background_reports/download/netherlands/netherlands.pdf

European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC). "Anti-Islamic

Reactions in the EU after the Terrorist Acts against the USA, the Netherlands". Vienna: EUMC, 2002.

FORUM. *Fact Book 2008. The Position of Muslims in the Netherlands: Facts and Figures.* Utrecht: FORUM, 2008, beschikbaar op http://www.forum.nl/pdf/factbook-islam-en.pdf

International Helsinki Federation for Human Rights (IHF). "Intolerance and discrimination against Muslims in the EU. Developments since September 11". Vienna: IHF, 2005, beschikbaar op http://www.ihf-hr.org/viewbinary/viewdocument.php?download=1&doc_id=6237

Islam, R. and M. Hewstone. "Dimension of contact as predictors of intergroup anxiety, perceived outgroup variability and outgroup attitudes: an integrative model", *Personality and Social Psychology Bulletin* 19 (1993), pp. 700–710.

Monsma, S. V. and C. J. Soper. *The Challenge of Pluralism: Church and State in Five Democracies.* New York: Rowman and Littlefield, 1997.

Pettigrew, T. F. and L. R. Tropp. "Does intergroup contact reduce prejudice? Recent meta-analytical findings", in S. Oskamp (ed.), *Reducing Prejudice and Discrimination.* Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 2000.

Rath, J., R. Penninx, K. Groenendijk and A. Meijer (eds). *Western Europe and its Islam.* Leiden: Brill Publishers, 2001.

In het Nederlands

Andriessen, I., J. Dagevos, E. Nievers en I. Boog. Discriminatiemonitor niet westerse allochtonen op de arbeidsmarkt Den Haag: SCP, 2007.

Bervoets, E. *Tussen respect en doorpakken. Een onderzoek naar de politiële aanpak van Marokkaanse jongeren in Gouda, Utrecht en Amsterdam.* Enschede: Proefschrift Universiteit Twente, 2006.

Broek, A. van den en S. Keuzenkamp (eds). *Het dagelijks leven van allochtone stedelingen* Den Haag: SCP, 2008.

College van B&W Amsterdam, *Notitie Scheiding Kerk en Staat* (Amsterdam: 2008, beschikbaar op http://www.amsterdam.nl/gemeente/college/burgemeester_cohen_0/dossiers/scheiding_van_kerk?ActItmIdt=133851

Crul, M. *Succes maakt succesvol. Leerlingbegeleiding in het voortgezet onderwijs door Turkse en Marokkaanse studenten.* Amsterdam: Spinhuis, 2001.

Crul, M. en L. Heering. *Onderzoeksverslag TIES Survey in Amsterdam en Rotterdam.* Amsterdam: IMES en NIDI, 2007.

Crul, M. A. Pasztor en F. Lelie. *De tweede generatie. Last of kansen voor de stad? Rapport kennisatelier, 13 mei, 2008, Den Haag.* Amsterdam: IMES, 2008.

Dagevos, J. en M. Gijsberts. *Jaarrapport integratie.* Den Haag: SCP, 2007.

"De politie, mooi alternatief voor de AH kassa", *Contrast*, maandelijks tijdschrift over diversiteit 15 (april 2008), pp. 26–29.

Gemeente Amsterdam. *Amsterdam in cijfers 2007.* Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek, 2008, beschikbaar op http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2007_jaarboek.pdf

Gemeente Amsterdam. *Amsterdam tegen radicalisering.* Amsterdam: PAS, IHH en COT, 2007.

Gemeente Amsterdam. *Amsterdamse Burgermonitor 2007.* Amsterdam, 2007, beschikbaar op http://www.amsterdam.nl/bm2007/

Gemeente Amsterdam. *Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2004.* Amsterdam, 2004, beschikbaar op http://www.gezond.amsterdam.nl/pool/1/documents/gezond%20zijn%20en%20gezond%20leven%20in%20amsterdam.pdf

Gemeente Amsterdam. Bestuursakkoord stad en stadsdelen 2006–2010 Amsterdam, 2006, beschikbaar op http://www.amsterdam.nl/gemeente/volg_het_beleid_0/bestuursakkoord/volledig/bestuursakkoord_stad

Gemeente Amsterdam. "Onderzoek naar integratiebevorderende en -belemmerende factoren op de Amsterdamse Islamitische basisschool As Siddieq", 2003. Amsterdam, 2003.

Gemeente Amsterdam. "Erbij horen en meedoen. Uitgangspunten voor integratie in de gemeente Amsterdam" *Gemeenteblad* 1 (214). Amsterdam, 2003.

Gemeente Amsterdam. Kadernota volksgezondheidsbeleid, Amsterdam 2008–2011. Signalen voor een vitale stad". Amsterdam, 2007, beschikbaar op http://www.gezond.amsterdam.nl/pool/1/documents/alle%20amsterdmmers%20gezond%20signalen%20voor%20een%20vitale%20stad.pdf

Gemeente Amsterdam. Leefbaarheidsmonitor Slotervaart 2007. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek, 2007, beschikbaar op http://www.slotervaart.amsterdam.nl/stadsdeel_in_beeld/cijfers/leefbaarheidsmonitor?ActItmIdt=92725

Gemeente Amsterdam. *Amsterdamse Armoedemonitor* 10, december 2007. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek, 2007.

Gemeente Amsterdam. *Op weg naar verbinding. Jaarplan 2008, Unit Diversiteit en Integratie.* Amsterdam: DMO, 2008.

Gemeente Amsterdam, Platform Amsterdam Samen (PAS). *Amsterdam tegen radicalisering.* Amsterdam: 2007.

Gielen, A.-J. *Radicalisering en identiteit. Radicale rechtse en moslimjongeren vergeleken.* Amsterdam: Uitgeverij Aksant, 2008.

Gijsberts, M. en J. Dagevos. *Uit elkaars buurt. De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming* Den Haag: SCP, 2005.

Jong, J.-D. de. *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van "Marokkaanse" jongens* Amsterdam: Uitgeverij Aksant, 2007.

Kloosterman, R., J. van der Leun en J. Rath. "Inleiding" in *Migrantenstudies* 23(3) (2007), pp. 72–75.

Maussen, M. *Ruimte voor de Islam? Stedelijk beleid, voorzieningen, organisaties.* Apeldoorn/Antwerpen: Spinhuis, 2006.

NRC *Handelsblad*, "De pubers en de profeet", beschikbaar http://www.nrc.nl/binnenland/article568702.ece/De_pubers_en_de_profeet

Politie Regio Amsterdam Amstelland, *Jaarverslag 2007.* Amsterdam: Politie Regio Amsterdam Amstelland, 2007, beschikbaar op http://www.jaarverslagpolitieaa.nl/2007/documenten/Doelgroep.Bestuurders/Intern.Diversiteit/DU31302_Cijfers+-+Regio+Amsterdam-Amstelland++-+Interne+informatie.aspx

Scheffer, P. "Het multi-culturele drama", NRC *Handelsblad*, 29 January 2000.

Slootman, M. en J. Tillie. *Processen van radicalisering, waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden.* Amsterdam: IMES, 2007.

Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). *Gezondheid en welzijn van allochtone ouderen.* Den Haag: SCP, 2004.

Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). *Uit elkaars buurt. De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming* Den Haag: SCP, 2005.

Stichting Meldpunt Discriminatie Amsterdam. *Jaarverslag 2006/2007.* Amsterdam: Stichting Meldpunt Discriminatie Amsterdam, 2007, beschikbaar op http://www.meldpunt-amsterdam.nl/docs/Jaarverslag%2006-07.pdf

Bijlage 2. Lijst van Geïnterviewde Betrokkenen

Esma Çürük	Sociaal Investeringsprogramma (SIP)
Ahmet Danburaci	Imam, Aya Sofia moskee
Yassin Elforkani	Jongeren imam, El Umma moskee
Ismael Ercan	Directeur, STOC (Stichting Turks Onderwijs Centrum)
Ouafila Essayah	Vrije Universiteit Amsterdam
Fatima el Houfi	Sociaal Investeringsprogramma (SIP)
Atusa Lalizadeh	Werk en Scholingscentrum voor Vrouwen (Vlam)
Marcel Maussen	Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES), Universiteit van Amsterdam
Margreet Muller	Directeur voor Welzijn en Onderwijs, deelgemeente Slotervaart
Mehmet Okuducu	Plaatsvervangend directeur HAVO/VWO Islamitisch College, Amsterdam
Zoe Papaikonomou	Journalist, AT5
Moustafa Rahali,	Buurtregisseur, Overtoomse Veld Noord
Sjaak Ruiter	Stadsdeelsecretaris, Slotervaart
John Schuster	Lid, Slotervaart Denk-tank
Jessica Silversmith	Directeur Anti Discriminatie Bureau, Amsterdam
Judith Suurmond	Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO), Amsterdam
Raci Topal	Stichting Interculturele zorgconsulenten Nederland, SIZIN

BIJLAGE 3. LIJST VAN RELEVANTE ORGANISATIES EN INDIVIDUEN[210]

Belangrijke moslim- en niet-moslimburgerlijkmaatschappelijke organisaties, beleidsmakers, opinievormers en anderen van belang

Amsterdam

Gemeente

Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO)
Postbus 1840
1000BV Amsterdam
Tel.: 020 552 2222
Fax: 020 552 3393
Email: info@dmo.amsterdam.nl

Platform Amsterdam Samen (PAS)
Postbus 1158
1000BV Amsterdam
Tel.: (020) 251 8622
Fax: 020 251 8630
Email: pas@pas.amsterdam.nl

Diversen

I-Psy Amsterdam
Jan van Galenstraat 335
1061 AZ Amsterdam
Tel.: 020 589 49 99

MTNL (Multiculturele Televisie Nederland)
Weteringschans 84/C
1017 XR Amsterdam
Tel.: 020 535 35 35
Fax: 020 330 40 80

Nederlands Centrum Buitenlanders, afdeling Amsterdam
Rijswijkstraat 175
1062 EV Amsterdam

[210] Niet alle moslim- en anti-discriminatieorganisaties en individuen in Amsterdam worden in deze lijst vermeld. Deze zijn gekozen vanwege hun betrokkenheid of advies tijdens het onderzoeksproces van dit rapport of vanwege hun publieke bekendheid. Het feit dat andere organisaties niet opgenomen zijn, betekent niet dat hun werk niet relevant is.

Tel.: 020 610 3212
Email: ncbamsterdam@ncbnet.nl

Stichting Interculturele Zorgconsulenten Nederland (SIZIN)
Jan den Haenstraat 22 hs
1055 WE Amsterdam
Tel.: 06 2425 1472
Email: rt@sizin.nl

Stichting Islamitisch Centrum Nederland
Tweede van Swindenstraat 208
1093 XA Amsterdam
Tel.: 020 668 5000

Stichting Meldpunt Discriminatie Amsterdam
Postbus 15514
1001 NA Amsterdam
Tel.: 020 638 5551
discriminatie@meldpunt-amsterdam.nl

Stichting Sammas
NieuweAchtergracht 17
1018 XV Amsterdam
Tel.: 020 419 7167/020 694 1854
Email: info@sammas.nl

Stichting Sociaal-culturele Vereniging Milli Görüs Noord-Nederland
Zuidermolenweg 27
1069 CE Amsterdam
Tel.: 020 618 2452
Email: info@milligorus.nl

Unie van Marokkaanse Moskeeën in Amsterdam en Omstreken (UMMAO)
Email: Ummao1@gmail.com

Unie van Marokkaanse Moslimorganisaties in Nederland
Weesperzijde 74
1091 EH Amsterdam

Slotervaart

Deelgemeente

A. Marcouch, voorzitter deelgemeente
Deelgemeente Slotervaart
Pieter Calandlaan 1
1065 KH Amsterdam
Tel.: 020 14020

Jongerenadviesraad
Het jongerenactiepunt
t.a.v. Jongerenraad Slotervaart
Derkinderenstraat 94
1061 VX Amsterdam
Tel.: 020 798 9133

Sociaal Investeringsprogramma (SIP)
Jan Tooropstraat 73–75
1066AA Amsterdam
Tel.: 020 411 4596

Diversen

Poldermoskee
Jacques Veldmanstraat 463
1065 Amsterdam
Tel.: 06 11 113 044
Email: info@poldermoskee.eu

Stichting Al Mawadda
Marius Bauerstraat 34
1062 AR Amsterdam

Stichting Islamitisch Sociaal Cultureel Centrum (ISCC)
Postjesweg 179
1062 JN Amsterdam
Tel.: 020 617 9542

Stichting el Mohammedia/el Nour
Jan Evertsenstraat 201
1061 XM Amsterdam
Tel.: 06 2452 7626/06 5437 5741

Stichting Nisa for Nisa
MariusBauerstraat 36
1062 AR Amsterdam
Tel.: 020 411 1603/06 2027 6775
Email: info@stichtingnisafornisa.nl

Stichting Turks Onderwijs Centrum (STOC)
Johan Huizingalaan 80
1065 JD Amsterdam
Tel.: 020 669 9079/06 5539 4698
Email: stoc@hetnet.nl

Moslims, zowel staatsburgers als migranten, hier geboren of pas aangekomen, vormen een groeiende en diverse bevolkingsgroep die voor uitdagingen en kansen zorgt in Europa. De open maatschappij die Europa hoog in het vaandel draagt, wordt onder meer op de proef gesteld door de manier waarop minderheden zoals moslims worden behandeld en gelijke rechten voor iedereen worden gewaarborgd in een omgeving waarin de diversiteit steeds groter wordt.

Het project At Home in Europe van de organisatie Open Society Foundations probeert deze kwestie aan te pakken door het volgen en aanmoedigen van activiteiten die de positie van moslims en andere minderheden in Europa onderzoeken. Een van de belangrijkste onderdelen van dit project is deze verslagreeks over moslimgemeenschappen in 11 EU-steden: Amsterdam, Antwerpen, Berlijn, Kopenhagen, Hamburg, Leicester, Londen, Marseille, Parijs, Rotterdam en Stockholm. De verslagen zijn bedoeld om voor een beter begrip te zorgen van de behoeften en verzuchtingen van verschillende moslimgemeenschappen door te onderzoeken hoe het beleid in specifieke steden de politieke, sociale en economische integratie van moslims heeft geholpen of net in de weg heeft gestaan.

Door nieuwe dialogen en beleidsinitiatieven aan te moedigen tussen de moslimgemeenschappen, plaatselijke overheden en internationale beleidsmakers, probeert het project At Home in Europe de deelname en integratie van moslims in de brede maatschappij te verbeteren zonder dat ze daarbij afstand moeten doen van hun culturele, taalgebonden en religieuze praktijken die belangrijk zijn voor hun identiteit.

OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS